

SOBOTNA PRILOGA

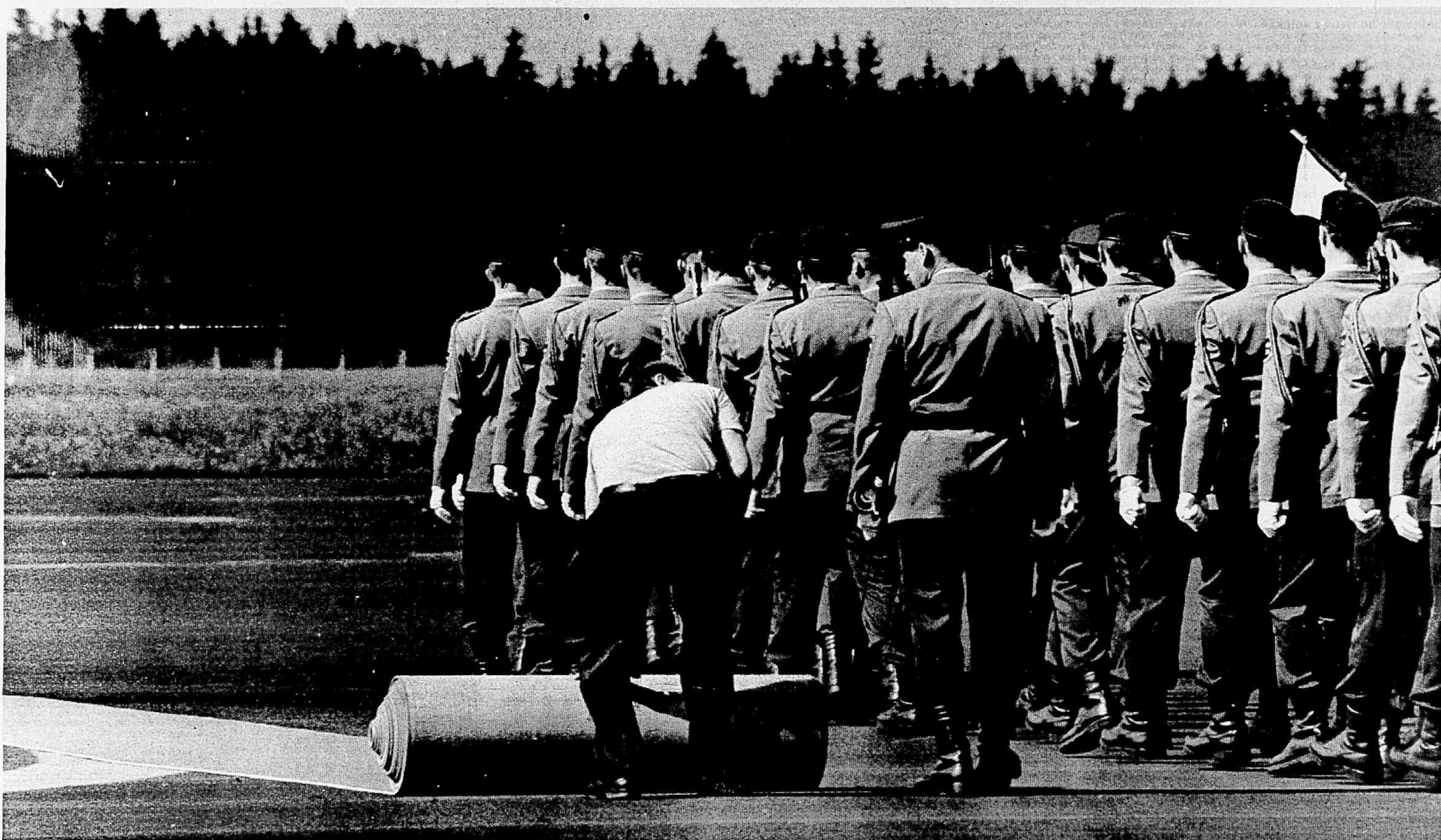

Foto: Igor Modic

Kaznujte nas s pravno državo!

Z

a začetek brutalno vprašanje: le kaj, za hudiča, naj Slovenec počne z državo, v kateri zakon o zaščiti podatkov bolje varuje podatke o (previsoki) plači njegovega direktorja kot tisoč pesto strani zaupnih poročil, ki jih je zbrala Varnostno-obveščevalna služba, po najnovejših podatkih med drugim tudi tako, da je kukala še malo v spalnice? In kaj naj počne z državo, v kateri ga bodo – z visoko stopnjo verjetnosti – nemudoma dali na čevlje, če bo s tajniščin mize sunil ovojnico s podatki o direktorjevi plači, če pa bo visok državni uradnik odnesel s papirjem naphan kovček pisanih obveščevalnih »zaznav«, se bo nekdanji predsednik parlamenta in pravnik – gre za dr. Bučarja, da ne bo kdo mislil, da se sprenevedamo – potrudil najti celo nekaj olajševalnih okoliščin, ki takšno ravnanje vsaj pojasnjujejo, če ga že opravičiti ne morejo?

Majhne obesijo, velikim pa pustijo, da pobegnejo, pravi nemški pregovor. Pri tem pa vrsta znamenj kaže, da Slovenec svojo politično naravo resda izživlja na dveh ravneh (v gostilni, kjer je do skrajnosti radikalen, vendar tudi v intimnem ozračju volilne kabine, kjer postane do skrajnosti pretehtan – in izvoli Kučana, četudi ne mara komunistov), da pa na obeh ravneh pogosto operira prav z elementi politične etike. Zavrača, na kratko povedano, prevečanje brez pomeškov in se postavi na stran tistih, ki jih ima za preudarne in pošteno.

Zdaj na Hrvaškem, pa tudi drugod že pozabljeni Ivica Račan je pred leti to plat politike nehoti problematiziral tako, da je v trenutku obupa javno priznal, da je Milošević pač dober politik. Odzivi na Hrvaškem so bili tedaj uničujoči, pa ne zavoljo osnovne logične napake, ki jo je zagrešil Račan, marveč preprosto zato, ker Miloševića niso marali (in ga seveda še vedno ne marajo) in ker je bilo sprčo tega povezovanja. Miloševićevega imena s kakršnokoli pozitivno (dober) oznako svetoskrunstvo prve vrste. V resnici je zadnji vodja hrvaških komunistov naredil napako s tem, da je pojem dobrega politika reducirat na politično učinkovitost in pustil v nemar tisto, čemur pravijo politična etika. Dileme glede vprašanja, ali namen res posvečuje sredstva, se vlečejo že od časov, ko so evropskim vladarjem šepetali nasvete v ušesa jezuiti in

ko je Machiavelli to umetnost skušal postaviti na teoretične temelje, toda povprečni Slovenec je, tako se zdi, že dolgo opredeljen, malce robato morda, vendar v osnovi etično: ta se mi zdi pameten in pošten, pravi, ko misli, da razmislija politično.

Slovensko družboslovje rezultatov zadnjih volitev še vedno ni razčlenilo, toda tako na počez je moč reči, da je volilno telo kaznovalo zlasti tiste, za katere je presodilo, da so – skozi očala te robate etike – ravnlali neetično. Dejstvo, da je objavil zaupne pogovore, ki jih je imel s tedanjim predsednikom predsedstva Janezom Stanovnikom, Igorju Bavčarju prav gotovo ni koristilo; zaradi svoje štirioglate etike se povprečen Slovenec ne bo šel več pogovarjat – visoka politika gor ali dol – na štiri oči s človekom, če se bo moral pri tem bati, da bo vsebino pogovora jutri prebral v časniku. Podoben avtogol je dosegel Janša s svojim osebnim pogledom na usodne dni – mimogrede: mar bi ne bilo prav, če bi se tudi s tem obdobjem začeli ukvarjati zgodovinarji s svojo metodologijo in ne uradi za stike z javnostjo s svojimi prijemi? – ter seveda še zlasti z razkrivanjem obveščevalnih (in zatorej posebne zaščite deležnih) podatkov o sumljivi vlogi, ki naj bi jo v tistem času odigrala predsedniška palača v osebi pesnika Zlobca. Aferašvo, ki v podobi afere Hit-Vis že dva meseca obvladuje slovensko politično prizorišče, zatorej ni nič novega; le da volilni korektiv ne deluje, kajti volivci bodo dobili besedo šele čez štiri leta, razen seveda, če bi prišlo do predčasnih volitev.

Zal tudi drugi korektivi ne delujejo. V osemdesetih letih skorajda ni bilo dogodka, ki ga razmišljajoči del slovenskega razumnštva ne bi interpretiral in preinterpretiral v njegovih teoretičnih in zgodovinskih razsežnostih. Bolj pasiven del javnega mnjenja je s tem nenehno dobival tisto, čemur bi rekli orientacija v tedanjem zapletenem političnem prostoru. In če je Slovenija tako gladko prestopila iz ene družbenopolitične formacije v drugo, iz monolitnega političnega okvira v strankarski pluralizem ter iz objema Jugoslavije v neodvisnost, gre velika zasluga za to prav temu nenelnemu intelektualnemu prežvekovanju stvarnosti. Slovencem se sprčo tega ni zgodilo, kar se je v svetu, v katerem so živeli, dogajalo ves

čas po letu 1945: da bi v prelomnem trenutku kakšne zdrave sile poklicale v deželo bratsko pomoč v podobi tankov olivnosive barve.

Zdaj je slovensko razumnštvo, če se že ne ukvarja poklicno s politiko in tako tvega, da ne bo več razumnštvo, očitno utrujeno in se umika. Medtem ko v sferi javnosti kar brbota od zanimivih, četudi ne vedno verodostojnih aferaskih razkritij in medtem ko naklade slovenskih časnikov počasi in obetavno naraščajo, slovensko kritično razumnštvo kar noče in noče na dan z analizo aferastva kot sestavine političnega procesa ali, če je bralcu tako bolj prav, kot orodja v boju za politično oblast. Pri vsem tem pa afer verjetno še ni konec, kajti mnoga znamenja kažejo, da se je smetana tako imenovana družbenega kapitala že prelila v bolj ali manj legalne, vsekakor pa v nelegitimne zasebne roke, in ker je s tem povešana tudi porazdelitev politične moči, se zdaj oglašajo zamudniki, ki bi radi zavrteli film nazaj in se vanj vključili spet na začetku. Ti bodo tudi v obdobju privatizacije posebej zainteresirani za ustvarjanje aferastkega ozračja, nekateri z argumenti, drugi pa tudi brez njih. Strankarska fevdalizacija vrste ministrstev je tako očitna, da je niti ni treba dokazovati; če človek prislusne govoricam, ki se širijo po političnih kabinetih, nove »obveščevalne« strukture ne nastajajo samo po nekaterih ministrstvih, marveč tudi po strankah. Če parlament ne misli uveljaviti strogega nadzora nad svojo inteligence community, homo Slovenci pred svojo oblastjo kmalu stali ne samo goli in bosi, marveč tudi prozorni kot steklo.

Podobne žalostinke bi človek lahko zapel v zvezi z drugimi korektivi. Parlamentarne komisije se namesto z vsebino ukvarjajo s poslovnimi težavami in vse bolj se zdi, da njihova funkcija ni odkrivanje relevantnih dejstev, marveč prenašanje medstrankarskih spopadov za zapra vrata, kjer so ti spopadi pod nekoliko boljšim nadzorom. Zakonodaja je slej ko prej pomanjkljiva, ker je takšno hotel prejšnji sistem, pravosodje pa pasivno. In prav zavoljo tega je Kovačič, pa naj bo ta ugotovitev še tako protislovna, naredil nekaj pomembnega za utrjevanje pravne države, ko je pred parlamentarno komisijo prišel z dvema odvetni-

koma: dokler ne bo pravnomočno obsojen, velja zanj podmena nedolžnosti, ta podmena je temeljni steber slehernih pravne države in moč, pa naj bo še tako kriv, jo ima pravico do zadnjega braniti z odvetniki in brez njih.

V tej kakofoniji pa je že moč zaznati tudi grožnje na račun »medijev« in namige, da so orodje v rokah političnih manipulatorjev, podaljšani vzvod političnih centrov, ki bi radi ex post spremenili rezultate volitev, ter nasploh tepci, ki jih nekdo z zavratnimi nameni vodi za nos. Naloga tiska, radia in televizije je vedno in povsod težavna. Uresničevati mora tisto poslanstvo, ki mu v anglosaksonskem svetu rečejo public watchdog, poslanstvo javnega psa čuvaja, vendar tako, da pri tem ne krši garancij, s katerimi ustava in zakon varujeta pravice posameznika. Takšna pozicija medijev v družbi ni cilj, ki ga je moč doseči enkrat za vselej, marveč je nikoli končan proces. Ko je bila v Franciji objavljena vest, da je Beregovoy, ta fils du peuple, potem ko je tisk objavil vrsto škandalov v zvezi s socialistično stranko, naredil samomor, je iz politične javnosti prišel svaričen poziv častnikarjem, naj bodo za božjo voljo častnikarji in ne krvniki; toda izkazalo se je, da se Beregovoy v smrt ni umaknil pred častnikarji, marveč kar pred svojimi strankarskimi kolegi, ki so mu hoteli naložiti nesorazmeren del krivde za kastastrofo, v kateri so se znašli Mitterrandovi socialisti. Politični skandali pretresajo tudi Bonn, kjer se kancelar Kohl očitno spogleduje z mislijo, da bi sovražnim medijem postavil nekaj dodatnih zakonskih in procesualnih ovir. V ravno obratnem položaju pa se je znašel italijanski žurnalizem, ki mu očitajo prehudo prilagodljivost in zližanost s politiko; če bi bil tako nepodkupljiv kot nemški, pravijo, se afera, ki so sesule stranke in politični sistem, nikoli ne bi razrasla do razsežnosti sistema v sistemu.

Kar zadeva Slovenijo, del javnosti novinarstvu ploska, pri čemer ni vedno sposoben uvideti razlike med raziskovalnim na eni in obrekovalnim novinarstvom na drugi strani. Toda ko tisti, ki ploskajo, zdrsejo v mlin še sami, je ploskanja brz konec; znajdejo se med istimi, ki bi radi videli teči novinarsko kri. Slovenijo, ki bi rada postala evropska demokracija in ki v isti sapi še

vedno bije prve boje za delitev politične pogače, bi zato kazalo opozoriti, da je na svetu nekaj stvari, ki jih nima smisla na novo odkrivati. Vse obveščevalne službe imajo nekaj šibkih točk: zaradi narave dela se najlaže odtegujejo nadzoru javnosti, zaradi informacij, s katerimi razpolagajo, so privlačen zaveznik za ambiciozne politike, zaradi sfere, v kateri delujejo, pa rade preskakujejo meje, ki jih postavlja zakon. Demokracije jih krotijo tako, da jih podrejujejo še posebej strogemu parlamentarnemu nadzoru, da v njihovo vodenje vključujejo parlamentarne sekretarje, to je poslance z položajem ministra v ministru, nadalje tako, da njihovo delovanje preverjajo od parlamenta izvoljeni posebni pooblašenci, ter še kako drugače. Pod takšnim demokracijskim nadzorom so tudi oborožene sile in nasploh vse tisto, čemur Italijani pravijo corpi separati dello Stato, deli državne aparata s posebnimi pooblastili, pri čemer se pogosto dogaja, da se ti za krajši ali daljši čas izmuznejo tudi tako strogemu nadzoru.

Del sistema demokracijskega nadzora sta tudi javnost in organizirana javnost, to je medijska scena. Seveda pa tudi za medije velja, da ne morejo delati v praznini: pravica do obveščeniosti sodi v kategorijo človekovih pravic, ustava in zakon pa morata novinarstvu in novinarstvu zagotavljati neovirano delo – sloviti anglosaski freedom of press –, dokler gre za delo lege artis. Le tako bodo učinkovito odigrali vlogo public watchdog in le tako se bodo najbolje upirali skušnjavi, da bi delovali kot podaljšana roka obstrukcijskih centrov oblasti; čisto do kraja te nevarnosti ni moč izključiti, moč pa jo je omejiti na najmanjšo možno mero. Ker pa ni pravic brez obveznosti in ker ustava in zakon posamezniku zagotavljata visoko mero osebnosti integritete, morata kaznovati vsakogar, ki prestopi meje zakonsko in včasih tudi etično dopustnega – ki obrekuje, posega v sfero zasebnosti in krati ljudem čas. Posebej še novinarja, ki je kot del javnosti še zlasti odgovoren za svojo besedo. Če torej že hočete kaznovati, kaznujte s pravno državo.

Marjan Sedmak

VSEBINA PP poštni predal 29

Ilja Popit
Ne slišijo nas
Pogovor z generalno direktorico SDK
Romano Logar
Darjan Kostir
Andrej Kozirjev
Portret tedna
Zarko Hohnik
Kakšen ptič bo zletel z »otoka«
Mag. Janez Sirše o Visu
Marko Kos
Podtalna fronta za fasado
demokracije
Scenarij osvojitve oblasti

23

Igor Bavec
Nekateri elementi v aferi Hit
Jaša L. Zlobec
Za nami potop!
Alenka Leskovic
Noben režim ne mara neodvisnih
Okrogla miza o pravosodju
Darja Verbič in dopisniki
Teksas namesto Las Vegasa
Igralni avtomati
Rado Riha
Merila kakovosti v znanosti

25

26

27

Alenka Puhar
Andričeva slutnja
Bajanje z rabo in zlorabo Židov
Braco Zavrnik
Inšpektor prekine molk
Slovenska jedrska varnost na psu?
Borut Šautar
Kje ste, fanatični očetje?
Tennis
Vojko Flegar
Nizje plače namesto šibkejšega
tolarja
Jan Stankovsky, strokovnjak za Vzhodno
Evropo

28

29

Boris Jež
Pod travo, hrasti in topoli
Prekmurje
En bombnik ali 20 milijonov
sončnih peči
Paul Kennedy, »profesor propada«
Mateja Hrastar
Komercialisti boga Krišne
Mitja Meršol
Nekoč so bili novinarji
Američani kar tako
Čudežni otrok računalniške
revolucije
William H. Gates III., najbogatejši Amerikan
Darja Lovšin
Poiskati boga, ki ne potrebuje
terapije
Stephen Haslam, univerzalni učitelj

30

31

32

Damijan Slabe
Kje si, berlinski zid?
Kriminal v Evropi brez meja
Janez Strehovec
Boj neodvisnih in zasvojenih
Moja Držar-Murko
Verjeti skescancem?
Mafija v škripih
Drago Kos
Nelegitimnost ljubljanske mestne
oblasti ali Šprinca Marogla na
magistralu

33

34

Sporočila bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevaje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu načelno ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeti smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predlogih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepuščajo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strničen), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 8. maja
(Samo)izbranci in ljudstvo
Spoštovani gospod dr. Bučar!

Razumem jezo, ki sta jo pri Vas povzročila volilni poraz in nastanek velike koalicije, zaradi katerih ste trenutno v opoziciji. Tudi ne morem imeti nič proti, da ste sebe in svojo stranko prepoznali v mojem opisu idealnih zagovornikov centralizma. To je Vaša in ne moja izbira. Resnično pa sem zaprepan, ker ste dialog o lokalni samoupravi, ko Vam je postal neprijeten, zamenjali s temo o moji preteklosti. Če ste me hoteli s svojim prispevkom k moji biografiji prizadeti in sramotiti, Vam je to uspelo.

V mladosti ste bili mnogo bolj »levo«, kot sem bil sam kdajkoli, po volitvah 1990 ste bili v Demosu (skupaj s krščanskimi demokrati) veliko bolj desno, kot bom sam kdajkoli. Zato lahko o kameleonstvu govorite kot poznavalec z bogatimi lastnimi izkušnjami. Glede tega Vam sem že komaj do kolen.

In še zahvala za kompliment o izvirnosti in literarni iskrici. Tokrat Vam ga, pri najbolj volji, ne morem vrniti, ker se Vam je zapisala obrabljenost in groba diskvalifikacija sogovornika, nevredna ugleda avtorja, ki jo je v sveti jezi spočel.

Vaš,
Ciril Ribičič, Ljubljana

Delo, 17. maja
Nesrečo v JEK sva napovedala
V navedenem sestavku g. Gošnik in g. Tomšič upravičeno kritično pišeta o neustreznem ravnanju odgovornih ob nesreči v jedrski elektrarni Krško. Že leta pozorno spremljam javne nesreče v svetu in dogajanja v zvezi z uporabo jedrske energije v mirnodopske namene. Po vseh incidentih so odgovori enaki: posledic ni, so neznatne, zanemarljive. Vse dokler se ne zgodi najhujše.

Jedrski ljubijo ob teh incidentih razglašajo, da vprašanja o uporabi jedrske energije sodijo le v »resor« strokovnjakov. Glede na to, da moralno-politični, biomedicinski značaj jedrske energije zahteva vključevanje celotnega prebivalstva, je tako obnašanje izjemno nevarno.

Jedrskih ljubijev ne sestavljajo le načrtovalci, izvajalci in upravljalci jedrskih elektrarn. V njih so tudi tisti, ki bi morali opravljati nadzor.

Dvomim, da je pri nas kaj drugače.

Zato sem vse bolj prepričan, da je lojalnost strank zelenih katerikoli vladi (o čemer sem že nekajkrat pisal na straneh Dela), ko gre za varstvo okolja, pogubno za okolje nasplo.

Zeleni bodo morali uporabiti vsa razpoložljiva sredstva, da bodo pritegnili množice za likvidacijo JEK.

Osebnost sem pričal, da brez radikalnih dejanj to ne bo mogoče.

Ado Butala, poslanec kopske skupščine, Koper

Delo, 17. aprila
Zakaj SIM ne sme propasti?
Veliko vratolomne (ne)spretnosti je moral uporabiti tajnik Slovenske izseliške matice (SIM) g. Janez Rogelj, da se je izognil bistvu mojega članka, objavljenega v SP 24. aprila, v katerem nisem trdil nič drugega kot:

1. SIM ni sodelovala s politično emigracijo v Argentini tako rekoč do demokratičnih sprememb v letu 1990.

2. Posledica tega je, da sedaj povojna emigracija v Argentini vsaj večina, ne želi in ne sme sodelovati s SIM.

3. Posledica obojega je, in s tem sem se strinjal, da bi bilo zato najbolje, da bi sredstva iz proračuna, ki jih sedaj SIM dobiva za vse slovenske izseljence (čeprav tudi SIM sam priznava, da »pokrije« samo 80–85 odstotkov izseljencev, o tem pred. dr. M. Jurak, Slovenec, sreda, 14. aprila), vlada R Slovenije oz. urad, ki je za pristojen, razdelil med društva, s katerimi Slovenci po svetu želijo sodelovati.

Prav posledica nesposobnosti SIM, da bi v svoje področje dela združila vse skupine izseljencev, je, da želijo Slovenci po svetu sodelovati s Slovenijo preko drugih društev, ki so se medtem ustanovila. Npr. drušvo Slovenija v svetu.

Seveda pa SIM nihče ne odreja pravice, da še naprej neguje in razvija stike s tistimi izseljenci, ki so z njenim delom na tem področju zadovoljni. Res pa je, da bi sedaj delili sredstva na podlagi izdelanih programov, in je zato vprašanje, kako bi se takem razdaljevanju, na želost je sredstev za vse naenkrat verjetno premalo, odrezala npr. sredstva, ki so namenjena gostovanju družva Bernal iz Argentine, v primerjavi z zahtevkom denimo po sofinanciranju slovenskih šol v Argentini, ki jih trenutno obiskuje 500 osnovnošolskih in 150 srednješolskih otrok. O slovenskem klubu Bernal, v katerem delujejo zelo simpatični Slovenci, ki pa se iz najrazličnejših vzrokov zelo težko upirajo asimilaciji, naj povem še

to, da bo letos praznoval 50-letnico obstoja in ne 60, ki je navedel podpredsednik SIM g. Janez Rogelj.

Splošno glede finančnih sredstev in upravičenosti ideje, da se razdelijo med različne organizacije, ki se ukvarjajo s Slovenci po svetu, je SIM argumentirano odgovoril tudi g. dr. Janko Prunk (SP, 24. aprila). Puščam ob strani pomenske razlike med besedo razdor, ki sem jo sam uporabil, in besedo razdvajanje, ki jo je uporabil tajnik SIM, ker si o tem lahko vsak bralec ustvari, če more, mnenje sam, in se raje vracam na bistvo spora. Čeprav g. Rogelj zatrjuje, da se je SIM spremenila, da je sprejela del(?) sprememb statuta, kot so ji ga predlagali »ugledni Slovenci iz Argentine«, je dejstvo, ki obstaja, da del Slovencev, z njo noče sodelovati. Zakaj del izseljencev noče sodelovati z institucijo civilne družbe, gre za osebna nestrinjanja, gre za slabe zgled iz preteklosti, tega ne vem in se v to ne bom spuščal. Opozoriti hočem le na dejstva.

Glede na to, da nastajajo nove organizacije, ki se želijo kot društva ukvarjati s Slovenci po svetu, bi bilo po mojem mnenju dobro, da se v parlamentu sprejme zakon, ki bo ta nova razmerja urejal.

V tečaj za programsko izhodišča dela SIM v prihodnjem obdobju, ki jih je julija 1992 napisal g. Rogelj, beremo v točki 4/II odstavce: »SIM se mora kot izvenstrankarska, nepolitična in neprofitna organizacija obnašati kot dominantni partner pri sodelovanju s Slovenci po svetu.« Vprašanje je, ali bodo vsi Slovenci po svetu tako vlogo družva SIM res tudi priznali.

Robert A. Jernejčič, Ljubljana

Delo, 17. aprila
Fojbe, ricinus, okupacija, talci, Gonars, Rab itd.

Dr. Petru Stariču se od srca opravičujem, ker mi nisem nemudoma odgovoril na »javno zastavljeno vprašanje«. Zamera pa bo morda manjša, če mu potrdim, da sem njegovo vprašanje spregledal, bil pa nanj opozorjen, ko je zastavila za oddajo prispevka za objavo že padla. Opravičilo pokrepčujem še z dejstvom, da sem se medtem že pripravil na udeležbo na letni konferenci tehnične komisije EBU, ki je bila med 26. aprilom in 1. majem 1993 v Pragi. Na zasedanju so bila obravnavana in sprejeta stališča, ki so za nas prvič kot samostojno, enakopravno in polnopravno članico izjemno pomembna. Po vrnitvi pa je bilo na delovni mizi že toliko prioritet, da me je doletel še opomin v zadnji prilogi Dela (8. maja). Mimogrede naj še povem, da osebnost odgovarjanca na vsa vprašanja, če so s področja, ki mi je blizu, pač do meje, kolikor stvari poznam.

Dr. Petru Stariču recimo ne znam odgovoriti na trditve »Posebna sramota za nas Slovence je televizija Koper, ki se je dobesedno prodala Italijanom«. Prvič, ne zato, ker je »sramota« termin, ki je sam po sebi zelo raztegljiv, če je sramota še posebna, se pa stvari še bolj zabrisajo. Za drugo trditev v tem stavku pa iz podatkov, ki so nam na voljo, trdim, da ne drži. Res je, da smo na italijanskem medijskem trgu ustvarjali del našega dohodka in ga skladno z našo regulativno vlagali v tehnični in programski razvoj.

Trditve o »dobesedni prodaji...« bi pa ne morala biti podprta s kakšnim argumentom, na katerega bi bilo treba javno odgovorjati. Kot pa je zapisano, je znak nerazumevanja bistva, to je, da je od ustanovitve TV Koper-Capodistria večinski del programa namenjen italijanski manjšini, torej ni kaj prodajati. V drugem delu odstavka, ki je namenjen meni, pa je vaše mnenje, ki je sicer legitimno, ni pa v skladu niti z ustavo niti z drugimi konvencijami, ki govorijo o zaščiti manjšin.

Znanemu »preštevavanju« smo močno nasprotovali, ko je šlo za našo manjšino na avstrijskem Koroskem. Meni je osebno blizu misel, da narodna večina v normalnih okoliščinah v realnem prostoru in času nikoli ni ogrožena.

G. dr. Petru Stariču bi rad dal še druge odgovore, če bi iz skopih stavkov, ki so bili namenjeni meni, le lahko zaznal konkretnjša vprašanja in bi seveda bila s področja, za katero sem po njegovem mnenju odgovoren.

Njegov prispevek v sobotni prilogi Dela 8. maja v zadnjem odstavku terja mnenje in ocene drugih, za kar pa osebno, seveda na osnovi osebnega vedenja, mislim, da ni potrebno, da je javno.

Peter Mori, v. d. generalnega direktorja RTV Slovenija

Delo, 6. maja
Neovrgljive ugotovitve niso »prežvekovanje stereotipa«
Zavedam se, da sem dregnil v osir, ko zavračam »neovrgljive ugotovitve« o nemški manjšini na Štajerskem. Verjetno bom ostal popikan, kot sta Dežman in Jezernik, v kolikor me, seveda, Ahačičeva ima za primernega njenemu »pismoukemu« pisanju.

Nemška manjšina na Štajerskem je hoče-noče bila, če želimo ohraniti zgodovinski spomin. Tako avtohtoni kmetje v obmejnih vaseh Ocincju, Kramarovcih in Fikšincih kakor meščani v Mariboru, Ptuj, Ormož, Guštanju, Marenbergu, Slov. Bistrici, Poljčanah, pa seveda avtohtoni prebivalci, večinoma kmetje, na Apaškem polju. To seveda velja samo za severni del Štajerske, mariborsko okrožje, ne pa za celjsko okrožje. Bili so Nemci, volksdeutscheji in seveda kulturnobundovci v stari Jugoslaviji. Med zadnjimi je bilo tudi precej Slovencev, posebej tistih z nemškimi podobnimi priimki, ker so na ta način dobili denarno podporo. Tisti seljeni knap slovenskega rodu v Guštanju je ob selitvi dejal: »Ti fřdamani kontrapunkti!«, ker se naziva kulturnbunda ni obvladal.

Zato ni bilo samo »nekaj članov mariborske nemške kulturnobundovske manjšine«, ampak še kar nekaj več. Sam sem sodeloval pri selitvi teh »nekaj članov« kot oznovec skupaj s Knobjem kar kakšen mesec leta 1945, pozneje pa je bila še selitev na Apa-

škem polju. Tudi Titova tašča, mati Herte Haasove, je bila volksdeutscherka in kulturnobundovka, pa jo je samo njeno sorodstvo z Brozom rešilo selive. Danes se temu sicer pravi »etnično čiščenje«. Vse to sem opisal v svoji knjižici »Iz dnevnikiški zapiskov mariborskega oznovec«, kjer lahko vsak prebere moje opažanje o »etničnem čiščenju« štajerskih Nemcev. Začelo se je s Kidričevim govorom v Mariboru. Nemški kmetje so bili pač kmetje, meščani pa so bili ostareli in že betežni. Verjetno ne eni ne drugi, najmanj pa Brozova tašča in njegova žena Herta, po izvoru prav tako Nemka in volksdeutscherka, tudi članica CK KP Hrvaške, niso sekali glav Slovcem na Du-naju ali v Gradcu. Ni mi pa popolnoma jasno, kako naj imenujem tisti del »etnične čiščenja« štajerskih Nemcev, ki je potekal preko izvensodnih usmrtenj na Pohorju, organiziranih od Ozne in izvršenih od Knoja.

Tudi o »prostovoljnem« optiranju kočevskih Nemcev, kakih 15.000 naseljenih na kmetijah slovenskih izgnancev na Brežiškem, bi se dalo marsikaj spregovoriti. Velika večina jih je končala v oznovecnem tabo-rišču Stenaltu v grozovitih bivalnih in prehranjevalnih razmerah. Strahotno maltretirana od stražarjev knojcevec ter z veliko umrljivostjo, preden je bila izgnana iz naše dežele. Zanimivo je, da je tovarnar Hutter, ki je bil vedno solidaren z mariborskimi delavstvom, tudi kočevski Nemec. Obsojen je moral biti skupaj z ženo, pravzaprav lastnico tovarne, zato da bi se njegovo premoženje lahko zaplenilo. Niti njegovo sodelovanje s štajersko pokrajinsko Ozno pred osvoboditvijo ga ni rešilo. Takrat ko je Ozna nabirala denar za financiranje svoje vojvone agenture v zasedeni Nemčiji, mi je namreč kot članu pokrajinske Ozne večkrat izročil po 10.000 »ta pravih« Reichsmark.

V druge »neovrgljive ugotovitve« se ne bi spuščal, ker to počnejo že drugi, za to bi primeri kot jaz. Sam se oglašam samo z ugotovitvijo iz mojega sodelovanja pri takratnih dogodkih. So pa tiste številke o štajerskih talcih, prisilnih izgnancih, med katerimi je bil tudi moj oče, ter beguncih, med katerimi sem bil tudi sam s svojo materjo, primerjajoč podatke iz knjige »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem«, kar nekam sporne.

Prepričan sem, da je nemška manjšina na Slovenskem bila in je še danes. Tako so namreč ostali vkljub vsemu tudi Kurdi in Armenci pa še kak drug narod. Upam, da bodo tudi bosanski Muslimani!

Zdenko Zavadlav, Ljubljana

Delo, 8. maja
Huje kot v Italiji?

Naj začnem s svojo naivnostjo! Že davno sem na tihem upal, da bo jugoslovanskega samomorilskega drsenja po spirali konec takrat, ko bodo v odločanju o zadevah države dobili besedo strokovnjaki in v politiki ki ne bo več kraljeval volutarizem političnih mandarinov. Stresitev je prišla potem, ko nekaj sto ekonomistov in drugih strokovnjakov, ki so sodelovali v razviti Kraigherjevi stabilizacijski komisiji, ni pokazala nobene strokovne verodostojnosti. Lahko mi rečete, da sem ponovno naiven, ker da strokovnjaki sprimo moči politikov niso mogli uveljaviti svojih pogledov. A zakaj se nisem potem od dela v komisiji distanciral? Žal bi bilo bolje, če bi izkušnja dokazala zgolj moje naivnost.

V naslovnem razgovoru so sodelovali sami strokovnjaki. Tudi sicer ugotavljam, da v slovenski državnotočni oligarhiji sedi veliko znanih strokovnjakov. Žal pa za vse brez izjeme velja, da so v njih zmugali politiki. Če enako trdim za sodelujoče na navedeni okrogli mizi, je treba delno izvesti E. Ravnikarja. Pa se njemu grozi nevarnost, da se bo zavoljo angažiranja pri t. i. udobomajfjskih sarkomih neizogibno spoli-tiziral. Sicer pa za vse udeležence drži, da niti v prejšnjem sistemu niso bili anonimni državljani. Nekateri so mu kar lepo asistirali, drugi pa so ga malce molžli in.

Zato je zanimivo, ob tej in drugih podobnih priložnostih, opazovati, kako radi se ljudje razglašajo za jasnovidece za nazaj. Pri-povedujejo nam, na kaj so opozorjali, kaj so zagovarjali, proti čemu so se borili. In kar je najbolj osumljivo, kar vsi po vrsti govorijo o komunizmu kot še vedno nevarni hidri, kakor da je to nekaj popolnoma izven njih, kakor da je to komunizem iz enega in oni iz drugega sveta.

Zamolčujemo ne samo svojo bolj ali manj aktivno koeksistenco s stariim režimom, temveč tudi dejstvo, da je v skoraj vseh nas pustil določen način razmišljanja in v mno-gih pogledih pohabljen pojmovanje druž-be. Lahkomo razlagajo, da so enostavno vsi odgovori na vprašanje o ozadiju naših težav v trdizivosti komunizma, in se ob tem – vsaj za okus vedno bolj osuple javnosti – sprosteno »hehetajo« svojim domisticam. Neokusno! Čeprav mi niso nič bolj všeč pozerji, ki nas goljufajo z usodno resnimi obzori.

Kajpak se moramo s trpkostjo strinjati z ugotovitvijo, da je pri nas še vedno v na-vadi ukvarjanje s tistim, ki pokaže na lum-parije, in ne s tistim, ki jih počenja. Toda neverjetno se mi zdi dobrohotno obravna-vanje »še sprejemljivega izkoriščanja lu-kenj v zakonih«. Nič manj, kot če šefinja SDK skorajda ob vsaki priložnosti javno razglaja, da je vsa svinjarija vsaj deloma zakonsko pokrita oziroma da zlikovcem naše službe nadzora in pregona prava-prav nič ne morejo, ker da so zakoni po-manjkljivi, zlikovci pa hudo spretni in pre-drzi. Spoštovana gospa, takšne stvari raz-umem in odgovoren človek razlaga izključno v zaprtih uradnih krogih in vtrajno deluje za njihovo spremembo, ne pa da javno daje zlikovcem potuho. Pa ni nič pomembno, ali gre za prevarantskega malega podjetnika ali pa za tollovaža visoko v državnem vrhu. Tolovajem je treba vse čas glasno dopove-dovati, da bodo svoje grehe prej ali slej plačali. Celotno tedaj, ko v to ne verjamemo kaj prida.

Verjetno se brez potrebe zgražam nad takimi javnimi nastopi politikov-strokovnjakov in visokih državnih uradnikov. Kajti v glavnem jih skorajda nihče več ne

jemlje resno in se ne meni dosti za njihovo pranje lastne vesti ali prozorno zakrivanje strankarskega masla. Kljub temu pa človeka moti dvoje: zapravljanje zelo dragega medijskega prostora za politične licemerje in med politiki tako priljubljeno medijsko po-ziranje; in še bolj ceneno samozadovoljstvo politikov iz sedanjega režima in sedanje in nekdane (dovoljene in še nedovoljene) opozicije, da so pač nekaj naredili za stvar že samo s tem, ko so nam v oči in ušesa natresli še več otrobov o zadevah, ki nas bijejo po žepu in nas ponižujejo kot ljudi in člane te države. Če pa že niso tako samo-zvestno pametni, da lahko vse razložijo, so kvečjemu nesramno izmikajoči v stilu, da gre za javna in medijska pretiravanja oziroma za zelo zapletene, prehodne in navpi-k demokratični stremce zadeve.

Zares. Dost' vas imamo!

Martin Ivanič, Ljubljana

Delo, 10. aprila

Odprto pismo dr. Maksu Tajnikarju
V zadnjih nekaj tednih se je v nekaterih časopisih pojavilo nekaj pisem bralcev in novinarskih prispevkov, ki poskušajo z ne-resnicami in nepreverjenimi informacijami očrniti Podjetniško izobraževalni center Gea College, d. d., vse pa v povezavi z enim od 43 ustanoviteljev in prvim programskim vodjem šole dr. Maksom Tajnikarjem, sedan-jim ministrom za gospodarske dejavnosti.

Zato se je upravni odbor Gea College odločil, da javnosti posreduje naslednja dejstva:

1. Gea College, Podjetniško izobraževalni center je nastal po volji in s skromnim začetnim kapitalom 43 ustanoviteljev (med njimi slovenske vlade, gospodarske zbornice, ekonomskih fakultet, svetovlanih orga-nizacij bivše ZSMS ter predavateljev in podjetnikov) februarja 1990 in začel redno poslati jeseni 1990, kasneje, februarja 1991 pa se je ustanoviteljem pridružil še 17 družbenikov, ki so šolo dokapitalizirali do 130.000 DEM osnovnega kapitala.

2. Gea College ima sedež v Bohinju in je s predavničarimi najemnik pri družbenem podjetju MIC, p. o. Bohinj, v Ljubljani pa ima poslovni sedež na Institutu za ekono-mnska raziskovanja (naslov je isti kot na-slov Ekonomske fakultete), prav tako kot najemnik prostorov.

3. Gea College od ustanovitve dalje izvaja podjetniška usposabljanja za nove in že uveljavljene podjetnike na osnovi javnih razpisov in na osnovi naročil posameznih podjetij in drugih institucij. V treh letih je usposabljal več kot 5600 podjetnikov, v zadnjem letu dni pa tudi štiri skupine podjetniških svetovalcev in pospeševalcev, ki imajo sklenjene individualne pogodbe z državo, pa tudi skupino iz Obrtne zbornice Slovenije in Gospodarske zbornice Slo-venije.

4. Gea College je edini tovrstni izobraže-valni center v Sloveniji, ki ne prejema nobe-ne subvencije ali podpore ustanoviteljev in se zaenkrat v celoti financira na osnovi tržne ponudbe svojih storitev, lastniki pa so po vseh treh doseganih zaključnih računih ustvarjeni dobiček reinvestirali v razvoj no-vih podjetniških projektov in programov. Celotni prihodek Gea College od dejavnosti v letu 1992 je znašal 79.267.000,00 SIT, reinvestirani dobiček pa 391.254,30 SIT. Med 15 redno zaposlenimi je šest predavateljev in svetovalcev za podjetni-štvo, ki končujejo podplomski študij mana-gementa.

5. Ministrstvo za malo gospodarstvo je v le-tu 1992 z nzeskom 359.924,50 SIT finan-ciralo Podjetniški forum po pogodbi, ki jo je še v letu 1991 podpisal bivši minister Viktor Brezar, ter dva tečaja za svetovalce za podjetništvo, ki so sklenili pogodbe ne-posredno z državo, in sicer v višini 4.966.123,60 SIT. Predlog tega programa je na zahtevo ministra Brezarja Gea Colle-ga, d. o. o. posredoval leta 1991.

Za leto 1993 so bila prvič za posamezna usposabljanja dodeljena podjetnikom – te-čajnikom državna podporna sredstva iz na-slova pospeševanja podjetništva, in sicer v simbolični višini od 200 do 2000 SIT na osebo oziroma v skupnem znesku 4.561.714,30 SIT, kar vključuje tudi spon-zorstvo za Podjetniški forum ter sponzor-stvo za sedem TV oddaj o podjetništvu. Ministrstvo pa je financiralo tudi Podjetni-ški forum in zagotovilo sredstva za nagra-do za najboljši poslovni načrt v letu 1993, in sicer višini 5000 DEM v SIT protivednosti.

6. Gea College je vključen kot podizvajalec SEED, S. p. a. Trst v projektu Phare »Teh-nična pomoč malemu gospodarstvu Slove-nije«, o čemer so mediji v Sloveniji tudi po-drobneje pisali in poročali, celoten projekt in delo na Gorenjskem od začetka dalje pa Gea College financira z najetim posojilom pri Ljubljanski banki. Sklad za malo gos-podarstvo izvajalec namreč ni dal garan-cije za avans Evropske skupnosti, zato sredstva Phare v Slovenijo še niso prispela.

7. Gea College je med prvimi pri nas pričel organizirati mednarodna usposabljanja z vzpostavljanjem poslovnih stikov (v ZDA, Nemčiji in Italiji), vendar nobeden od teh programov doslej s strani naše drže-ve ni bil sponzoriran ali povedano drugače – udeleženci so pokrili vse stroške uspo-sabljanj v tujini sami.

8. Gea College uspešno sodeluje z nekateri podjetniško usmerjenimi šolami in in-stitucijami v ZDA, na Škotskem (Velika Britanija), v Nemčiji in Italiji ter je nekatere tudi pridobil za prenos znanja v Slovenijo. To velja predvsem za Babson College iz Bostona ter za Scottish Enterprise Founda-tion iz Stirlinga na Škotskem.

9. Gea College ima v skladu z zakonom in voljo ustanoviteljev poleg skupščine delni-čarjev še devetčlanski upravni odbor, deset-članski programski svet in tričlanski nadzor-ni svet. V navedenih organih delujejo volje-ni ali imenovani člani, ki odločajo o pro-gramski naravnosti, predavateljskem ka-dru in drugih strateških usmeritvah šole. Člane organov so predlagali in izvolili druž-beniki oziroma delničarji v skladu z veljav-nim zakonodajo. Organi so bili izvoljeni pri-č na skupščini družbenikov junija 1990,

drugič pa septembra 1992 po preoblikova-nju d. o. o. v delniško družbo.

10. Vodstvo podjetja je sprejelo sklep, da se pred razpisom delnic II. emisije opravi ne-vtralen revizijski pregled poslovanja po-djetja.

Gea College je bil ustanovljen za širjenje podjetniške kulture in podjetniških znanj. Zato smo vedno na razpolago za podro-bnejša pojasnila vsem, ki želijo bolje spoz-nati dejstva in dejanske rezultate družbe.

Gea College, d. d., upravni odbor, Kranj

Delo, 30. aprila
Proračunski memorandum in upokojenci

Za naš sedanji gospodarski trenutek je značilno, da nekateri ne želijo videti resnice. Obnašajo se kot alkoholičarji, kadilci in uživalci mamul, ki beže pred kruto vsakdanjostjo v omamo poživ. Mamila so v našem primeru inflacija, devalvacija, prevsoka javna poraba, preirane plače in pokojnine, ki imajo za posledico velike izgube v poslovanju. Da bi se izognili sočenju z resnico, preživimo preostali dobiček kapital v plače in pokojnine in izčrpavanjem obratnih sredstev, z zadolževanjem doma in v tujini, s prodajo premoženja, z odpuščanjem sodelavcev, z neplačevanjem dolgov, z grabežem družbenega premoženja. Sindikati v sodelovanju z vodstvi upo-kojenjskih društev, gospodarsko zbornico in nekate-rimi direktorji delujejo kot preprodalci mamul, ki si od nadaljnjega oamljanja ljudi obetajo zaslužek. Med tako ponudbo mamul naj omenim člank s. Borisa Berčeta. Če bo vlada ljudem hotela odvzeti mamila, bodo ti morda pripravljeni razbijati, kot to dela neodržljivi alkoholičarji.

Tudi pri zdravljenju je podobnost z zasvojenjo po-polna. Najprej moramo spoznati svoj položaj, nje-govo brezizhodnost. Potem moramo trdno skleniti, da se hočemo odreči zasvojenosti (inflaciji, devalva-ciji, nezaljubljeni porabi), in nato moramo spremeniti obnašanje. Tako kot med odvajanjem od poživ ne smemo več prižigati niti ene same cigarete, popiti niti enega kozarčka alkohola, tudi cen, plač in pokojnin ne smemo več dvigati, če želimo preprečiti inflacijo in devalvacijo. Osebo porabo moramo krepko znu-žiti, proračuni države in občin se morajo zmanjšati, varčevanje se mora povečati. Namesto izgube v po-slovanju moramo začeti ustvarjati dobiček. Če tega nismo sposobni napraviti, je bilo osamosvajanje velika in usodna napaka. Zato mi dovolite nekaj treznih misli.

Slovenija je izgubila skoraj 40 odstotkov tradi-cionalnih, dobičkanosnih trgov v Jugoslaviji in vzhod-ni Evropi. Z inflacijo in dvema hiperinflacijama je izničila svoj obratni in naložbeni kapital. Osamo-svojitve smo začeli s povprečno plačo 385 mark, februarja letos smo presegli 700 DEM. Predlani smo imeli v gospodarstvu pol milijarde mark izgub. V lanskem letu so bile izgube še dve milijardi mark – dve tretjini jih je nastalo v drugem polletju, ko smo z vojno v Bosni, z blokado Srbije in Crne gore, s carinami Hrvaške in z odrezanostjo Makedonije izgubili najboljšie trge.

V letošnjem letu bodo skupne izgube dosegle od 4 do 5 milijard mark, odvisno od politike vlade in sindikatov, od vojne v bivši Jugoslaviji in od recesije v Evropi. Vlada se namerava zadolžiti še za pol milijarde mark. Podobnost z Duranovičevimi plačili izločevanja med ene stotice, ki je popolna. Tudi takrat nismo imeli moči, da bi se sreznili in spre-meni obnašanje, kot so storili v razviti država. Sindikati pravkar zahtevajo zvišanje plač v gos-podarstvu, namesto da bi se borili za znižanje pretiranih plač v gospodarstvu in s tem za nova delovna mesta. Stampalo plač se bo očitno nadaljevalo do propada. Naše obnašanje je enako onemu v Jugoslaviji in tudi posledice bodo enake, le da pri nas ne groze nacionalni, temveč socialni nemiri.

Decembra lani smo imeli že 7,3 tolara izgub na vsakih 100 tolarev prodaje – v svetovni povprečje je 5,5 tolarev dobička. Poleg tega ne vlagamo v raz-vo in razvoj – v razviti državah porabijo za to med 0,7

POGOVOR Z GENERALNO DIREKTORICO SDK ROMANO LOGAR

NE SLIŠIJO NAS

Vaša služba družbenega knjigovodstva (SDK) je zdaj dve ali tri leta precej spala, zdaj pa se je spet malo zbudila, ali pa le dela takšen vtis.

S takšno vašo oceno se ne moremo strinjati. Če to trdite, morate podkrepiti z dokazi. O svojem delu poročamo slovenskemu parlamentu, naše poročilo o delu je bilo za leto 1991 skoraj soglasno sprejeto.

Že, že toda privatizacija je podiranje družbene lastnine, ne pa njeno varovanje. Tačas ste opravljali plačilni promet in redne obdelave pri poslovnih obračunih, poboljšanje ipd., delo na varovanju družbene lastnine, kar je bila dolga leta ena vaših poglavitnih nalog, pa je pretežno spalo.

Junija 1991 smo napisali teze za osamosvojitveni zakon. Z njim smo želeli urediti naše delo tako, da bi bilo primerno pluralizmu družbene in privatne lastnine, ki se je začel z zakonom o podjetjih. (Igor Omerza je prevzel funkcijo generalnega direktorja Službe aprila, jaz pa prvega maja 1991 nastopim.) Ta zakon smo pripravili kot pomoč takratni Peterletovi vladi in ga poslali v obravnavo vsem pristojnim ustanovam. Potem je nastopil Brionijski moratorij, pozneje pa se vlada tudi ni uspela ukvarjati z našim zakonom. Takrat je prevladalo prepričanje, da bi v primeru, ko bi naloge zapisali tako kot je primerno pluralizmu lastnine, to pomenilo ohranjanje oziroma zadrževanje teh funkcij za predelavo obdobje v isti instituciji. Res pa je, da nam uradno takšnega mnenja nihče ni poslal. Čeprav smo na to izrecno opozorili v letnem poročilu za 1991. leto. V tečaj za nov zakon smo opredelili čas in spremembam primerno tako nadzorno funkcijo kot plačilni promet ter funkcijo informativno statistične dejavnosti, in to na tak način, ki bi omogočal kar najboljšo odgovorno izvajanje teh nalog za vse vrste pravnih oseb ne glede na lastništvo. Hkrati bi omogočal lažji in postopen prehod na dokončno reorganizacijo.

Zakon o SDK iz časa SFRJ še velja, je morda preklican?

Iz prejšnjega odgovora je jasno, da delamo še vedno po starih predpisih.

Ko smo videli, da vlada ni pripravljena na spremembo preobrazbo SDK, smo začeli pripravljati strokovne podlage za dokončno preobrazbo. Tako kot najbrž tudi takratna vlada, smo tudi sami pričakovali, da bomo v najkrajšem času lahko sprejeli privatizacijski zakon, ter na tej podlagi nato takoj organizirali tudi institucije, ki v normalnih tržnih gospodarstvih opravljajo takšne naloge, kot jih pri nas dozdaj opravlja SDK. Ker pa se to ni zgodilo, saj smo dve leti sprejemali zakon o lastnini, se danes niso izpolnili pogoji za dokončno preobrazbo SDK. Zato sem v svoji kandidaturi za generalno direktorico opozorila, da to nalogo lahko z odgovornostjo sprejemem le v primeru, da pride hitro do sprememb predpisov za izvajanje nekaterih nalog SDK, brez čakanja na dokončne rešitve.

Po pravu velja nek zakon dotlej, dokler ga zakonodajalec ne spremeni. Ali lahko opišete te naloge Službe?

Ker Služba ni nova institucija, so njene naloge tudi naši javnosti dobro poznane, na kratko jih lahko strnem tako:

- opravlja storitve domačega plačilnega prometa med pravnimi osebami, med njimi in fizičnimi osebami,
- ob plačilnem prometu sproti kontrolira pravočasnost in pravilnost plačevanja davkov in prispevkov, ki jih plačujejo pravne osebe, vodi vrstni red plačil nesolventnih pravnih oseb, izvršuje sodne odločbe, sklepe itd.,
- z inšpiciranjem preverja pravilnost in zakonitost računovodskih izkazov ter davčnih obračunov pri vseh pravnih osebah, ne glede na vrsto lastnine, s katero poslujejo,
- revidira letne računovodske izkaze v skladu z mednarodnimi revizijskimi in računovodskimi standardi. V tem letu bo s sprejetjem zakona o revidiranju to postala komercialna dejavnost revizijskih hiš, SDK bo te naloge prenehala opravljati,
- izvaja informativno-statistične naloge.

Torej kontrolirate zakonitost razpolaganja z družbenimi sredstvi, varujete družbeno lastnino, pazite, da se ne odjuje, vse kar se odjuje, je ničeno itd.

PORTRET TEDNA

Andrej Kozirjev

Za uvod ena izmed anekdot: ko je na ponedeljkovi tiskovni konferenci Jelcinov odposlanec za reševanje bosanske krize Vitalij Curkin napovedoval tokratno turnejo ruskega zunanega ministra Andreja Kozirjeva po bivši Jugoslaviji in Zahodu, je uporabil naslednje besede, kakršne ponavljajo vsakokrat: »Predsednik Jelcin je danes naročil ministru Kozirjevu, naj odgovori...«. Ali pa: »Predsednik Jelcin je danes objavil besedilo izjave...«. Vsem navzočim poznavalcem je takoj jasno: Curkin pri tem uporablja zgolj in samo politično mimiko, kajti Jelcin Kozirjevu glede zunanje politike ne more ničesar več »naročiti«: dogaja se ravno narobe, da Kozirjev nekatere poteze sam sebi naroča, podpisuje pa jih Jelcin. In potem se zdi, da rusko zunanjo politiko vodi in naroča Jelcin. Ne, ruska diplomacija je danes v celoti in povsem v rokah Andreja Vladimiroviča Kozirjeva.

Anekdota pojasnjuje še eno dimenzijo: vpliv Kozirjeva na Jelcina in tako na rusko notranjo politiko (če za hip pozabimo na diplomacijo). Poleg Jelcina in Habulatova je Kozirjev edina stalnica ruske notranje politične scene: zunanji minister je postal že v prvi ruski vladi Ivana Silajeva oktobra 1990 in kljub silovitim zgodovinskim spremembam, ki so odnesle dobesedno vso strukturo starih in novih politikov, je ostal na položaju zunanjega ministra tudi v drugi ruski vladi po izvolitvi Jelcina za predsednika in po puču avgusta 1991, pisarno pa je obdržal tudi v Gajdarjevi vladi z novembra 1991 in kasneje v vladi Černomiridina z decembra lani. Takšne kontinuitete nima noben minister iz sedanje vlade; tudi iz Gaj-

To ni tako enostavno. Nadzor nad družbeno lastnino izvajamo v skladu s pooblastili, ki jih po zakonu imamo. Lahko preganjamo samo tisto, kar je nezakonito.

Saj velja splošen predpis, da je družbeno lastnina pod posebnim varstvom. Vse ta lastninski proces od tem določilo pravzaprav ne bi smel biti mogoče in bi ga morali potemtakem vi preganjati.

To ni res. Če bi v postopkih lastninjenja družba že pred dvema letoma odpravila vse tiste predpise, ki so omogočili posredno kršenje zakonov splošnih načel zakona o oblikovanju razmerij in kazenskega zakona in nam dali ustrezna pooblastila za davčni nadzor, bi bilo drugače. Če bi predpisali, kaj se šteje za gospodarenje s skrbnostjo dobrega gospodarja v poslovanju z družbeno lastnino, ko smo ugotovili prve pojave nemoralnih dejanj, to ne bi bilo prepuščeno odločanju posameznikom v podjetjih, njihovim aktom, sklepom, v pogodbenih določilih, itd. potem bi lahko marsikaj preprečili. Če bi SDK to lahko določila, potem ne bi bilo treba sprejeti privatizacijskega zakona in v njem poglavij, ki govorijo o revidiranju že opravljenih privatizacij in ne bi dopolnjevali tega zakona ter si šest mesecev prizadevali za oblikovanje meril za ocenjevanje oškodovanja družbene lastnine.

Kako pa je reči lahko Služba delala prej desetletja?

Zakon o SDK ni bil pisan za primer prehoda iz enega družbenoekonomskega sistema v drug. Zakon o računovodstvu npr. določa da deli podjetje dobiček v skladu z določbami v svojem samoupravnem aktu. In če so v podjetju odločili, da bodo na privatni kapital, ki so ga vplačali na tak ali drugačen zakonit način, razdelili ves dobiček, s tem niso kršili omenjenega zakona. Bilo pa je ekonomsko nelogično, da so ves dobiček pripisali privatnemu kapitalu, le delček ali celo nič pa družbenemu kapitalu. To je le en primer, ki ga bomo morali zdaj odpravljati z novimi merili v zakonu o lastninskem preoblikovanju.

Potem vendarle drži ugotovitev v uvodnem vprašanju, da je SDK pri teh rečeh dala do tri leta glede varstva družbene lastnine sede la križem rok.

Ni res. SDK je na podlagi 160 primerov pregledov lastninjenj opozarjala pristojne organe na potrebo po spremembi predpisov, pa njenih pobud ni nihče resno obravnaval. Družbeno lastnino so v samoupravnem ekonomskem sistemu varovali še drugi, v veliko večji meri družbeni pravobranilci, ki so jih v prehodnem obdobju skoraj povsem ukinili, pa družbenopolitične skupnosti, izvršni sveti z institutom družbenega varstva. Če bi npr. v občini Koper poskrbeli za Slavnik Koper vsaj takrat, ko je na to opozorila SDK prav gotovo upniki ne bi bili toliko oškodovani.

Kje ste najbolj šibki?

Najbolj šibki smo na področju nadziranja davčnih utaj. Če podjetje danes nima popolne dokumentacije, zavestno ne dokumentira svoje dejavnosti in na tej podlagi nepravilno obračuna davke, prispevke, vodi poslovanje mimo žiro računa in inspektor to ugotovi, ne more storiti drugega, kot da s sklepom po zakonu o SDK zahteva vzpostavitev verodostojne dokumentacije. Tisti, ki to namerno počnejo, sklepa seveda ne izvršijo. Če sklepa ne izvršijo, jih moramo prijaviti le sodniku za prekrške, ti pa ob drugih prekrških (prometni, itd.) gospodarske prekrške rešujejo zelo počasi. Sankcije za prekršek pa so neprimerljivo majhne v primerjavi z velikostjo koristi iz utaj. V tistem zakonu, junija 1991, smo zahtevali da dobi inspektor pooblastilo, da v primeru utaje davkov sam ocenja davčno osnovo in obračuna davek. Rekli smo, da je treba dokazno breme prenesti od inspektorja na davčnega zavezanca, saj imajo tako urejeno v vseh zahodnih državah. Če avstrijski inspektor ugotovi, da podjetju manjka dokumentacija in utemeljeno sumi, da je dobiček premalo izkazan, ga on v skladu s svojo metodologijo in strokovnim znanjem ocen. Če

se davčni zavezanec s tem ne strinja, potem mora zavezanec dokumentirano dokazati, da je imel drugačno višino dobička. Pri nas kaj takega enostavno ni mogoče storiti.

Ta pooblastila terjamo v SDK še enkrat prav zdaj kratkoročno tudi do dokončne preobrazbe, ker gospodarski kriminal narašča z veliko hitrostjo.

Da se torej reči, da vlada, skupščina oz. zdaj parlament z nesprejemanjem predpisov podpira nenadzorovan razpad družbene lastnine.

To bi bila prehuda ocena. Res pa je, da smo dve leti opozarjali, da nimamo dovolj pravnih podlag za zaščito družbene lastnine v procesih lastninskega preoblikovanja. Zdaj je bilo spoznano in zdaj bomo morali to urejati za nazaj. Kakšen bo družbeni učinek revidiranja 1066 podjetij pa je danes težko oceniti.

Gledano od daleč tudi ta reč ni najbolj prepričljiva. Po eni strani se res piše o teh 1066, trušci pa je predvsem okrog Hita.

Hit je eden izmed njih, eden izmed najhujših, vsaj tako zdaj ocenjujemo. O vseh primerih javnost tudi ne sežanjena.

Zraven pa so še nove prijave, o usodi katerih pa smo izvedeli, da pri njih prijave ne bo zavrla privatizacijskega postopka.

Nadaljenje zaviranje privatizacijskih procesov bi bilo gotovo škodljivo, zagotoviti je potrebno tudi možnost nadziranja izvajanja novih lastninskih preoblikovanj.

Tudi to kaže skizofreno vlogo, v kateri je vaša služba s tem, ko bi morala varovati družbeno lastnino, po drugi strani pa bi morali doseči preobrazbo družbene lastnine v zasebno. Vas položaj je težaven.

Mi le nadziramo zakone, pripravljamo jih vlada, sprejema pa parlament.

O tem smo tudi večkrat pisali, ko sta z Omerzo stakala, da se ne da nič storiti. Zdaj se je pa le našlo tih 1066, ki se jih boste lotili na nek način, če se jih boste.

Da naši predpisi ne omogočajo učinkovitega preprečevanja davčnih utaj tudi nihče od pristojnih ne sliši. V teh dneh smo na to posebej opozorili predsednika vlade in predsednika državnega zbora. V SDK terjamo kratko ročne spremembe predpisov, da bomo lahko učinkovito delali. Tudi na ministrstvu za finance dve leti ne prisluhnejo tem zahtevam, menijo, da naj bi jih uredili šele z dokončno transformacijo, to je z vzpostavitvijo enotne Službe za javne prihodke.

Kakšno je razmerje vaše službe do ministrstva za finance? Kaj vam lahko kakšno dejavnost prepove? Saj ste vendarle odgovorni parlamentu.

Nismo pa zakonodajno telo, ampak le nadzorni organ. Ne moremo ničesar storiti, če pridemo v podjetje in vidimo, da je njegov lastnik letos kupil pet avtomobilov, da ima novo obratovalnico in da nam hkrati dokazuje z dokumenti, da nima dobička. Ne moremo mu oceniti njegovega premoženja, ne moremo mu določiti plačila davka, zato ker

teh pooblastil nimamo v zakonu. Naša pooblastila niso prilagojena temu času.

Zdaj bo v okviru 1066 podjetij veliko sodnega dela. Tudi sodstvu bo do tega, da spori trajajo čim dlje. Zdalej se precej pravnikov, ki sicer delajo drugje, preusmerja v odvetništvo, ker duhuje, da bo razkrajanje se družbeno lastnina dala tudi njim prej še kaj zaslužiti.

Tudi zato, da bi bili stroški manjši, smo v SDK predlagali spremembo revizijskega postopka. Menimo, da ni sprejemljivo, da zdaj država prek družbenih pravobranilcev in sodstva dokazuje oškodovanje družbenega premoženja, in za to porablja še dodatna sredstva. Zato menimo, da tam, kjer bodo postavljena merila za oškodovanje družbenega premoženja, lahko mi te reči uredimo v upravnem postopku. Če pa posamezniki menijo, da so bile prizadete njihove pravice, naj potem sami v sodnih postopkih dokazujejo drugače. Sami naj nosijo stroške dokazovanja, da so upravičeno prišli do neke zasebne lastnine. Upajmo, da bodo naši predlogi sprejeti. Kljub temu pa menim, da bo od tistih 1066 zdaj polovica takih, s katerimi bodo imeli družbeni pravobranilci in odvetniki, ki naj bi jim pomagali, še veliko dela, država pa še dodatne stroške.

Služba družbenega knjigovodstva ima veliko nasprotnikov, ki bodisi ne čutijo radi njene roke, ali pa bi se radi dokopali do njenih pristojnosti. Zato je slišati razne kričanje in celo želje po odpravi te službe. Vas odgovor na to je preobrazba.

Z ministrstvom za finance začemanjamo delo na dveh projektih za dokončno transformacijo. To je projekt plačilnega prometa, v katerem sodeluje svetovna organizacija evropske skupnosti Phare, in projekt skupne službe za javne prihodke, v katerem sodelujejo tudi svetovlaci Mednarodnega monetarnega fonda. Z ministrstvom za finance pa se razlikujemo v oceni časa, kdaj lahko izvedemo dokončno transformacijo in v tem, da je to potrebno izvesti hkrati za vse naloge današnje SDK in ne le nekatere, saj je izvajanje le-teh med seboj specifično povezano. Mi smo prepričani, da tega ni mogoče izvesti prej, preden bomo opravili večji del lastninjenja, za kar bomo potrebovali najmanj leto in pol.

Kaj tako hitro?

Vsaj tako dolgo moramo še opravljati dosedanje naloge (razen komercialne revizije) skupaj, ko bodo za to pogoj, omogočili tudi konkurenco v izvajanju plačilnega prometa.

Kako bo poslej s plačilnim prometom?

Na podlagi analize našega sedanjega plačilnega prometa, ki ga je opravila ekspertna skupina organizacije Phare je že zasnovana vizija domačega plačilnega prometa. Mi pravimo temu ciljna struktura izvajalcev v plačilnem prometu. Iz našega plačilnega prometa '80 nastala plačilna hiša. Sami ta bo opravljala kliring in izravnavo med vsemi izvajalci oz. udeleženci v plačilnem prometu. Tako kot doslej naš sektor za plačilni promet pa bo opravljala tudi storitve plačilnega prometa, vodila tudi žiro in druge račune za vse osebe, ki bodo to želele oziroma bodo to dovolile njihove banke. To ciljno strukturo naj bi omogočili do 1996. leta. Takrat bodo vsaj posamezne banke lahko neposredno, tako kot povsod v svetu tudi same vodile žiro račune pravnih oseb. Takrat naj bi imeli po zdajšnjem videanju vzpostavljene tudi sorazmerno normalne pogoje za tržno gospodarstvo.

Nekateri iz bančništva nasprotno naravnost priporočajo, da je treba SDK kot nekoristno ustanovo razbiti.

Ljubljanska banka bo, če bo hotela in bo to sposobna, lahko torej tudi sama opravljala plačilni promet. Manjše in srednje velike banke pa bodo zagotovo poverile izvajanje plačilnega prometa plačilni hiši, ki bo nastala iz današnjega sektorja za plačilni promet.

Torej jih bo lahko ohranila pri SDK.

To ne bo več SDK, to bo samo družba za

plačilni promet. V svetu je že veliko primerov, ko banke poverijo izvajanje plačilnega prometa drugim ustanovam.

Še pred štirimi leti je vaš predprijatelj Franc Knafelec vedel povedati, da je drugje plačilni promet pri bankah, da pa se tuji pri nas čudijo, kako hitro in učinkovito se izvaja preko SDK. Moramo zdaj to čudovitost razbiti?

Ne, ne bomo je. Prav zato se je Igor Omerza odločil pred dobrim letom dni za modernizacijo plačilnega prometa, ki bo dosedanje prednosti ne samo ohranila, temveč tudi povečala. Pri tem projektu si prizadevamo ohraniti vse sedanje prednosti našega plačilnega prometa in odpraviti vse tisto, s čimer nekatere banke danes še niso zadovoljne — to je večkrat dnevni vpogled v stanje računov njihovih deponentov.

Ko pa to reč dobiho banke, pa začno računati drugače. Če plačila ne opravim takoj, lahko ta čas obračam denar sama.

Tega se dobro zavedajo vsa podjetja in seveda tudi mi. Nebančni instituci ji nima interesa zadrževati denarja. Menimo, da bodo vse manše banke, ki nimajo izpostavo po toliko krajih, kot jih imamo mi, še vedno pripravljene storitve plačilnega prometa poverjati tej plačilni hiši. Plačilnemu prometu, ki ga bomo zagotovili do konca leta 1994 bo težko kdo konkuriral.

To pomeni, da računate na nadaljnje drobljenje večjih bank na manjše, ali pa na potisnjenje plačilnega prometa v rokah SDK na obrobje?

Ne, naša modernizacija bo zagotovila, da bomo ohranili vse prednosti, ter da pa bomo takrat, ko bodo za to pogoj, omogočili tudi konkurenco v izvajanju plačilnega prometa.

Kaj pa bo novega pri davkih in nadzoru nad njimi?

Potem ko smo po juniju 1991 videli, da zakona za prehodno obdobje Vlada ne želi obravnavati, smo sami začeli pripravljati strokovne podlage za organiziranje enotne davčne službe ali skupne službe za javne prihodke. Zato smo začeli sodelovati zlasti z avstrijsko davčno službo, z njenimi posameznimi strokovnjaki. Glede na to, da imamo zelo podobne vrste davkov, kot jih imata Avstrija in Nemčija, se nam je zdelo koristno, da se pri njih zgledujemo tudi pri organiziranju in zagotavljanju delovanja enotne davčne službe. Spoznali smo vso davčno zakonodajo Avstrije in s tem tudi Nemčije, saj sta pri teh rečeh enaki. Ugotovili smo, da je potrebno pripraviti ti zlasti dvoje: enotno organizacijo, ki bo zagotavljala čimbolj učinkovito pobiranje davkov, predvsem pa so nam potrebni novi predpisi, ki po eni strani opredeljujejo pravice davkoplačevalcev, po drugi pa tistih, ki pobirajo davke. Najpomembnejši predpis pri tem, ki ga nimamo, je enotni zakon o davčnem postopku. Pri nas namreč zdaj davčni postopek ureja kar devet zakonov, za pravne osebe, zlasti zakon o SDK.

Nobenega pa tako dobro, da bi se dalo to zadovoljivo pobirati.

Res je, zato smo ministrstvu za finance septembra 1992 predložili teze zakona o enotnem davčnem postopku, pri čemer smo upoštevali avstrijsko ureditev in naš pravni sistem. Te teze zdaj začemanjamo pregledovati v delovni skupini Projekta za ustanovitev enotne službe za javne prihodke, ki ga vodi ministrstvo za finance.

Kaj pa je sporno pri izrazu finančna policija?

Nova davčna služba naj bi imela tudi oddelek za ugotavljanje davčnega kriminala, kar je zdaj del nalog službe v ministrstvu za notranje zadeve. Posebno davčno policijo imajo samo v Italiji, govore tudi, da jo imajo v Srbiji. Za moje pojme je finančni policaj lahko le tisti davčni revizor, ki je obožorčen. Kot druge države Evropske skupnosti, takih davčnih revizorjev ne bomo imeli tudi mi, zato izraz ni ustrezen. Z novim davčnim postopkom pa moramo zagotoviti, da bo imel davčni in-

špektor pravico izrekat mandatne kazni, podobno kot jo imajo policaji na cesti. Danes kazni odmerjajo sodniki, ti naj bi odločali o davčnih zadevah le kot višja instanca. Tega pa številni pri nas še ne razumejo in mislijo, da bo nadzor že večji, če bomo imeli le eno tablo z napisom Ministrstvo za finance — davčna inspekcija.

Ali to predvidevate že kratkoročno?

V kratkoročnih spremembah se ne terjam, da bi lahko odmerjali v SDK tudi kazni, ampak le, da bi ob ugotovitvi utaje davka lahko vsaj ocenili davčno osnovo, saj pri nas izrekajo sankcije sodniki — sodišča za gospodarske prestopke ter sodniki za prekrške, ne more pa jih neposredno sam davčni inspektor.

Bo rok za uvedbo teh davčnih novosti daljši kot pri plačilnem prometu?

V ministrstvu za finance načrtujejo, da bi mogli enotno davčno službo postaviti že z novim letom, torej čez pol leta. To je povsem nedeljivo in bi bilo družbeno škodljivo. Pozabljajo, da je davčni nadzor neposredno vezan na plačilni promet. Davke in prispevke izterjujemo sproti ob izvajanju plačilnega prometa. Ob naloga, ki jih imamo v procesu lastninjenja ne moremo naših davčnih inšpektorjev, to je dvesto ljudi, ki danes opravljajo tako davčni nadzor kot varstvo družbene lastnine in nadzira javno porabo deliti v več institucij.

Kdo bo potem sproti izterjeval in odmerjal davke?

Svetovalec, ki iz MMF usmerja ta projekt meni, da je pri nas pač treba uvesti samoplačništvo že čez šest mesecev. Ta mož, ki prihaja iz Kanade, pač ne pozna naših razmer in pričakuje, da bodo vsi naši davčni zavezanici, to je čez 20.000 pravnih oseb, čez pol leta tako zavedni, da bodo kar sami ob rokhi na podlagi odmere službe, ki je se ni, ki se nima informacijskega sistema, pravočasno plačevali davke in prispevke. To je zame utopija, o kateri lahko govorijo ljudje, ki naših razmer ne poznajo, ki pozabljajo, da imamo čez tisoč pravnih oseb z blokiranimi žiro računi in da za to v takšni nelikvidnosti ni mogoče uvesti samoplačništva. Ne nazadnje pozabljajo, da davčne kulture v svojih deželah niso zagotovili v 6 mesecih.

On je svetovalec. Ali je njegova razlaga obvezna?

Zaenkrat je podpirajo tudi predstavniki ministrstva za finance, ki so na ravni svetovalec vlade. Ko sem svetovalca IMF vprašala, kaj bo, če na nov način ne bomo mogli pobirati davkov in bo proračun od novega leta naprič prazen, je dejal: »V petih ali sedmih mesecih po uvedbi bomo videli, kaj storiti potemo«. Odgovorne bi morali presojeti pomoč tujih strokovnjakov. Hkrati pa ne zanemarjati domačih strokovnjakov teoretikov in praktikov. Pri tej pomoči bi se morali zgledovati po Japoncih. Mi v SDK bi v okviru te pomoči želeli spoznati praktično delo in ugotoviti razlike med našim in njihovim davčnim inšpektorjem, spoznati njihove metodologije. Tega nam do zdaj niso omogočili. Zato bomo v SDK morali nadaljevati z neposrednim sodelovanjem s strokovnjaki iz sosednje države.

Torej jih še nekaj posredno živi od privatizacije našega družbenega sektorja.

Vsekakor ta pomoč ni pravilno usmerjena.

Kaj še sodi k preobrazbi SDK?

To je informativno-statistična dejavnost in nadzor nad javno porabo.

S statistično-informativno dejavnostjo SDK zagotavljajo podatke informacije za potrebe narodno-gospodarske statistike, to je za makroraven in za potrebe podjetij in drugih subjektov o boniteti njihovih poslovanja. Preoblikovanje teh nalog še ni določeno niti v strokovnih krogih. Mi v SDK imamo nekatere svoje predloge.

Kaj pa nadzor nad javno porabo?

Nadzor nad javno porabo, nad tem, kako se zbrani denar z davki in prispevki porablja, zdaj nadziramo le s preverjanjem zakonitosti in pravilnosti namena porabe. Nimamo pa pristojnosti presojeti ekonomičnost in učinkovitost. To pa bi bilo pri nadzoru nad javno porabo zelo potrebno. Po preobrazbi SDK bo to nalogo prevzelo Računsko sodišče. Ker pa takšnega presojanja ekonomičnosti in učinkovitosti ni moč uvesti čez noč na vseh področjih, terjam, da nam ta pooblastila dajo že za to prehodno obdobje, da začnemo postopno uvajati tudi to vsebino nadzora nad javno porabo.

Oblikovati je namreč treba merila, ki pa jih ne oblikuje nadzorni organ, pač pa bi jih morali začeti v pristojnih ministrstvih in organih, seveda s pomočjo strokovnjakov.

Nekatera ministrstva, tako vojaško in policijsko, še finančnemu ministru ne dovolijo vpogleda niti v obseg financ, kaj šele v presojo ekonomičnosti in učinkovitosti. Pričakuje, da ga bodo dovolili vama?

Mi nadziramo zakonitost poslovanja v vseh ministrstvih tudi v vojaškem, pri tem nimamo problema. Nimamo pa tehničnih strokovnjakov kot jih imajo npr. nemška računsko sodišča za presojo ekonomičnosti in učinkovitosti porabe, ker zato nismo pooblašteni.

V tako majhni Sloveniji si vsega tako kot npr. v Nemčiji ne bomo mogli privoščiti, niti ne bo potrebno. Tudi pristojnosti računsko sodišča bo potrebno prilagoditi našim razmeram. Ni pa razumljivo, da nam visoki uradniki ministrstva za finance iz predloga za kratkoročne spremembe črtajo predlog, da bi začeli s presojo učinkovitosti javne porabe, češ da bi bilo to v nasprotju s sedanjim zakonom o javni porabi. Prvi minister, ki si želi tak nadzor v enem delu javne porabe, to je v bolnici, je dr. Božidar Voljc.

Kdaj pa ste si zamislili začetek delovanja računsko sodišča?

To mora biti hkrati z vzpostavitvijo skupne službe za javne prihodke. Zdaj namreč opravljamo obe funkciji. Tega kadra je premalo, da bi ga zdaj v procesu lastninskega preoblikovanja delili v dve instituciji.

Potemtakem bo tudi to z novim letom?

Ne, ne. Če bi s 1. januarjem 1994 po nekatere sedanjih predlogih razdelili SDK, bi državo, po moji oceni, pahnili v anarhijo. To je možno le, če ukine nadzor nad privatizacijskimi procesi oziroma jih do takrat dokončamo.

Skratka k sreči še služba ne da.

Ne da se, ne da. Služba pozna razmere in terja postopen prehod.

Ilya Popit

rodne organizacije, dokler ni bil imenovan za ruskega zunanjega ministra. Torej ne samo klasična, ampak celo vzorna pot napredovanja znotraj sovjetskega sistema. Glede na relativno trdnost do tedanjega sistema si lahko šteje za velik uspeh, da je vso pot prebrodil v piclihi 15 letih.

Relativno nagel vzpon v letih 1986-89, ko je preskočil kar pet stopnic predpisane hierarhije, v marsičem dolguje takratnemu ministru Sevardnadzeju, ki si je z njim pripravil dobrega naslednika. Vmes je sicer prišlo do številnih zapletov, od odstopa Sevardnadzeja in prihoda smrtno resnih birokratov Besmermihina in Pankina na čelo sovjetske diplomacije. Toda logika dogodkov je stori la svoje: Sevardnadze se je vrnil na čelo sovjetske diplomacije v oktobru 1991 in ob razpadu države (ZSSR) je predal posle polnovrstnemu nasledniku, ruskemu zunanjemu ministru Kozirjevu, ki je bil za to dolžnost predviden po vseh parametrih. Verjetno je javnost manj obveščena o njegovi vlogi Kozirjeva pri razpadanju Sovjetske zveze: če je bil Jelcin ideolog take ideje, je bil Kozirjev eden od treh »praktikov« razpada

Diplomacija, ki jo je Kozirjev vodil po 25. decembru 1991, ima dve fazi: romantično in realno. Prvo znamenjamo pretirano rusko naslanjanje na Zahod, ki se je izrazilo v končnem popuščanju Rusije pri vprašanih Srbije in Iraku, v »romantičnem« naslanjanju na ideje o množični zahodni gospodarski pomoči Rusiji, v enako romantičnem upanju na takojšnje rusko članstvo v Evropski skupnosti, v popolnem zanemarjanju problema območja bivše Sovjetske zveze in končno tudi v svojevrstnem razoroženem utopizmu. Vodenje ruske diplomacije v povsem spremenjenih časih je nekaj povsem drugega kot vodenje kakega oddelka sovjetske diplomacije v trdnih razmerah. Kozirjev se je v letu 1992 v glavnem učil. Trdnost njegove politike je bila opazna šele na koncu lanskega leta in predvsem v letošnjih petih mesecih, ko so obrisi te politike povsem jasni: Rusija naj postane eden od samostojnih centrov trenutne večpolne ureditve, z uravnoteženo politiko tako do Evrope kot do Azije, »tako do krščanskega kot do

JANEZ SIRŠE O VISU, SOVI, HITU

Kakšen ptič bo zletel z »otoka«

Stara» Varnostno-informativna služba naj bi se preoblikovala oziroma nastala naj bi nova Slovenska obveščevalno-varnostna agencija SOVA. O tem smo se pogovarjali z direktorjem VIS mag. Janezom Siršem, ki je hkrati pojasnjeval tudi svojo vlogo v aferi HIT. V VIS naj bi računalniški operaterji prišli do podatkov, ki jih je nekdo izbrisal pred zamenjavo na vrhu te službe...

VIS naj bi se preimenovala v SOVA. Kdo je »očec« novega koncepta te službe?

Koncept nove slovenske obveščevalne varnostne agencije je nastajal v skupini strokovnjakov znotraj VIS, ki sem jih prilegel k pripravi programa strateških usmeritev dela naše službe, na podlagi povprečnih analiz ogroženosti Slovenije. Gre za skupino strokovno usposobljenih ljudi s precej mednarodnih izkušenj in primerjalnega znanja s tega področja. Poleg programa smo pripravili tudi nujno zakonodajo, da lahko omenjena služba dela v okviru naše civilne družbe, ki jo vzpostavljamo na demokratičnih temeljih. Poleg tega smo pripravili tudi organizacijsko strukturo, ki bi morala skrbeti za ciljne usmeritve in ki bi ukvarjena v nove zakonske akte. To je potrebno zaradi kontrole naše službe, da ostane v okvirih demokracije in da ne bi prihajalo do zlorab. Po drugi strani pa gre za zakonske akte, ki delavcem v tej službi dajejo pravno varnost in hkrati predpisujejo, do kam sežejo njihova pooblastila. Na podlagi takšnega programa, zakonov in reorganizacije je smo menili, da je primerno spremeniti tudi ime.

Kateri razlogi so vas vodili k snovanju novega koncepta?

Prvi razlog je ta, da je z novim zakonom o vladi VIS postala samostojna vladna služba, ki se izloča iz ministrstva za notranje zadeve. Na drugi strani gre za vsebinski razlog, ki govori o nujnosti prestrukturiranja delovnih področij in ciljnih skupin te službe, kajti delo je treba usmeriti proti interesom tujih služb oziroma tujine, potrebno se je preusmeriti na gospodarska področja in treba je dati tudi večji poudarek različnim analitičnim metodam. Pri snovanju novega koncepta gre omeniti bistven zakonodajni razlog, saj doslej zakona o tej službi praktično ni bilo, enako velja za podzakonske akte, ki bi urejali delo te službe. Seveda pa se vse do zdaj uporabljajo zakon o notranjih zadevah oziroma njegove dopolnitve iz leta 1991, kjer je bilo nekaj členov, ki so govorili tudi o VIS.

Koliko ste upoštevali mednarodne izkušnje?

Upoštevali smo različne mednarodne izkušnje, kajti na eni strani nas novi trendi pri delu obveščevalnih služb usmerjajo na prednostne dejavnosti npr. na gospodarskem področju in na nove metode dela. To je trend pri glavnih obveščevalnih službah v Ameriki, Evropi in tudi v Rusiji, vendar tega nismo upoštevali zato, ker to delajo te službe, temveč zato, ker moramo postati učinkoviti ter se obraniti pred interesi velikih. Na drugi strani pa smo prav zaradi neke naše majhnosti sli v to, da se ne bi drobili in imeli veliko majhnih služb. V osnutku resolucije o nacionalni varnosti govorimo tudi o krovni obveščevalni organizaciji. Mislim, da je ta krovna organizacija naša SOVA.

Koliko je bila afera VIS napotek za spremembo dosedanjega koncepta?

Mislim, da je delo tričlanske vladne komisije, ki opravlja neke vrste inventuro dela te službe za zadnji dve, tri leta, tudi bistveno pripomoglo k temu, da smo pospešili preobrazbo naše službe. Ugotovili smo, da je bilo zaradi pomanjkanja ustrezne zakonodaje v tej službi precej kršitev različnih pravil tako profesionalnega dela kot tudi določenih družbenih norm obnašanja.

Zakaj naj bi ta služba ostala pod vlado in ne pod okriljem parlamenta, kot predlaga bivši notranji minister?

Po novi ustavi in strukturi slovenske zakonodaje, izvršne in sodne oblasti seveda vemo, da je izvršna oblast skoncentrirana v vladi. In vlada je tisti organ, ki mora operativno skrbeti za realizacijo posameznih strateških in tudi tekočih operativnih ciljev: samostojnost Slovenije, neodvisnost in gospodarske učinkovitosti, politične enakopravnosti – v tem kontekstu je varnostna služba eden od mehanizmov, kako zagotavljati vse te elemente, kako z informacijami in analizami prispevati k učinkovitosti delu vlade in njenih resorjev pri sprejemanju njihovih odločitev. Mislim, da je vlada tista, ki mora imeti takšno službo, če želi sama kot celota in v posameznih resorjih uspešno delati.

Je v vaši službi doslej vladal »totalni vakuum«?

Totalnega vakuumu seveda ni bilo. Kajti v službi je deloval sistem pravi obnašanja, sprejetih v preteklosti na podlagi zveznih, jugoslovanskih zakonov, tajnih uradnih listov in tajnih pravil delovanja te službe. Ljudje v tej službi so delali tudi pred letom 1990, nekateri dlje, drugi manj časa, čeprav jih je veliko mlajših od mene, pa vendar so se učili v tistem času raznih načinov dela in metod ter spoštovanja določenih pravil, ki so se jih držali. Toda s prehodom v drug sistem, je manjkalo novih pravil obnašanja, novih okvirov, ki jih pri delu takih služb nujno potrebujemo.

Kakšna naj bi bila struktura zaposlenih in kakšna je kadrovska kontinuiteta v vaši službi?

Služba je v tem času doživela kar nekaj večjih in manjših pretresov. Eden od teh je vsakokor prehod v večstrankarski sistem. Potem je prišlo do kratke vojne v Sloveniji, bile so ponovne volitve, nova vlada in seveda vmes je bilo obdobje čiščenja službe. Stari so odhajali, nekaj novih je prišlo in večinoma gre pri nas za mlajše kadre. To so visoko in višje izobraženi ljudje z različnimi družboslovnimi, politološkimi, ekonomskimi in pravnimi usmeritvami. Imamo tudi druge strokovnjake, ki jih pri našem delu nujno potrebujemo, denimo, v računalništvu, telekomunikacijah, vendar ostaja težiče dela na strokovnjakih z družboslovnega področja, analitičih, ki naj bi nosili glavno težo preobrazbe te službe.

Nekdanji notranji minister in bivši šef VIS sta govorila, da sta zamenjala nekaj staj ljudi, hkrati pa se trdila, da so ostali v tej službi stari, negativni kadri. Kaj boste v tem pogledu naredili? Boste tudi vi kadrovske preverili službo?

Mislim, da sta bila bivši notranji minister in direktor VIS v tej službah kar nekaj časa, več kot dve leti in sta imela veliko možnosti opraviti kadrovske preobrazbe, ki bi zadostile tudi moralnim načelom, o katerih zdaj govorita. Mislim, da je bila ta služba zelo uspešna tudi v nedavni preteklosti; spomni-

mo se junjske vojne, ko so, samo za primer, delavci VIS dešifrirali mnoga sporočila o nakanah bivše JA in tako preprečili številne hujše oblike agresije na našo državo. Prepričan sem, da je ta služba dala svoj prispevek k osamosvojitvi in tudi opravila svojevrstno krst v novi demokraciji. Služba zdaj ne bo doživljala nobene diferenciacije v smislu, kdo je pravi in kdo ne z vidika moralno političnih kvalitet, ki so bile značilne za sistem v šestdesetih in kasnejših letih. Z reorganizacijo bodo nekateri administrativno upokojeni, nekaterim sem to obljubil že ob prevzemu službe, večinoma pa bo prostor za vse, ki želijo delati in si prizadevati za na novo opredeljene cilje.

Čistke torej vseeno bodo?

Služba je s predvideno reorganizacijo že pripravila tudi novo kadrovske postavitev, ki temelji na novi organizaciji, strokovnosti ter na mojem zaupanju v te ljudi in njihovem vame. O kakšnih kadrovskih čistkah ne moremo govoriti.

Katero varovalke naj bi preprečevale, da SOVA ne bi bila nenadzorovana, vsemogočna, nevarna?

Vsaka družba se boji, da bi se center moči, ki razpolaga s številnimi informacijami, lahko osamosvojil in te informacije uporabljal za določene interese. V naši službi je prvi pogoj strokovno delo in popolna depolitizacija. Tu di vsemom pravilniku o notranji zaščiti oziroma notranji varnosti govorimo o popolnem nestrankarskem delu in izključevanju kakršnekolik strankarske dejavnosti na eni strani ter na drugi strani o različnih elementih kršenja delovne discipline, načinov dela, postopkov, ki bi vodili do odtujevanja dokumentacije, kompromitiranja delavcev in njihove sodelavce. Mislim, da je to eden od ključev, kako počasi uvajati službo, ki bo delala v interesu programa vlade in države. Tukaj so še pravilniki, ki govorijo o načinu dokumentiranja, zbiranja in shranjevanja informacij po znanih, dogovorjenih in strokovno opredeljenih poteh. Imamo tudi izdelana pravila, kdo je vir, kdo sodelavec, kaj pomeni zaščita sodelavca. Zakon je tisti, ki bo dal osnovo za to, da se ta služba nadzira, ima pa tudi dva kontrolna mehanizma, na eni strani je to vladna komisija treh ministrov, na drugi strani parlamentarna komisija. Komisiji imata različni področji dela, različni v tem smislu, da je vladna tudi usmerjevalna po vsebinski plati, medtem ko je parlamentarna komisija prednostno usmerjena k spremljanju zakonitosti dela in ugotavljanja različnih odklonov od zakonitosti dela te službe.

Omenili ste nestrankarsko pripadnost tej službi. Kako je to združljivo z vašim članstvom v LDS?

V nekem smislu se moramo sprijazniti s tem, da postajamo večstrankarska država, kjer so tudi ljudje na vodilnih mestih v državni upravi lahko aktivni člani posameznih strank, kajti tudi po tem ključu se delijo ministri in drugi vladni resorji, nekateri pa so seveda bližje enim ali drugim strankam oziroma jih stranke sprejmejo za svoje. Bilo je že rečeno in poudarjeno, da nisem član LDS, znano je, da sem kandidiral na njihovi volilni listi, znano je tudi, da sva z dr. Janezom Drnovškom, predsednikom vlade, že kar lep čas na skupni politični poti, in to seveda pomeni, da bom, če bi prišlo do kakršnekolik zamenjave v vladi ali koaliciji in če bi LDS izgubila svoj položaj, tudi jaz zelo verjetno izgubil to funkcijo, vendar je to samoumevno. Prizadevam pa si za drugi cilj: vse ravni pod direktorjem, od namestnika naprej, so ravni, kjer prevladuje profesionalnost, ki jih odkljuje ter jamči mesto in delo v tej službi. Profesionalnost zagotavlja službi tudi kontinuiteto.

Kako ocenjujete zadnje dogodke v zvezi z aferami okrog vaše službe?

Takšno napihovanje različnih zgodb v javnosti nikakor ne vpliva pozitivno na delo naše službe. To se kaže predvsem na terenu pri operativnih, ki so večkrat tarča blatenja. Hkrati služba izgublja ugled in avtoriteto, kajti v preteklosti je veljala za službo, o kateri se ni govorilo, kjer je veljalo pravilo profesionalnosti, tajnosti, strokovnosti. Če so bili politični cilji drugačni, je to seveda druga stvar, vendar se o službah ni govorilo, medtem ko v tem trenutku službo razgaljajo; v mnogih primerih gre tudi za to, da želijo posamezniki namensko škodovati službi in jo rušiti. Drugače si ne bi mogel predstavljati različnih izjav, da je treba našo službo razformirati, ukiniti. Težko si drugače razlagam tudi različne izjave, da je treba objaviti sezname bivših sodelavcev ali celo sedanjih, kajti to so stvari, ki se ne »delajo« oziroma puščajo globoke rane taki službi, kakršna je naša. Da o širših družbenih posledicah tega niti ne govorim.

Kakšno je sodelovanje s parlamentarno komisijo?

Parlamentarna komisija je se formirala relativno pozno, kljub temu, da je bil dan ali dva po mojem imenovanju že imenovan njen predsednik dr. France Bučar. Prvič se je sestala šele dva meseca pozneje in to je bilo obdobje, ko bi tudi mi potrebovali tesnejše sodelovanje: komunicirali bi, vzpostavili bi določene načine dela, kajti omenjena komisija ne spremlja le zakonitosti dela VIS, ampak tudi drugih obveščevalnih služb v Sloveniji, zato bi se morali pogovoriti tudi o vsebinskih rečeh, komisija pa se je dejansko začela ukvarjati s primerom afe Hiti oziroma VIS in se ukvarja le s tem, ali je dr. Miha Brejc bil upravičen zadrževati dokumentacijo glede na različno izrečene sume ali ne. Menim, da gre za vprašanje, ki ne zasluži tolikšne javne polemike, saj je po zakonu predpisano, kam dokumentacija spada: Gre za dokumentacijo VIS, katere lastnica je država in ne posamezniki. Številne razprave na to temo kljub možnim sumom korupcije ali politične vpletenosti v afero ne morejo odvrniti pozornosti od postopkov, ki so v normalnih demokratičnih državah nekaj povsem običajnega. Ko nekdo zapušča določeno službo, preda nasledniku takšno ali drugačno dokumentacijo, če pa ima kakršnekolik pomisleke, bi lahko sporne dokumente predložil Bučarjevi komisiji ali predsedniku države in opozoril na možne posledice. Vsekakor pa bi morala dokumentacija ostati v VIS.

Kako ste prevzeli funkcijo, ko ste bili imenovani za novega direktorja VIS?

V večini primerov je v teh službah navada, da

se v določenem trenutku opravi primopredaja, da ni mogoče opravljati nikakršnih dejavnosti več. Prepričan sem bil, da so v pisarni bivšega direktorja le osebne stvari. To, kar je državna lastnina, je predmet normalnega dokumentiranja, arhiviranja, analitiške obdelave in v tem primeru je to shranjeno na ustreznih mestih. Pri stvareh, ki so v interesu države (tudi Hit, ki je bil tako opredeljen, da je to z vidika zaščite državnih interesov zelo pomembna naloga), pa bi pričakoval, da bi bila vključena tudi skupina ljudi, ki bi delali po vsebini, analitsko, z iskanjem različnih dokazov, prav zato, da bi hipoteze potrdili. No, na koncu smo ugotovili, da ni tako in da te dokumentacije pri nas ni, da praktično niče ni bil vključen v spremljanje oziroma analiziranje teh vprašanj, razen najožjega osebnega Brejčevega svetovalca Hinka Lučovnika, ter da o tem ni bila izdelana nobena informacija za predsednika države, vlade ali državnega zbora. In to je čudno, kajti ne informirati ljudi v državi o gospodarskem, političnem in mednarodnem mafijem problemu številka 1, je res nenavadno.

Kdaj je torej tignil arhiv Hiti?

V bistvu že mesec dni prej, preden se je oblikovala vlada. Kot se je izkazalo, je bilo Brejčevostveto že tedaj nestabilno, oziroma nejasno, zato sem prepričan, da je v tem času lahko prišlo do različnih odtujevanj, spravljanja dokumentov. Menim, da v tistem času od sobote na nedeljo niso mogli odnesti veliko

papirjev. Kar je bilo odnesenega, je bilo pred Brejčevostveto razrešitvijo in mojim imenovanjem, za kar je imel relativno precej časa.

Kaj pravzaprav hranijo vaši arhivi in kaj je bilo v resnici uničenega pred vaših prihodom (tako iz arhivov SDV kot VIS)?

Pregledovanje naših arhivov še poteka. Ugotavljam, da je pri vsaki menjavi na celu omenjene službe prišlo do tako imenovanega filtriranja dosjejev, arhivov in dokumentacije. Mape so bile iz obdobja v obdobje tanjša. Zato tudi zdaj ugotavljam, da nekatere stvari manjkajo, iz takšnih in drugačnih razlogov. Kozinčeva komisija je v svojem poročilu do slej opozorila le na nekatere stvari oziroma dokumente, ki manjkajo.

Javno je bilo objavljeno, da MNZ oblikuje svoj VIS. Kaj veste o tem?

Ministrstvo za notranje zadeve ima kriminalistično službo in službo za varnost in zaščito, ki potrebujeta pri svojem delu številne podatke in tudi nekatere metode dela. Ki jih uporabljata naša služba. Da bi bile njihove službe učinkovitejše, si seveda želijo postaviti močnejšo infrastrukturo in zagotoviti kadre. Ne gre za službi, ki bi skušali biti nam podobni, vendar se te službe v nekem smislu krepijo, in s tem, ko se krepijo, postajajo morda v javnosti verjetno bolj strah zbujajoče oziroma porajajo različne dvome in različne bojazni.

Kdo nadzira uporabo posebnih metod in sredstev v upravi kriminalistične policije MNZ, ki je povsem enaka kot pri VIS?

To vprašanje bi sicer morali nasloviti na notranjenega ministra. A ker tudi oni delajo po enaki zakonodaji, morajo dobiti od temeljnega sodišča dovoljenje za uporabo posebnih metod in sredstev. Res pa je, da kriminalistična policija nima takšne kontrole, kot je je deležna naša služba od parlamentarne in Kozinčeve komisije.

Kaj veste o specialnem fondu v VIS. Kolikšen je in kdo odloča o nadzira uporabo sredstev?

Specialni fond je namenjen financiranju različnih aktivnosti oziroma nalog. Sredstva prihajajo iz proračuna, pa tudi iz raznih izrednih prihodkov, ki jih naša služba dobi za opravljene storitve. Sredstva iz specialnega fonda uporabljamo za različne akcije, pa tudi za nakup tehnike, ki jo naša služba potrebuje, da ne bi zaostajala za podobnimi službami v svetu.

Sodelovanje med SOVA in VOMO?

Trenutno je v Sloveniji kar nekaj imen na obveščevalnem področju; gre za VIS, varnostni organ obrambnega ministrstva, obveščevalne potrebe notranjenega ministrstva, analitsko službo razvijajo tudi pri ministrstvu za zunanje zadeve. Normalno se zdi, da se med temi službami razvije sodelovanje, ki bo dalo takšne rezultate, da bosta država in vlada imeli korist od tega. V novem konceptu naše Slovenske obveščevalno-varnostne agencije je sodelovanje predvideno in tudi poudarjeno je, da je treba takšno sodelovanje krečiti, saj naj bi bila naša SOVA v nekem smislu krovna organizacija, ne v organizacijskem formalnem pomenu, temveč v vse-

binskem, kajti preko te organizacije naj bi bil svet za nacionalno varnost obveščen tako o varnostnih, političnih razmerah kot tudi o delovanju tujih služb na ozemlju naše države.

Podpredsednik vlade Lojze Peterle sumi, da so mu prisluškovali. Katera od treh služb, to je VOMO, kriminalistična policija in VIS, ali vse hkrati?

Podpredsedniku sem že odgovoril, da mu naša služba ne prisluškuje, niti na sedežu stranke niti v okviru ministrstva za zunanje zadeve. Morda je v nekem smislu to izraz razmer pri nas, ko se na veliko govori, da drug drugemu prisluškujejo. To omogočajo tudi pomankljivosti na pravnem področju, saj je v Sloveniji kar nekaj zasebnih detektivskih agencij, ki so lahko v tujini kupile sodobne prisluškovalne naprave in jih lahko brez vsakršnega nadzora vgrajujejo po naročilu strank v stanovanja ali kam drugam. Menim, da bi morala država čimprej sprejeti zakon o tej varnostni integriteti posameznikov in posameznih političnih grupacij ali strank, da bi se izognili tovrstnim problemom in sumnjenjem.

Morda je podpredsednik imel v mislih prisluškovanje stranki SKD v predvolilnem času?

Značilnost predvolilnega časa je v tem, da skuša vsak odkriti o nasprotniku čimveč po-

ca; ne v to ponudbo ne v delo omenjene firme nism na noben način vpleten. Takšna namigovanja lahko pripeljejo tudi do različnih velikih idej, kakršna je ta, da bi imel v tujini firmo ali celo svoj račun. Nimam nobenega poudarja v tujini niti kakšnega osebnega računa v tuji banki, ker nisem imel še nikoli toliko denarja, da bi ga bilo vredno imeti na računih v tujini.

Vendar ste le solastnik firme Vista?

Sem soustanovitelj podjetja Studio Vista, d.o.o. s sedežem v Ljubljani in sem ustanovitelj podjetja Nimb. To podjetje ni niti poslovno in ni imelo nikakršnega prometa, medtem ko je v Studio Vista soustanoviteljica aktivna, saj je »svobodnjakinja« in dela preko omenjene firme. Osebo prek podjetja Vista nisem delal ničesar, nisem udeležen niti pri dobičku ali pri kakršnihkoli poslovnih dejavnostih omenjenega podjetja.

Ali vlada razmišlja, da bi vaš status zamrzila, dokler ne bi ugotovili vaše nedolžnosti ali krivde?

V določenem trenutku, ko so obtožbe resnično hude, bi zamrzitev ali kakšna druga oblika lahko pripomogla k rešitvi položaja, a če se sklicujemo na pravno državo in dokler ni komu dokazan sum, ne moremo nikogar obtoževati. Tovrstne obtožbe, o katerih so sklepali na podlagi razprav v Bučarjevi komisiji, so le sum o možnih določenih kaznivih dejanjih, katerega sem že zanikal in tudi sam sem zainteresiran, da pristojni organi to čimprej razčistijo. Služba družbenega knjigovodstva opravlja finančno kontrolo v vseh organizacijah, kjer sem ustanovitelj ali soustanovitelj, da se dokaže, da Hit ni preko nobene firme nakazal meni niti v Sloveniji niti v tujini kakršnega koli zneska. Menim, da je to edini način, kako se ubraniti tovrstnim sumnjenjem in se hkrati izogniti številnim očitkom, da želijo vlada oziroma posamezniki v njej probleme pomesti pod preprogo.

Ali se vam ne zdi bolj pametno, da bi kaj lakšnega, če so stvari drugačne, predlagali sami?

Delno se že odgovoril. Na podlagi sumnjenj in celo obtožb, ki so prišle od bivšega predstojnika VIS, sem na vladi zanikal kakršnokoli vpletenost v to podkupovanje, poslovanje razmerja s Hitom, na isti seji vlade sem tudi predlagal, da finančna komisija opravi pregled poslovanja, rezultate pa čakam.

Poznate vsebino dokumentov, ki jo je Brejc predal parlamentarni komisiji?

Vsebine celotne dokumentacije ne poznam, saj gre za različna gradiva; od primarnih izsledkov in telefonskih pogovorov do informacij in analiz, ki so jih delali. Takoj, ko smo odkrili, da ta dokumentacija manjka, smo se lotili rekonstrukcije celotnega problema in na podlagi številnih pogovorov sem spoznal vsebino ozadja Hit, prepletena s privatizacijo, možnim gospodarskim kriminalom in z možnostjo mednarodnega kriminala, pranja denarja, posega mafije in možne prisotnosti tujih služb. To je jedro problema Hit, o katerem toliko govorimo.

Ali sta Bavcar in Brejc delala skupaj in skrila dokumente ali je vaš predhodnik delal samostojno?

Glede na to, da je VIS bila do nedavnega v okviru notranjenega ministrstva, ki ga je vodil Bavcar, mislim, da je o vsem v končni fazi odločil minister.

Kaj ste vedeli o VIS? Od kod ste zbirali vedenje o tej službi?

Ob menjavi ste v našem časniku objavili, da sem kar nekaj mesecev preučeval in spoznaval skrivnosti dela VIS. To ne drži, ker omenjene službe, pa tudi podobnih po svetu nisem poznal, zato tudi nisem bil na nikakršnih »pripravah«. Prišel sem v VIS in začel brati različne dokumente in knjige ter se pogovarjal s številnimi ljudmi, ki poznajo delo tovrst-

nih služb. To je bil najboljši način, kako konkretno spoznati slovensko VIS.

Ste v treh mesecih izvedeli dovolj o VIS?

Menim, da je obdobje treh mesecev čas, ko sem pridobil že precej informacij in si ustvaril predstavbo o tej službi ter njenih ljudeh. Kajti sicer ne bi mogel tako trdno stati za programskimi usmeritvami, reorganizacijo in tudi kadrovskimi postavitvami. Seveda pa to ne pomeni, da do obisti poznam službo, njene številne akcije iz preteklosti, ki imajo seveda tudi implikacije na sedanje in prihodnje delo službe.

Govorijo, da je VIS trenutno ohromljena?

VIS ni ohromljena, saj smo v tem obdobju opravili številne pogovore na terenu z našimi ljudmi, potrdili program, prenesli nove programske usmeritve med delavce, razčlenjevali načine in metode dela, analizirali tista področja dela, kjer je potrebno dodatno izpopolnjevanje, tako da praktično ne moremo govoriti o paralizi, temveč pričakujemo od vlade potrditev novega programa oziroma organizacije in zakonodaje, kajti to bo po prepričanju delavcev tisto, kar bo dalo bazo za učinkovito delovanje naše službe za naprej.

Kako teče rekonstrukcija zadeve Hit, ki vam jo je vlada naložila s svojim sklepom?

Ko smo ugotovili, da dokumentacija manjka, smo se lotili rekonstrukcije. Z različnimi pogovori in metodami smo poskušali zbrati pisno dokumentacijo, poskušali smo na podlagi znanja in poznavanja ljudi, ki so se ukvarjali z igralništvom, odkriti tiste probleme, s katerimi bi se morala služba ukvarjati. Rekonstrukcije smo se temeljito lotili tudi po tehnični plati. Naše delo v tem zadnjem času temelji na rekonstrukciji računalniških diskov. Čeprav so imeli delavci VIS nalogo sproti uničevati dokumentacijo oziroma brisati v računalniku spomin, smo na tako imenovanem kompromitiranem računalniškem spominu odkrili informacije, ki jih z rekonstrukcijo »oživljamo«; to bodo tudi dokumenti, ki nam bodo rabili za nadaljnje delo in pomagali vladi pri rekonstrukciji celotne afe Hiti. Dokumentacijo celotnega primera Hit bomo zbrali v nekaj naslednjih dneh. Prepričan sem, da bi morala biti omenjena dokumentacija zanimiva tudi za državni zbor oziroma komisiji, ki se ukvarjata s primerom Hit.

Kaj je s sezname sodelavcev, sodelavske mreže, agenture in kakšno je vaše mnenje o objavi imen bivših sodelavcev SDV?

V zadnjem času je prišlo do nekaterih pobud, da se objavijo ti seznam, da se razkrijejo imena ljudi. Te objave bi povzročile določen nemir med ljudmi. Se zlasti med prizadetimi, lahko pa še kaj drugega. Sprava med živimi je eden od elementov, s katerim se moramo v tem trenutku soočiti, hkrati pa sem prepričan, da mreža bivših sodelavcev SDV nikakor ni več aktualna v smislu, da bi se z njo predstavljali v javnosti. Vsekakor pa morajo ljudje, ki so bili sodelavci bivše udbe ali SDV, to moralno vprašanje razčistiti sami s seboj in se tudi opredeliti do svojih možnih aktivnih političnih in drugih javnih funkcij v novi državi. Kakršnokoli objavljanje teh imen bi naredilo naši državi več škode kot koristi, hkrati pa nisem prepričan, da so sezname popolni, govori se o odtujevanju, prečiščenju o pomankljivih podatkih. S tako očiščenimi podatki stopiti pred javnost, prizadeti ene, medtem ko se drugi lahko tudi skrijejo, nima dejansko nobene koristi.

Ali zaupate Brejcu oziroma v njegovo integriteto?

V tem času, ko sem direktor VIS, je Brejc toliko povedal o službi, sodelavcih, o meni in politikih, da bi moral dejansko imeti občutek, da nas vse zelo dobro pozna. Prvič sem ga srečal 22. februarja letos, ob prevzemu funkcije direktorja VIS, in s tega vidika si ga ne bi upal ocenjevati, kaj šele, da bi lahko trdil, da je vreden zaupanja ali ne, kajti človeka ne poznam in tudi sam sem prepričan, da me Brejc ne more poznati, razen, če me je proučeval z različnimi metodami in na njihovi podlagi prišel do nekaterih spoznanj. In če je tudi za druge uporabljal tovrstne »analitske« prijeme za zbiranje ocen, potem to kaže na...

Pogovarjal se je: Žarko Hojnik

SCENARIJ OSVOJITVE OBLASTI

Podtalna fronta za fasado demokracije

Slovinci so bili prepričani, da bodo volitve 92 spremenile njihovo politiko, v določenih meri pa tudi njihovo življenje v državi, čeprav ni nihče zanesljivo vedel, na kakšen način. Ni se vedelo, kdo bo zmagal v boju za prevlado ene ali druge stranke in katera zmagovalna stranka se bo izkazala vredna zmage. Volivci so izbirali način življenja z vero v možnost urejanja ključnih stvari, ki naj bi po objavljanju stank spremenile obličje slovenske družbe.

Slovinci so imeli precej jasno predstavbo o tem, iz česa naj bi sestavljena notranja politika, glede znanje tako ni nikakršnih dilem. Volivci niso bili zadovoljni s tistim, kar se dogajalo okoli njih: gospodarstvo z eno nogo na robu zloma z vse nižjim obsegom proizvodnje, vse manj delovnih mest, nezadovoljstvo z državno upravo. Toda verjeli so, da obstaja neka formula za upravljanje, ki bo stvari uredila in ki bo propadanje končno zaobrnila navzgor.

Pet mesecev po volitvah pa volivci nenadoma zvedo, da politična tekma, v kateri so sodelovali s svojim odločanjem, ni pristojna, da bi imela obdobje v svojih rokah. Presenečenje je popolno. Spreminja se v zgroženost. Vsi tisti, ki smo z vso zavzetostjo sodelovali pri razčiščevanju stoterih dilem v gospodarstvu, kulturi, socialni, znanosti in šolstvu, vsak s svojega stališča, vendar iz prepričanja, smo se zavedali, da smo bili in da smo samo nekakšni don Kihoti, nekakšni amaterji in naivneži, da pa se bije boj za pravo oblast, tisto oblast, ki deluje z vplivom in intrigami, pritiski in izsiljevanjem neke iz ozadja, izza kulis demokracije.

Zvedeli smo, da se je v okviru državne var-

nostne službe znotraj ministrstva za notranje zadeve bil neizprosno boj z uporabo vseh sredstev – med člani državne varnosti nekdanjega enopartijskega režima in vodstvom varnostne službe nove demokracije večstrankarske vlade. Šlo je in gre za podtalno subverziven boj, skrit očem javnosti, civilne družbe, pred vsemi institucijami, ki odgovarjajo za delovanje države: parlamentem, vlado, sodišče in javnimi tožilstvi. Ta boj je potekal očitno tako zagrizeno, da sta imeli obe strani svojo tajno dokumentacijo o izsledkih raziskav skrito vsaka na svojih tajnih lokacijah. Očitno je imela tudi vsaka stran tako dosjeje o »svojih« možnih nasprotnikih kakor tudi o svojih podpornikih, zaupnikih in sodelavcih skrite vsaka na svojem mestu. Na podlagi nekanih izjav predstavnikov nove demokracije vlade lahko danes rekonstruiramo boj za dosjeje nekdanjih državnih sovražnikov, pa tudi sodelavcev udbe, ki so deloma izginiti in so se spet pojavili ter niso bili zaradi nepopolnosti nikoli predani javnosti – kot so bili na primer v Vzhodni Nemčiji. Posledice tega odkritja so daljnosežne, bolj kot si v prvem hipu sploh lahko mislimo.

Nekdanja uprava državne varnosti je bila najbolj mračno orodje režima, vsi so se tresli pred njo, pa naj so bili predmet njene obravnav ali ne. V Vzhodni Nemčiji so nekaj »stasijevcev« na ulici v dnevih prevrata pobili. Ob madžarski revoluciji leta 1956 so jih pobesili na drevesa ob cesti na desetine. Med Slovenci ni imela nobena organizacija bivšega režima hujšega slovesa.

IGOR BAVČAR

Nekateri novi elementi v aferi Hit

Domala vse vzhodne komunistične države so se ob zlomu starega sistema srečale s problemom svojih tajnih policij. Problem je bistveno globlji, kot je sprva kazalo, ker tajne policije niso bile zgolj instrument totalitarne oblasti, bile so njen sestavni del. Se pravi, da totalitarna oblast brez takšnega vsesplošnega policijskega nadzora in sistema ovadstva sploh ne bi mogla funkcionirati. Rušenje starega sistema je zato nujno zadelo tudi na tajno policijo. Najbolj radikalno se je to zgodilo v Vzhodni Nemčiji. Ker so Nemci najbolj vestno in načrtno lotili preobrazbe, so tudi najbolj zgodaj naleteli na Stasi, in arhivi, ki so bili dani v javnost, so globoko pretrpeli ne samo Vzhodno, ampak tudi Zahodno Nemčijo.

Demosova oblast je bila leta 1990 pred podobnim problemom. Zato, da bi lahko realizirala dve ključni programski točki koalicije — uvedbo parlamentarne demokracije in slovenske samostojnosti — je morala zagotoviti tudi dosledno funkcioniranje državnega aparata, v njegovem okviru pa seveda posebej notranjega resorja, v katerega je spadala tudi tedanja SDV. Ta ni bila zgolj del močnega notranjega resorja, pač pa sestavni del nekega preteklega funkcioniranja oblasti, kjer sta bila novi parlament in nova vlada samo novi vrh zakonodajne in izvršilne oblasti. Kako smo se tedaj lotili tega problema? Tako, da smo najprej razorožili SDV in ji vzele policijska pooblastila. Zato je tedaj Demos v parlamentu požel plaz očitkov o revanšizmu predvsem od SDP in LDS. SDV pod vodstvom Stefana Tepeša pa je celo napisala skoraj dvajset strani dolg tekst in ga razposlala vsem političnim strankam, vladi in parlamentu, tako da sem se moral na Bekeševi komisiji zagovarjati. Drugi ukrep je bil administrativna upokojitev vrste ljudi iz SDV. V dveh valovih smo upokojili nekaj sto ljudi. Tretji je bila nova zakonodaja, ki je Visu vzela vse pristojnosti glede prisluškovanja in jih dala sodišču, četrti pa postavitev novega vodstva in jasno določenih ciljev, s katerimi se je VIS ukvarjal, med njimi zlasti podpore osamosvojitvi, kjer so bili Visovi podatki nepogrešljivi.

Drugo vprašanje je bilo vprašanje »zunanjih sodelavcev« SDV. Kaj storiti s temi podatki? Dejansko smo podelovali vrsto podatkov o sodelavcih bivše SDV, ki so se zdaj v Visovih arhivih. Hkrati pa smo bili ne samo prečiščeni, pač pa smo to tudi raziskovali in v raziskavah potrdili smisel, da je bivša struktura za seboj tovrstne in druge podatke tudi pospravljala. Ocenili smo, da je tedaj izginilo od 17.000 do 18.000 dosjejev. Vedeli smo torej, da je verjetno gradivo, ki je ostalo selekcionirano, po drugi strani pa tudi ni bilo jasno, ali so bili ti podatki oz. sodelovanje ljudi s SDV izsiljeni ali pa so jih ljudje posredovali po

lastni volji. To je bil razlog, da sem tedaj nasprotoval objavi seznama sodelavcev. Poleg tega so proti objavi tedaj govorili povsem politični razlogi. Stara SDV tedaj ni bila dovolj močna, da bi ustavila proces osamosvajanja. Tu smo bili preprosto močnejši zaradi jasne volje ljudi, izjemne lojalnosti in sposobnosti slovenske policije in nastajajoče oborožene manevrske strukture narodne zaščite. Vsakršen radikalen poseg v sodelavsko strukturo SDV je meril predvsem na staro partijo in prenovljene komuniste, ki so jih nasledili. Zato tudi politično ni bilo modro tedaj načrtovati ta vprašanja, ker se je Slovenija soočala z nevarnostjo vojne intervencije jugoslovanske vojske, ki je lahko računala celo na politično podporo domala vse mednarodne skupnosti.

Poleg tega smo se takrat lotevali vprašanja, ki vendarle niso posegla v gospodarsko in lastninsko strukturo slovenske družbe. Zdelo se je, da smo vsa ta vprašanja za vedno spravili pod ruho in da se k njim ne bomo vrnili nikoli več. Toda pokazalo se je, da je ta vprašanja ne zadevajo le politične odločitve o tem, ali se jih lotevati ali ne, ampak stvarna razmerja moči. Ta se pokažejo še posebej v času, ko se spreminja sistem v najbolj bistvenem — v lastninski strukturi. Spremembe v lastninski strukturi neposredno zadevajo razmerja dejanske moči, ki izvirajo iz starega samoupravnega enopartijskega sistema. Trgajo strukturne mreže moči in vpliva, ki so se spletale desetletja in tudi od tod tako velike težave, ko gre za lastninsko zakonodajo. Te spremembe na novo postavljajo ne samo razmerja moči, ampak tudi socialno strukturo slovenske družbe.

Afera Hit vsebuje vse te elemente. Zadeva lastninjenje te izjemno uspešne turistične organizacije, verige slovenskih hotelov, igralnic v Sloveniji in zadeva denar, ki se je nenadzorovano prelival (tudi pral!) preko posojilne službe v novogoriški igralnici. Slednje je bilo celo neposreden povod, da je Vis začel spremljati to dejavnost, kajti poslansko vprašanje Franca Jurija iz leta 1990 je zadevalo domnevno financiranje stare SDV iz igralniškega denarja. Okoli teh vprašanj so se spletle vse druge zgodbe, ki jih je poleg Vis potrdila tudi raziskava SDK in kriminalistične službe, ki je že v letu 1992 vložila kar nekaj kazenskih ovadb. Pokazala se je tudi domneva, da je politika v to vpletena na več načinov, preko uradnikov slovenske vlade, ki so sodelovali pri oblikovanju igralniške zakonodaje, z lobiranjem preko parlamentarcev in politikov različnih strank itd.

Preiskava je bila torej pred dvema letoma inicirana kot preiskava o starih strukturah SDV in njihovih povezavah, druge razsežnosti so postale jasne pozneje. To dejstvo v tem primeru potrjuje spoznanje, da se bomo z dejavnostjo stare SDV in njeno sodelavsko mrežo že srečevali. Kaj to pomeni? To pomeni, da je danes, ko smo v primeru Hit začeli odstranjevati tancice te zgodbe, treba vendarle iti do konca in najti rešitev za to, da se ta vprašanja ne bodo odpirala samo v odnosu do nekaterih v tem primeru omenjenih posameznikov, ampak se bodo rešila nasploh. Najbolj ustrezno rešitev morda ponuja predlog, ki ga je oblikoval sestanek med takratnimi predsedniki Kučanom, Bučarjem in Peterleto, ter Brejcem in menoj, ko smo ob razpravi o tem, kaj storiti s podatki o sodelavcih mreže stare SDV in vojaške varnostne službe našli edino možno rešitev, ki bi se izognila travmatičnosti vzhodnonemške izkušnje. Obvestili naj bi kompromitirane ljudi, da so podatki o tem znani in da

naj sami iz tega, posebej tisti, ki so na vidnih mestih v družbi, potegnajo določene konsekvence. To je tudi edini način, ki bi hkrati preprečil komurkoli uporabo teh podatkov. No, na žalost take odločitve tedaj nismo formalizirali. Je pa to še toliko bolj važno zato, ker obstaja resna nevarnost, da s temi podatki razpolaga tudi Beograd. Kaj to pomeni, pa ni treba posebej razlagati, saj se je bati, da ima Beograd celo popolnejšo dokumentacijo stare SDV, kot je ta, s katero razpolaga VIS. Zato je prav, da se do konca razčisti tudi to, kar ni uspelo nam, namreč, kje je vse to in kdo v Sloveniji to ima.

Afera HIT odpira vsa ta in še mnoga druga vprašanja, s katerimi se v parlamentu ukvarjata dve komisiji. Vsekakor je treba tem vprašanjem priti do konca. Bojim pa se, da obstaja resen poskus, da bi to zgodbo obrnili v povsem drugo smer in jo dejansko do konca spolitizirali. V zvezi s tem so posebej učinkovite tri teze. Prva je, da gre pri tem le za »politično vojno med Liberalnimi demokrati in Demokrati«, druga je, da gre za »poskus popraviljanja volilnih rezultatov«, in tretja, da »ne gre za afero HIT, ampak za afero VIS«. So seveda še druge stvari, ki govorijo o tem, da se želi pozornost obrniti drugam, kot je recimo napovedovanje afere o orožju, toda kljub vsemu so tri omenjene teze zdaj najbolj v obliki.

Ne da bi se spuščali v dosedanje ugotovitve komisij in v dokumente, ki jih ne glede na njihovo tajnost objavlja vlada (poročilo treh ministrov, Jegličovo pismo, zapisnik o uničenju dokumentacije) ali pa tisti, ki očitno izdatno poročajo z zaprtih sej, je vendarle nemogoče, da bi vsa to zgodbo minimizirali na eno od prej omenjenih treh zgodb.

V zvezi s trditvijo o »vojni med LDS in DS« navsezadnje sam premier v svojem intervjuju za Delo, 30. aprila 1993, ko govori o pogovorih z menoj, pravi, »... da je vsaj okvirno prišlo do skupnega stališča, da smo obojestransko zainteresirani za razčiščenje teh afer in da bi bilo pravzaprav pametno odpraviti kontekst medstrankarskega spopadanja, ki zamegljuje pravo situacijo in otežuje razkrivanje resničnega ozadja Hita in Visa.« Zato je presenetljivo, ko se zdaj med razloge za zamenjavo Brejca vračajo že pred volitvami pojasnjena vprašanja, po katerih je LDS ne samo ponudila Demokratom vstop v koalicio, pač pa tudi združitev strank.

Kar zadeva vprašanje, ki si ga postavljata predsednik države, ko sprašuje: »Ali te afere in način njihovega razreševanja ne kažejo, da nekateri niso zadovoljni z rezultatom demokratičnih volitev in ga želijo na ta način popraviti?«, je treba reči naslednje. Prvič je treba to vprašanje brati v sodelstvu s predsednikovim stališčem, ki spominja na izjave bivšega italijanskega predsednika Cossiga, da namreč afere niso važne in da se je treba ukvarjati s praviimi vprašanji. Drugič pa si je nujno zastaviti vprašanje, ali je volilne rezultate sploh moč »popravljati« drugače kot na novih volitvah? Seveda ne, pač pa je moč popravljati koalicije. In to je očitno prava skrb, ki tiči za tem vprašanjem. In potem je to še tretje vprašanje. Zakaj bi moralo to predsednika države skrbeti tako, da je pripravljen afere zredicirati na povsem politične motive?

Ne vem. Vem pa, da se v tem trenutku v vseh teh zgodbah najbolj zmanjšuje in izgublja zaupanje v slovensko politiko. Prizadevanje vseh strank v parlamentu bi moralo biti zato obrnjeno v to, da se afere dejansko razčistijo čimprej, kajti prej se s praviimi vprašanji, ki jih je veliko, dejansko ne bo moč zares spoprijeti.

JAŠA L. ZLOBEC

Za nami potop!

Tudi za na videz silno zapletenimi zgodbami po navadi tičijo več kot banalne resnice. Ženske in denar ali pa oboje skupaj, pravijo, to so razlogi za devedeset odstotkov vseh zločinov. Po zadnjih treh letih, ko sem se znašel relativno blizu visokih oblastniških krogov, lahko mirno rečem, da bi bilo treba te kombinacije dodati še najnevarnejšo vseh drog, se pravi oblast.

V prejšnjem enopartijskem režimu smo se vsi pritoževali, da nad oblastjo in oblastniki ni nikakršnega nadzora, da živimo v tiraniji samovolje. Pa ni bilo čisto tako. Partija je kljub vsemu imela določene notranje kontrolne mehanizme, saj bi se ji sicer celoten sistem razsul. In še ena varovalka je bila vključena v sistem. Napredovanje po lestvici oblasti je bilo postopno in dolgotrajno. Od sekretarja v krajevni skupnosti do člana centralnega komiteja. Ljudje, ki se jim je od oblasti prehitro zavrtelo, so se na poti sami izločili, predvsem pa so se partijski kadri na oblast navajali po žličkah. Kljub temu pa je bila partija na koncu prisiljena na svojo legitimnost iskati na večstrankarskih volitvah.

Leta 1990 je po prvih večstrankarskih volitvah prišlo do radikalnega preobrata. Se večerjajši disidenti so čez noč postali ministri. Kako težko je prenašati na hitro pridobljeno oblast, smo lahko z nelagodnostjo opazovali že v parlamentu, ko je vrsta eminentnih slovenskih intelektualcev srednjih let s svetlimi očmi zganjala novo revolucijo. Se dosti huje pa se je godilo mladeničem, ki sta sedla v fotelja tako imenovanih represivnih ministrstev, se pravi vojske in policije. Dodatno breme za Bavčarja in Janšo je bil svetviski sij nacionalnega mučenštva in herojstva. Brez vsake privoščljivosti lahko rečem, da bila kombinacija ubila še slona, kaj šele dva mlada človeka. Kot rečeno, vojska in policija sta že a priori posebej občutljiva resorja, kajti na tem področju vlada težnja krogov popolne subordinacije. Ceposaviti tudi širši svoje intimne prijatelje na ključna strateška mesta, imajo popoln nadzor nad položajem. In potem se začnejo skušnjave svetega Antona.

Pridati je treba še desetindeveto vojno in novo herojstvo, predvsem pa resnično vsakršno odsojenost kakršnegakoli nadzora. Znotraj Demosove vlade sta si obrambni in notranji minister pridobil status, ko sta bila tudi finančno nedotakljiva. V parlamentu je sicer delovala komisija za nadzor nad Varnostnoinformativno službo, dokopala pa se je lahko samo do tistih skopih informacij, ki sta jih blagovolila dati notranji minister Bavčar in direktor VIS Brejc. Tudi prisluškovalna afera je bila razkrita izključno zaradi triumfalne gostobesednosti Janeza Janše v Premikih. Da ne omenjam slovenske vojaške obveščevalne službe VOMO, o kateri ne vemo niti tega, kdaj je bila ustanovljena in s čim se ukvarja, kaj šele da bi jo kdorkoli nadzoroval. Kar je seveda

edinstven primer v sodobnih evropskih parlamentarnih demokracijah.

Sam nisem bil nikoli zagovornik teorij o planetarnih in nacionalnih zarotah. O prejšnjem režimu se je na veliko govorilo kot o demonu, zasnovani in do zadnje podrobnosti premišljeni komunistični spletki. Po koncu enopartijskega sistema se je razkrilo, da je šlo za zakrpano zgodbo, ki je puščala na vseh koncih in krajih. Njeni nosilci so se trudili predvsem za to, da se zadeva ni sesula sama vase.

Zato tudi ta neobičajno dolgi uvod, s katerim hočem povedati predvsem to, da ne verjamem v Veliko zgodbo v zvezi z fero VIS-HIT. Dve leti in pol sem bil član skupščinske komisije za nadzor nad zakonitostjo dela VIS, sem tudi član sedenja parlamentarne komisije za nadzor nad vsemi obveščevalnimi službami, prebral sem 1.500 strani strogo zaupnih materialov, ki jih je nekdanji direktor VIS Miha Brejc prinesel na drugo sejo te parlamentarne komisije. Prebral sem tudi vsa strogo zaupna gradiva, ki jih je pripravila tričlanska ministrska vladna komisija, pa Drnovškovo, Brejčovo in Jegličovo pismo itd. Postal sem izjave in polemike vseh vpletenih in sprih strani. Mišlin torej, da nekaj kljub vsemu vem. In o tem bi rad tudi nekaj povedal. Predvsem zato, da bi se čar senzacionalne skrivnosti razblinili. Se toliko bolj, ker omenjene strogo zaupne informacije selektivno in vnaprej izdelanih kontekstih izhajajo v Delu, tako da ima vesoljno slovensko bralstvo občutek, da mu je vsa resnica od konca domača in transparentna. Mišim, da gre za prefrignano manipulacijo. Kajti tudi dolgourne seje komisije za zaprti vrati se znajdejo že naslednjega dne v vseh podrobnostih v Delu (in v nobenem drugem mediju). V teh poročilih se sem ter tam tudi kakšna netočnost ali celo izmišljaja, vendar brez izjeme netočnost, ki Bavčarja in Brejca prikazuje v herojski svetlobi; njune oponente pa v mrakobnih, zaplotniških obdrtih.

K stvari torej. Zgodba me spominja na znane storitve o blagajničarkah in računovodkinjah, ki so lepega denarja poneverile drobiž, ker jim je zmanjkalo denarja za špecerije. Prepričan se bile, da bodo denar še naslednji dan vrnil v blagajno. Prvo niti niso mogle zaspati zaradi slabe vesti. Pa jih naslednje jutro ni nihče odkril. In so poskušale še drugič in tretjič. V desetih letih se jim je nabrala vrtlogava vsota primanjilov in pričakalo jih je sodišče. Pa nesrečne ženske nikoli ne bi bile prestopile meje zakona, ko bi bila v podjetju minimalna notranja kontrola.

Visoki državni uradniki, ki jih ni nihče pod mlitim nebom nadziral, so sčasoma in zlagoma pozabili, da tudi zanje veljajo — pravila in zakoni. Vse bolj so sami pri sebi verjeli, da bodo v naslonjačih oblasti ostali kar večno. Stamparje pa so se kopicile in kopicile in ni jih bilo več mogoče pomesti pod nočno omario. Strezilci se niso niti po volitvah, ko bi jim moralo biti vendar jasno, da bodo morali v najkrajšem času položiti račune. Sele tik

pred zdajci, se pravi tik pred zamenjavo, so se začeli panično spraševati, kako bodo spravili v red stvari, ki so bile nepopravljivo zavošene. Naurejeni finančni papirji, prekoračitve pooblastil, kršenje zakonov — vse to za državo niso usodne stvari, pomenijo pa politično smrt za ambiciozno politika in konec univerzitetne kariere za ambiciozno profesorja, ki je mimogrede okusil tudi sladkost oblasti.

In to je bilo rojstvo afere VIS-HIT. V zvezi z divjim lastninjenjem družbenih podjetij se v Sloveniji širi vsesplošno in upravičeno nezadovoljstvo, ki prerašča že v ljudski srd. Ravno tako so med ljudmi trdnj zakoreninjene zgodbe, kako bivša udba se zmerom uspešno finančno mešetari in si reže debele kose pogace. Nič lažjega torej kot spretno povezati to dvoje in ustvariti zgodbo o Hitu kot politično-financijski prevari.

Ko je vladna preiskava začela prečesavati ostalino Varnostno-informativne službe, se je Miha Brejc kot rešitelj naroda pojavil na seji parlamentarne komisije in odprl svoj kovček. V svojem govoru za zaprtimi vrati, ki ga je seveda Delo kmalu tako rekoč v celoti objavilo, je navrgel nekaj imen in jih povezal ali z udbo ali s korupcijo. Kakšno naključje — tu sta bili tudi imeni Brejčevega naslednika v VIS in predsednika vladne komisije. Pozneje se je pridružil še ime javnega tožilca. Torej vsi, ki bi lahko bremenili Brejca.

V zadnjem mesecu dni se je bolj ali manj jasno pokazalo, da je bila afera VIS-HIT umetno skonstruirana. V zvezi s Hitom je bilo že pred časom izdanih več kazenskih ovadb in zadeva teče svoj redni sodni pot. Z njo se navezadnje ubada tudi parlamentarna preiskovalna komisija. Komisija za nadzorstvo zakonitosti dela obveščevalnih služb se je na zadnji seji lahko (kljub vtrajnim poskusom obstrukcije) končno posvetila svojim nalogi. Obravnavati je začela nadzemno obremenjujoče poročilo vladne komisije o zadnjih letih dela VIS. A so tisti, ki bi radi preprečili konkretno delo, potegnili novega začra iz klobuka. Predlagali so zaslišanje nekdanjega notranjega ministra Erla in cele vodilne garniture nekdanje službe državne varnosti. In kdo je to predlagal? Igor Bavčar, ki je dve leti in pol kot notranji minister za te raziskave imel na razpolago čisto vse, kar je na razpolago mogoče imeti, vsekakor pa ne skončno več kot katerakoli parlamentarna komisija včeraj, danes in jutri.

Ta vtrajna izbiranja so garnirana z izbranim objavljanim izbranimi dokumentov v Delu. Nekateri storijo vse, da bi pozornost javnosti odvračili od pravega vprašanja, ki je, kot sem opozoril na začetku, v resnici skrajno banalno. Ni pa ne banalno ne nedolžno, da posamezniki uporabljajo državne dosjeje in arhive, zapise prisluškovanj telefonskim pogovorom itd. samo zato, da bi rešili svojo kožo. Poiskati v blato ljudi vespovprek, rušiti vsakršno zaupanje v državne organe — samo zato, da bi se odločil trenutek resnice. To režiserjem sedanje farse najbolj zameri.

vila ta bivša osvojevalna organizacija, je to nekaj, časa enostavno ni mogoče spregledati in kar bo v svetu popolnoma spremenilo pogled na demokracijo državo Slovenijo. Posledice teh odkritij bodo velikanske. V njihovi luči je Slovenija demokracija država samo po svoji faseti, po svoji zunanji podobi, pa podobi večjega števila strank, ki po demokratičnih pravilih tekmujejo za stolce v oblasti, v resnici pa se za to fasado, za temi kulisami, bije nepreproben boj med staro in novo varnostno službo, za nadzor nad Slovenijo.

Vsiljuje se sklep, da Slovenija sploh še ni končala boja, v katerem bi se otrešla spon nekdanje komunistične države. V tem pogledu zato izrazito zaostaja za Češko, Madžarsko, Poljsko in Vzhodno Nemčijo, ki so s temi varnostnimi organi eksperimentalno in z zakonom o čiščenju (v Češki zakon o »ustručenju«, sprejet (6. oktobra 1991) dokončno pomote in jih odstranile iz javnega življenja in iz državnega gospodarstva. Slovenijo to še čaka. Slovenija je želela to napraviti demokratično oz. »kulturno«, a je bila pri tem ne samo naivna, marveč kratkovidna in nepredvidna. Podroben studij teh razmer v Vzhodni Nemčiji in na Češkem pokaže naravnost frapantno naivnost slovenskih demokratov.

Slovenija se je pokazala v tem pogledu močno podobna Romuniji. Stanje deboliševizacije je v Sloveniji očitno na isti stopnji.

Naivnost demokracije vlade, ki je detronizirala bivši režim, je bila naravnost brezmislna, da se je zanesla na to, da sedi na oblasti in da je s tem vse urejeno. V resnici je bila v vladi, ni pa imela oblasti. Ni se zavedala vsemogočnosti državnega aparata in inertičnosti njenih struktur. Notranji minister je naredil veliko napako, da je obdržal spoznanje o vsemogočnosti starega udbovskega aparata zase in da se ni obrnil na takrat še zelo močno in aktivno javnost. Če bi to storil takrat in tudi znal uporabiti dosjeje o sodelavcih udbe, potem bi dobil vsu podporo za izglasovanje zakona o režimskih podpornikih po češkem vzorcu. Brž ko je to obdržal zase in se začel iti skrivnolice za najbolj vroča odkritja in informacije s to bivšo službo, je že izgubil igro. Izgubila pa jo je tudi javnost oz. slovenska država, ki mora zdaj položiti račun za svojo zaslepljenost pred svetovno javnost in pred svojimi državljani, ki jim je bivši aparat krepko oplenil sredstva za preživljanje in zmanjšal državno imetje.

Bolje bi bilo, da bi se zaradi odprtja arhivov z dosjeji stare udbe zgodilo nekaj tisoč krivic (kot se jih je tudi na Češkem, a po besedah Vlasta Havla je bil to davek komunistični perversnosti), kot pa da mora Slovenija danes pobirati razbite črepinje svojega ugleda v svetu — hkrati pa ugotavljati razsežnosti gospodarskih sabotaj stare varnostne službe.

Sleherna moč se ustvarja samo z materialno bazo. Z njo je možno kadriti ljudi, iskati zaupnike in širiti svoj vpliv, kar velja stokrat bolj za današnji informacijski svet medijev in televizije. Zato je logično pričakovati, da se ni stara udba bojevala samo za svoja »delovna« mesta in za dostop do informacij, marveč da je svojo bivšo mrežo, ki je ostala nedotaknjena do danes, porabila za to, da si preskrbi sredstva za svoje delovanje.

Notranji minister, ki je odkril finančne mahinacije bivše udbe ter jih skrbno skrival zaradi njihove eksplozivnosti na raznih skrivališčih zunaj službenih prostorov ministrstva in varnostne službe, se je zavedal, da so to predvsem dokazi o obstoju takšne udbovske organizacije bolj kot samo dokazi nezakonitih gospodarskih in finančnih transakcijah. Ti dokazi so govorili o tem, da dejansko obstaja neka mafija in da je očitno središčno organizirana. Da ne gre samo za osamosvojen podzestrukturo, za destacionirane kroge simpatizerjev in kolegov, ki se gredo neko svojevrstno podjetništvo na svojstven in privzgojen način.

Zato afere same sploh niso tako pomembne, marveč so pomembne zato, ker dokazujejo obstoj udbovske organizacije. Kdor hoče pozornost obrniti samo na te afere, želi s tem odvrniti pozornost javnosti od dejstva, da jih producira in vodi stara udbovska organizacija, oziroma da deluje udbovskijska naveza kot zelo močna organizacija v samem jedru demokracije Slovenije.

Tisti posamezniki, ki so se v javnosti trudili, da bi njeno pozornost obrnili na udbovskijske mahinacije, so se zdeli večini paranoični. Vendar samo toliko časa in do tistega trenutka, ko se je razkrilo, da poteka v vodstvu varnostne službe boj za dokaz o tej mahinaciji. Notranji minister in vodja varnostne službe sta že dalj časa vedela za oboje, saj sta na najbolj konspirativni način organizirala odkrivanje mahinacij in skrivanje dokumen-

tov o njih. Zato vsekakor nista bila paranoična. Vedela sta za dejansko zvezo med vsemi niti finančne udbovskijske zarote.

Marsikdo bo oporekal, češ zakaj nista prišla z obtožbami pred javnost in pred državne organe? Tedaj se nista imela vseh dokazov. Prehitelo je ju volitive. Upala sta, da bosta ostala v novi vladi na svojih položajih in dokončala preiskave. Vendar se to ni zgodilo. Bila sta zamenjana. Mislimo si lahko, da so v novi vladi slutili, da je potekala omenjena preiskava in da je bilo pravo to odločiti na njuno izključitev. Vendar so s tem napravili napako. Morali bi sklepali, da bo v takšnem položaju vodja varnostne službe prisiljen priti z dokumenti pred politične organe. Se na kraj pameti mi ni padlo, da bi dokaz o obstoju udbovskijske izročil prav tistim, za katere so iz preteklosti obstajali indici o njihovi povezanosti z udbo, saj bi s tem izgubil vsako kredibilnost, pa tudi svojo glavo. Dokaz je moral izročiti večstrankarski parlamentarni komisiji, ki je pristojna za nadzor varnostne in obveščevalne službe.

Politične stranke so se šle ves čas igrice pridobivanja privržencev in hkrati organizirale zbiranje prepotrebne denarja, kot da ne bi bile vedele, kaj se godi. Kakšne so bile njihove zveze z varnostno službo?

V času enopartijskega režima je služba za državno varnost vsak dan dostavljala pet kopij informacijskega biltena. Med prejemniki je bil tudi predsednik ZK Slovenije. Vsi člani SDV so bili člani partije, vsi sekretarji organizacij ZK in njenih konferenc pa so delali za SDV oz. so bili povezani v njen krog, vendar niso bili deležni njenih informacij. Povezava je bila izrazito enostranska. SDV je tako partiji omogočala nadzor nad vsem dogajanjem v Sloveniji, naj je bilo gospodarsko ali drugače obarvano. Bila je njeno orodje. Med temi kadri SDV in prenovitelji je zato očitna kontinuiteta. Prav tako je kontinuiteta mogoče pričakovati pri vodilnih kadrih v gospodarskih podjetjih in državnih institucijah.

Pri tem igranju odločilno vlogo poskus izsiljevanja nekdanjih partijcev, ki so prešli v kakšno drugo stranko, z nekdanjimi uslugami za SDV (kar je razvidno iz dokumentov). Ti ljudje so zelo občutljivi za razna razkritja, ker so imeli nekoč zadolžnice ali so podpisali razne obveze. Mnogo takšnih izsiljevanj je bilo zabeleženih v Vzhodni Nemčiji. Glede

na to, da je bilo v SDV z občinskimi organi skupaj okrog 3500 zaposlenih, ki so imeli okrog 38.000 zaupnikov, je bil med vsemi zaposlenimi vsak petindvajseti sodelavec SDV. Vidimo torej, kakšne možnosti imajo bivši člani udbovskijskega iskanje sodelavcev. Zadeve imajo mnogo večje razsežnosti, kot si je mogoče misliti. Zato so tudi afere, ki nastajajo v vrsti podjetij zaradi speljevanja družbenih sredstev na razne načine na določena mesta v Sloveniji in v tujini, mnogo številnejše, kot se je mislilo.

Zato je pripadnost neki drugi stranki brez pomena, saj je v ozadiju vedno povezava prizadevate v prejšnjih časih z udbo. Tudi v teh povezavah je hierarhija. Nekateri so v gospodarskih imeli eno glavnih vlog pri speljavi sredstev v rezervne sklade udbe.

Stranke Demosa so bile v tej zvezi naivne. Čeprav so se vsi vodilni člani tedanje opozicije in organizacij civilne družbe zavedali, da jim sledijo, prisluškujejo, so to jemali za nekaj običajnega. Po zmagi na volitvah 1990 so to službo črtali iz svojih misli, ker so jo sami prevzeli v svoje roke. Tako so mislili...

Demos se ni zavedal peklenskega stroja, ki je tiktakal v njegovem času. Glavno akcijsko področje bivše udbe so bila gospodarska podjetja. Tu so se naslanjali na svoje kadre ter hoteli ustanovljati mešana podjetja, pleniti podjetja ter si prizadevati za odtokanje kapitala na različna mesta in v nova podjetja v tujini. Demos je bil slep za to strategijo. Delal je vse, da bi olajšal prezevanje te mafije. Namesto da bi forsiral sprejete z vsemi silami zakona za privatizacijo, kakršnega je sestavil dr. Mencinger, je ta prizadevanja sam razbil, misleč, da bodo nekatere stranke prišle do vodilnih vlog v tedanjih podjetjih. Ni sprejel predloga za takojšnji moratorij za spremembe lastninskih razmerij v podjetjih. Nikakor se ni mogel odločiti za suspenz Markovičevega zakona, ki je omogočal ustanavljanje delniških podjetij in mahinacije z družbenim kapitalom. To je trajalo polni dve leti, kot da bi hoteli dati dovolj časa, da se pospravi iz podjetij, kar je še vrednega.

Predvsem pa se Demos ni mogel odločiti za sprejem zakona o izločitvi pripadnikov SDV iz vseh javnih služb in iz družbenih podjetij. S tem je omogočil restavracijo udbovskih kadrov v novih institucijah demokracije vlade in njihov nadzor nad vsemi potezami novega

vodstva varnostne službe, ki bi lahko ogrozile njihovo delovanje.

Vse, karkoli je Demos napravil ali bolje rečeno opustil, je omogočilo oblikovanje skladov za njegovo zrušitev. Vodje Demosa se niso zavedali, kako važna je dediščina bivšega režima in kako pomembne so varnostno-obveščevalne službe.

Udbomafija je imela dve leti časa, da je reorganizirala podjetja, ki jih je imela pod oblastjo, tako da je zmanjševala njihovo akumulacijo, jih spremenila v nelikvidna in izgubarska podjetja ter tako reducirala njihovo realno vrednost na nič. Zdjaj so zreli za cenen odkup. Velika nevarnost je, da ob privatizaciji zaposleni ne bodo imeli časa privatizirati. Krivdo za to mečejo na Demosa, a v resnici so krivi skrbno izpeljavni odlični na tuja podjetja.

Demos je bil nesposoben, da bi izpeljal podzavljevanje in s tem strogo kontrolo nad igralnicami, kjer se je še edino zbiral dobiček. Ta dobiček se je na razne načine stekal na mesto, ki so bila določena v strategiji. V Demosu niso bili deležni podpore tisti, ki so terjali strog nadzor nad dogajanjem v podjetjih, zlasti pri poslih s tujino in s sestrskimi podjetji v tujini, ki so rabila za sefe za gotovino in do katerih ni segla roka SDK. To je bil eldorado za zadovoljevanje raznih potreb v Sloveniji.

Ni se treba čuditi, da so zlasti projektanti dobili največji vpogled v pretakanje velikih vsot, ker so spremljali dogajanje pri oddaji naročil na podlagi njihovih tehničnih specifikacij, ki pa sploh niso bile pristojne za določiti izvajalca. Zato se ne čudimo, kako to, da ima Beograd dovolj deviz za nakupe v svetu, karkoli potrebuje. To je bilo vse zbrano in nakopirano v tujih depozih v svetu. Zato so poročila o bogato založenih beograjskih trgovinah z vsemi francoskimi, angleškimi pa tudi slovenskimi proizvodi v posmeh vsem sankcijam.

Danes je jasno, da boj za osamosvojitve Slovenije še ni končan. Odbor za obrambo četverice še ni naredil obračuna s tedanjimi udbovskimi nasprotniki, ki so branili Jugoslavijo do zadnjega — preden so odšli v globoko konspiracijo. Danes je spet javnost postala glavna obramba. Kot takrat, ko je Odbor, kot je pripovedoval Bavčar, s tesnobo zrl na prazni Trg revolucije in kako se je pričel tik

pred napovedano uro — brez velikih obvestil v medijih — polniti z desetstiči, dokler ni bil premahen za vso množico. Pomembno je delo časopisov, ki delujejo kot psi čuvaji in razgaljajo vsako podrobnost, da ne ostane skrita.

Vlada mora izločiti iz sebe vse kompromitirane del, kajti ljudje, ki imajo kakšnekolik stare zveze z udbo, so ranljivi in zato nezanesljivi. Zaradi ljudstva morajo takoj oditi. Pa tudi zaradi tujine. Vse stranke naj se zresnijo in spoznajo usodnost položaja. Krščanski demokrati naj nehajo tiščati kot noji glavo v peke, saj so na udaru tako kot vse druge stranke slovenske pomladi. Ničesar ne bodo s pasivnostjo pridobili, ampak vse izgubili.

Vse naj postane javno, kajti edino to bo dalo vladi kredibilnost. Slovenija se bo morala odločiti za objavo udbovskih dosjejev, naj bodo še tako pomankljivi. Ljudje, ki so se kompromitirali, naj se odstranijo s pomembnih mest v državni upravi in družbenih podjetjih. Vsegrajski trojci se je posrečilo izogniti takšni mafiji in restavraciji njenih metod samo zaradi odločne izločitve ljudi, ki so vedno lahko predmet izsiljevanja s tajnimi dosjeji, zaradi česar so pripravlj

OKROGLA MIZA O PRAVOSODJU

Noben režim ne mara neodvisnih

Vsak krak trikotnika med sodnikom, tožilcem in odvetnikom na sodnih procesih skriva svoj pogled in svoj pristop. Vsem trem pa je skupno, da hočejo biti neodvisni in samostojni. Ali jim slovenska država to omogoča?

Temu vprašanju in sploh položaju slovenskega pravosodja je bil namenjen pogovor za okroglo mizo. Udeležili so se je: **prof. dr. Ljubo Bavec** z ljubljanske Pravne fakultete, **Janez Breznik** z ministrstva za pravosodje, ki se je pogovora udeležil namesto ministra za pravosodje Mihe Kozinca, ker se je v času okrogle mize nadaljevala seja Bučarjeve parlamentarne komisije, odvetnik **dr. Peter Čeperin**, **Anton Drobnik**, javni tožilec Republike Slovenije in **dr. Boris Strohsack**, predsednik Vrhovnega sodišča Republike Slovenije.

Ker je namen tokratne okrogle mize položaj pravosodja v najširšem pomenu besede, sezimo najprej v železni repertoar vprašanj, in sicer: ali so sodniki neodvisni ali ne?

STROHSACK: Na tako zastavljeno vprašanje moram odgovoriti, da smo sodniki že dolgo časa neodvisni. Občasno sicer prihaja do posamičnih posredovanj ali poskusov vplivanja, vendar predvsem kot posledica nepoznavanja dela sodnikov in ne kot načrten poseg v odločanje sodišč. Problem pa je položaj sodstva v razmerju do drugih dveh vej oblasti – do zakonodajne in izvršilne. Ali parlament in vlada priznavata neodvisnost sodne oblasti? Poleg tega pa tudi javnost ne verjame dovolj v neodvisnost sodnikov in jim ne zaupa. Trdim, da ni razlogov za to nezaupanje.

Kakšen je pogled na neodvisnost sodnikov od zunaj?

BAVCN: Strinjam se, da so sodniki neodvisni v najbolj preprostem pomenu te besede. Neposrednih pritiskov, preko telefonov ali na druge podobne načine, nanje ni. Strinjam se tudi, da je neodvisnost sodstva poseben, pravzaprav paradoksalen problem. Neodvisno sodstvo je katerikoli oblasti ali režimu odveč. Že po naravi stvari si namreč vsak režim, kakršenkoli že je, prizadeva za to, da bi bilo sodstvo del njegovega instrumentaliziranja za dosego političnih ciljev.

Država, če jo pojmujemo kot ljudstvo, seveda da potrebuje neodvisno sodstvo, da bi zagotovilo pravno varnost, varstvo človekovih pravic itd. Po vseh mednarodnih dokumentih sta za zagotovitev neodvisnosti sodstva kot tretje veje oblasti, odgovorni zakonodajna in izvršna oblast. Pri tem pa neodvisnost sodstva ni mogoče omejiti le na materialna vprašanja, na višino plač sodnikov, trajanje njihovega mandata in podobno, o čemer se veliko govori. Temeljni problem je razumevanje drugih dveh vej oblasti, da ima neodvisno sodstvo izreden političen pomen. Predstavniki zakonodajne in izvršilne oblasti, naj bodo v poziciji ali opoziciji, morajo skrbeti za to, da ne bi prihajalo do diskvalifikacij sodstva. S tem se namreč tudi pri sodnikih samih lahko ustvarja tisti znani občutek, da morajo napraviti to, kar se v določenem ozračju od njih pričakuje.

STROHSACK: ... kar pričakuje politika.

BAVCN: Seveda, saj so močan faktor tudi politične stranke. Vendar bi morali vsi politični dejavniki te družbe skrbno paziti, da ne bi ogrozili avtoritete in ugleda sodstva. Sodniki so pač samo ljudje in nič več. Vskravajo vse, kar jih obdaja, in ne morejo reagirati drugače kot vsi drugi ljudje. Na vladi je torej, da ustvarja razmere za neodvisnost sodstva, da bo lahko sodil po zakonu in po svoji vesti.

ČEGERIN: Kot odvetnik 25 let opazujem sodnike iz iste klopi. Izkušnje mi pravijo, da je neodvisnost sodnika odvisna od njegove vzgoje, izobrazbe, od njegovega vrednotnega sistema, tudi od njegovega gmotnega položaja, ki mu ga dajeta zakonodaja in tako imenovani notranji sodni red, od mesečne norme, ki jo mora izpolniti, od tega, koliko, če sploh kaj, da na sebe, da ne naštevam še mnogih drugih okoliščin. Meja med posameznimi vejami oblasti pa je včasih zabrisana ali pa so vloge pomešane.

Kam merite?

ČEGERIN: Zame ni sprejemljivo, da neki poslanec ali skupina poslancev državnega zbora za časopise izjavi, da zdaj javnemu tožilcu verjetno ne bodo izročili grafičnega, čeprav ga za zahteva. Tudi sicer mislim, da se je treba upreti praksi zamenjave organov kazenskega pregona s parlamentarnimi komisijami.

Znani pa so tudi poskusi neposrednega ali posrednega vmešavanja izvršilne oblasti v delo pravosodnih organov. Če sem spet konkreten, pri tem mislim na določbo v delovnem besedilu zakona o sodiščih, da bi minister za pravosodje imenoval predsednike vseh sodišč razen vrhovnega. V novi zakon o odvetništvu pa je vtihočapljena določba, da je disciplinski tožilec odvetniške zbornice dolžan uvesti disciplinski postopek na zahtevo ministra za pravosodje.

Se mnogo bolj absurda je navzočnost predstavnikov ministrstva za obrambo na sodnih obravnavah pred sodiščem združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kadar to sodišče odloča o pravicah do akontacije vojaške pokojnine. Po odloku, ki ureja to pravico, čeprav lahko po ustavi pravice in obveznosti določa le zakon, veljajo »ugotovitve ministrstva za obrambo kot dokazila v postopku«. To čudno določbo pa v praksi uresničujemo tako, da ministrstvo za obrambo ne piše le mnenj o eni od strank v postopku, temveč predstavniki ministrstva sedijo kar na sodni obravnavi in sproti podajajo ter razlagajo svoja mnenja. Ta mnenja temeljijo na podatkih protiblaševalnih služb in so nekakšna vojaška skrivnost. Povrh vsega pa je tudi popolnoma jasno, da ministrstvo sploh ne more biti stranka in torej, po izrazoslovju teh sodišč, tudi ne udeležene v postopku.

BREZNİK: Po stališču ministrstva za pravosodje gre pri neodvisnosti sodstva in sodnikov za mnogoplasten pojem. Pri neodvisnosti gre za contradicijo in adiecto – za neposredno protislovje. Zakonodajna, sodna in izvršna oblast morajo biti med seboj uravnotežene, saj to zagotavlja neodvisnost sodnika pri odločanju oziroma izvajanju zakona. Ko pa rečem zakon, s tem že tudi pomenim, da je sodnik v nekem smislu odvisen tudi od zakonodajalca, ki mu določa abstraktne predpostavke za odločanje v posameznih primerih. Z mnenjem dr. Čeperina, da skuša ministrstvo za pravosodje sistemsko vplivati na neodvisnost sodstva, bi se težko strinjal.

Ali je predsednik sodišča le upravnik oziroma direktor ali ima še druge naloge, povezane z delom sodnikov?

STROHSACK: Opravlja obe vrsti nalog.

BREZNİK: Predsednik sodišča ima predvsem sodno-upravne funkcije, vendar mu predpis nalogajo tudi druge, ki bi jih lahko uvrstili med sodnikove vsebinske odločanje. Odloča na primer o izločitvi sodnikov. Po zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij pa nadzoruje njihovo izvrševanje in odloča o odložitvi nastopa zaporne kazni.

Primarna in pretežna funkcija predsednika sodišča pa je vseeno vodenje sodne uprave in skrb za nemoteno delo sodišča. Pri tem predsednik sodišča ne more vplivati na konkretne odločitve posameznega sodnika ali sodnega senata. Novo zakonodaja o sodiščih je pač treba gledati celovito, saj citiranje posameznih določb ne daje prave podobe. Menimo, da omenjena zakona bolje kot dosedanja predpisi zagotavljata neodvisnost sodstva in sodnikov. Uvajajo na primer tako imenovana naravnega sodnika, kar pomeni, da se bodo po novem dodeljevali spisi sodnikom po vnapij določenem ključu.

Po abecednem vrstnem redu sodnikov za posamezno področje.

BREZNİK: Da, razdeljevanje zadev bo potekalo po zakonsko določenih pravilih. Mimo tega zakonodaja upaja personalne svete, ki bodo prevzeli mnoge pristojnosti predsednikov sodišč. Člani teh svetov bodo predvsem sodniki. Veliko večje pristojnosti bo imel tudi sodni svet itd.

Nekdaj so tožili lahko ostajali v sodnih dvoranah, ko je senat razpravljajal o odločitvi. Zdaj tako odvetnik kot tožilec čakata, tako kot je predpisano, na sodbo pred vrati. Je tudi to posledica večje osveščenosti o nujni neodvisnosti sodstva?

DROBNİK: Sodstvo je v formalnem pogledu neodvisno in samostojno. Drugo pa je vprašanje, koliko je notranje samostojno. Ali so sodniki, tožili in tudi odvetniki dovolj izobraženi, ali čutijo dovolj strokovno odgovornost za svoje delo? Ne bom trdil, da je vse narobe, vendar menim, da so to veliko večji problemi kot pa formalna samostojnost. Ker pa ste že govorili o preteklosti, je jasno, da so imeli včasih tožili večji pomen kot sodniki. Znan je primer, da je tožilec položil pištolo na mizo in oznanil, oseba razpušča sodišče. To je bilo res v tistih divjih časih.

ČEGERIN: Ta primer sodi v pravno zgodovino.

DROBNİK: Res je, vendar je imel tožilec tudi v poznejših letih določene privilegije. Zdaj je jasno, da je tožilec vse od vložitve obtožbe dalje le stranka v postopku in ne more biti navzoč pri sodnem odločanju.

Želeli bi slišati še vaš komentar o parlamentarnem odločanju, ali bo Bučarjeva komisija izročila grafično pristojnemu javnemu tožilcu ali ne.

DROBNİK: Za urejeno državo je nepojmljivo, da neki državni organ, ko trdi, da gre za številna kazniva dejanja, teh dejanj sam ne prijavi javnemu tožilstvu, čeprav je po zakonu to dolžan storiti. Se toliko bolj nepojmljivo pa je, da ta organ listin ne izroči niti na zahtevo javnega tožila, temveč prepusti odločitev o tem glasovanju, kakor da bi šlo za neko politično vprašanje, o katerem se lahko odloča na ta način. Absurdo pa je tudi, da pokličejo javnega tožila (konkretno ljubljanskega) pred komisijo oziroma na sedež Varnostno-informativne službe in o tem ne obvestijo niti republiškega tožila. To pomeni, da se posamezni organi druge veje oblasti obnašajo kot popolni gospodari – kot najvišji organ v državi.

BAVCN: Pripovedi g. Drobnika in prej kolega Čeperina sta natančni ilustraciji tistega, kar sem poskušal povedati na abstrakten način, ko sem govoril o pojmovanju posameznih vej oblasti. Sodim, da so sedanje afere popoln politicum, ki izraža tudi nezrelost slovenskih politikov za spoštovanje elementarnih pravil vedenja in ravnanja v demokratični pravni državi. Žal so med njimi tudi ljudje, od katerih ne bi pričakoval takega reagiranja. Kot da preprosto ne bi razumeli, da sta pravo in sodstvo na svetu zaradi tega, da se konflikti rešujejo po vnapij določenih razvidnih predpisih in pravilih; da se ne uveljavljajo pravica močnejšega; da se ne uveljavljajo nasilje. To je smisel prava, smisel vseh teh organov in postopkov. Zdaj pa se poskušajo postaviti neka pravila mimo ustave, mimo zakona, po čisti samovolji in interesih skupin ali posameznikov, ki so izgubili vsak kompas o tem, kaj je pravna država. Zoper to je treba najodločnejše protestirati.

DROBNİK: Dodal bi le še to, da sem v časopisih prebral, da je Bučarjeva komisija od ljubljanskega javnega tožila zahtevala privolitev za branje njegovega osebnega dosjeja. Tožilec mi je povedal, da se je temu uprl iz načelnih razlogov. Vprašal je, čemu naj bi to branje služilo, zakaj je potrebno, vendar od komisije ni dobil odgovora. Rekl so mu, da mu bodo to povedali potem, ko bodo prebrali njegov dosje, čeprav vemo, da ima vsak kriminallec pravico zvedeti, zakaj je poklican na zaslišanje oziroma na pogovor. Javni tožilec kot državni funkcionar te pravice očitno nima več, čeprav gre za njegovo osebno zgodovino, za njegove osebne podatke, ki so jih pisali drugi in ne on sam. Žal nekateri drugi teh načel niso upoštevali in so dovolili branje. Seveda se tu postavlja vprašanje, zakaj je bil zavrnjen Starmannov amandament.

Govorite o tako imenovanem udbovskem amandmaju in podpisovanju izjav kandidatov za poslance, da niso bili sodelavci udbe?

DROBNİK: Da. Ljubljanski tožilec je reagiral pravilno, ko je odklonil tako ravnanje. Še posebej ker noben od članov Bučarjeve komisije in pobudnikov branja ni položil na mizo svojega dosjeja.

BAVCN: Tomaž Miklavčič je ravnal posebej pravilno. Očitno je šlo samo za to, da se diskvalificirajo ljudje. Če ima kdo podatke, da je kdo storil kaj takšnega, kar ima znanega kaznivega dejanja, lahko z ovadbo sproži kazenski postopek. Ni pa dopustno uporabljati tako imenovanih dosjejev za diskvalifikiranje ljudi. Zdaj je, ob Miklavčičevem primeru, očitno, da to dvorezno orodje seka na vse strani. Takšno je bilo tudi stališče nekdanjega Sveta za varstvo človekovih pravic. Če takšni dosjeji sploh so, jih je treba uničiti.

DROBNİK: Če parlamentarna komisija meni, da ljubljanski tožilec ni primerna oseba, ki bi ji zaupali branje gradiva, je zakonska pot znana. Treba je zahtevati njegovo izločitev, o tem pa odločajo njegovi predstojniki.

BAVCN: Diskvalifikacija enega sodnika ali tožila vrže temno senco na vse organe ali vse pravosodje.

Če prisluhnemo javnemu mnenju, pogosto slišimo, da ima pravosodje svoj utrip in živi zunaj časa ter prostora.

STROHSACK: Pred leti je bil sodniški poklic visoko cenjen. Potem je začel ugled tega upadati, zdaj pa nam podatki pripovedujejo, da se ugled sodniškega poklica spet povečuje. Težko je, ker v sodstvu in tudi na tožilstvih ni srednje generacije. Na eni strani so začetniki, na drugi pa ljudje, ki odhajajo v pokoj. Dejstvo pa je, da imajo sodniki široke možnosti za delo drugod. Nezaposlenih bivših sodnikov ni.

Sicer pa se premalo zavedamo tega, da sodniki ne živijo pod steklenim pokrovom. Je pa to vprašanje spet povezano z neodvisnostjo sodstva. To pa ni dokončna tema z določenim ciljem. Je neskončen proces. Na simpoziju o tem vprašanju je lord Ackner povedal prijetno anekdoto o angleški travni. Vrtinar je pripovedoval, da travo najprej posejejo, potem povajajo, zalivajo in kosijo. In koliko časa to delate, ga je vprašala Američanka. Tristo let, je odgovoril vrtinar... Skratka, ne smemo biti nestrpni.

In kakšno so sploh možnosti ali nemožnosti pravosodja, da se odziva na dogodke?

ČEGERIN: Spet bom konkreten. Poleg problema z vojaškimi pokojninami je ta čas tudi veliko odprtih vprašanj v zvezi s pridobivanjem državljanstva. Nenavadna pa je tudi praksa, da naša sodišča ta trenutki iz vojaških stanovanj mečejo na cesto cele družine, ki nimajo nobenih možnosti, da bi si zagotovile človeka vredna nadomestna bivališča. Obstaja revizijska odločba vrhovnega sodišča, ki pravi, da mora človek, ki mu je bivša JLA dodelila stanovanje po 25. juniju 1991, stanovanje, »izpraznjeno oseb in stvari, izročiti ministrstvu za obrambo«. Zaradi te odločbe razpisujejo sodišča prve stopnje obravnave s to tematiko na vsakih deset minut, tako da prizadeti komaj sedijo v klop in že je zadeva zaključena.

STROHSACK: Hvalažen sem dr. Čeperinu, da je do konkretnih primerov opozoril na boleča načelna vprašanja. Glede vojaških stanovanj ne smemo pozabiti, da sodniki odločajo na podlagi zakona. Sodstvo pa ne more prevzemati odgovornosti, da je zakon šel in da ni predvidel vseh možnih posledic. Sodnik ne more preprosto reči, da določenega kazenskega predpisa ne bo upošteval. Lahko le ponovno ugotovim, da se žal na sodstvo zgrinjajo očitki, ki bi morali biti naslovljeni na druge.

BAVCN: Svet za varstvo človekovih pravic je opozoril eno od sodišč, ki je izdalo odločbo o izselitvi iz vojaškega stanovanja, da je postavljeni zakonski rok (25. junij 1991) en vidik. Smoter te zakonske določbe je v preprečevanju zlorab, nasilnih vpletov in samovolje. Poleg formalnega kriterija in roka pa je sodišče vendarle dolžno upoštevati tudi druge okoliščine. Na primer dejstvo, da je nekdo dobil stanovanjsko odločbo pred tem datumom, vendar jo je bilo mogoče uresničiti šele po njem. Ne razumem, zakaj sodišče teh dejstev ne bi moglo upoštevati. Podobno so sporni primeri pri zamenjavi stanovanj, tako manjših za večja kot večjih za manjša. V takšnih primerih po moji presoji ne bi smeli izdajati negativnih odločb.

ČEGERIN: Mnogo ljudi že poldrugo leto čaka na odločbo ministrstva za notranje zadeve v zvezi z državljanstvom. Ko dobijo negativno drugostopno odločbo, prizadeti sprožijo upravni spor na vrhovnem sodišču. Na

upravnem oddelku čaka na odločanje tisoč ali celo dva tisoč zadev, sodnikov pa je pet ali največ deset. Podobno se dogaja na drugostopnem sodišču združenega dela, kjer imajo nekaj tisoč nerešenih spisov.

STROHSACK: Na vrhovnem sodišču so res največji zaostanki prav na upravnem oddelku. Če bi prišla vsaj še dva sodnika, pa zanju na sodišču tako ali tako ne bi bilo prostora.

BAVCN: Samo mimogrede, odkar sem profesor na pravni fakulteti še nisem imel svoje sobe. Sicer pa iz judikature Evropskega sodišča za človekove pravice izhaja, da se lahko država zaradi zavlačevanja in nerazumno dolgega trajanja postopkov v konkretnem primeru ekskulpirala le, če dokaže, da je storila kaj učinkovitega za odpravo zaostankov.

Ali menite, da je ministrstvo za obrambo, ko gre za vojaške pokojnine, stanovanja, pa tudi za državljanstvo bivših pripadnikov JLA država v državi?

BAVCN: Tako težkih besed ne bi uporabil. Menim pa, da ima to ministrstvo preveč neformalne, dejanske moči, ki se kaže skozi navodila, stališča in odloke in se uveljavlja tudi zaradi servilnosti ljudi, ki bi morali odločati samostojno in pravično, čeprav bi bile njihove odločbe drugačne, kot zahtevajo ministrstvo za obrambo in nekateri ekstremistični nacionalistični krogi na Slovenskem.

Kaj pomenijo v zadnjem času pogosto izrečene vladne izjave, da bo denarja za učinkovito delo pravosodja dovolj?

BREZNİK: Pri razporejanju proračunskih sredstev vedno obstaja politika, ki določa prioritete. Kakor vemo, letošnje proračunske možnosti niso briljantne. Sam menim, da se za nekatera področja pravosodja letos realno neka več denarja. Seveda pa problemov ni mogoče rešiti čez noč. Prostorski problemi ljubljanske sodne palače so znani že nekaj let.

Dodal pa bi še, da se vsa Evropa ubada s preobremenjenostjo sodišč. Pri nas pa še kriza na področjih zaposlovanja, socialnega varstva in drugih izrazito povečuje število sodnih sporov. Država na te pojave ne more odgovoriti s sklepom, da bo zaposlila še enkrat več sodnikov. Razlogi so sistemski, od neodvisnosti sodnikov do trajnosti sodniške funkcije. Povrh dobrih sodnikov tudi ni mogoče kar sneti s kljuko.

Prihodnja zakonodaja o sodiščih bi omogočala ustanavljanje specializiranih sodišč, torej tudi sodišča za upravne zadeve. Evropska konvencija o človekovih pravicah posebej govori o sodnem varstvu. Ali lahko na področju upravnih sporov sploh govorimo o celovitem sodnem varstvu, saj vrhovno sodišče, če poenostavimo, ne odloča o vsebini upravnih odločb?

STROHSACK: Upravni spori sodijo na področje omejene jurisdikcije. Prej ali slej bo treba uvesti upravno sodenje.

BAVCN: Najprej bo treba doseči, da bodo upravni organi v svojih odločbah upoštevali vse tisto, čemur konvencija Sveta Evrope pravi posteno obravnavanje. Potem bo tudi pred vrhovnim sodiščem manj upravnih sporov. Če bi imeli vsi tisti, ki jim je bila zaradi domnevnega sodelovanja v agresiji na Slovenijo zavrnjena vloga za pridobitev slovenskega državljanstva, možnost pritožbe na Evropsko sodišče, bi te upravne odločbe ena za drugo padale: ker niso utemeljene, ker ni bila priznana pravica do obrambe, ker ljudje niso mogli uveljaviti svojih argumentov, ker ni bilo mogoče zaslišati nasprotnih prič, ker pričajo taji to.

STROHSACK: Upravno sodno varstvo ima posebno zgodovino. Uvedeno je bilo na koncu petdesetih let in korak za korakom je izrivalo odločbe, optre na prosti preudarek, in njim podobne.

BAVCN: Ker smo vstopili v Svet Evrope, ni nobenega razloga več, da senat vrhovnega sodišča pri odločanju o upravnih sporih ne bi upošteval tudi vsebine zadev in ne samo formalnih razlogov.

STROHSACK: Neodvisnost sodnika ne sega tako daleč, da bi se lahko odločal, da določenega zakona ne bo upošteval.

BAVCN: Ne gre za nespoštovanje zakonitosti. Gre za to, da bi v okviru zakonskih določil upoštevali še okoliščine, ki kažejo na to, da stranka ni prekršila zakona. Zgled za to so odločbe Evropskega sodišča, ki ga ne zanima nacionalna opredelitev določenega primera, ampak razisčuje bistvo stvari in išče ozadja določene odločitve.

Republiki javni tožilec čaka na besedo že

vse od trenutka, ko smo načeli vprašanje o možnosti in nemožnosti pravosodja.

DROBNİK: Kar zadeva tožilstvo kot državni organ, javnost od njega preveč pričakuje. Pogosto poslušamo očitke javnosti, da bi bilo na primer divje lastninjenje manj, če bi organi pregona, konkretno tudi tožilstvo, pravočasno ukrepali. Naj najprej povem, da tožilstvo z vsemi zadevami v zvezi s privatizacijami tekoče opravlja svoje delo. Tudi v zadevi HIT, ko je tožilstvo dobilo devet ali deset ovadbe.

Tožilstvo in pravosodje v celoti ukrepata za nazaj. Čeprav govorimo tudi o generalni preveci, so konkretni učinki, če ponazorim samo s področjem lastninjenja, zelo pičli. Organi pregona bi lahko divje lastninjenje tudi »divje« preganjali, vendar dvomim, da bi bilo zlorab kaj manj. Vemo, da morilec preganjamo s kazenskimi postopki že od pamtiveka, enako tudi vlomilce in roparje, vendar kriminaliteta te vrste raje narašča, kot pa se zmanjšuje. Pričakovanja, da bodo represivni ukrepi spreminjali družbene navade ali družbeni sistem, so jalova.

Sistemsko vprašanje pa je, da tožilstva nimajo nobene pristojnosti pri odkrivanju kaznivih dejanj. Izjema je tisto znano določilo zakona o kazenskem postopku, da lahko zahtevajo poročila, ko jih doseže glas o storjenem kaznivem dejanju oz. da sodelujejo z organi odkrivanja. To je seveda lep svetovalni predpis, ki pa mu ne sledijo sankcije. Tožilec ne more ničesar ukreniti, če ne dobi informacij od organov za notranje zadeve ali če ti organi ne delajo po njegovih navodilih.

ČEGERIN: Položaj pravne države je ta trenutno res neverjeten. Zadošča že, da preberemo izjave v časopisih. Republiški javni tožilec bagatelizira problem na ljubljanskem tožilstvu, ljubljanski javni tožilec trdi, da ni vse v redu na policiji. Ni pa si mogoče predstavljati učinkovitega dela tožilstva, če se večina namestnikov šefu upre in javno zapiše, da je nesposoben. Bodimo si na jasnem, da brez tožnika ni sodnika.

Gospod Drobnik, se je vaše stališče glede razmer na ljubljanskem tožilstvu kaj spreminilo?

DROBNİK: Kolega Čeperin je omenil upor. Nobenega upora ni bilo. Z ljubljanskega tožilstva je odšlo pet namestnikov, ker so mislili, da imajo drugod boljše možnosti. Tudi dr. Strohsack je pripovedoval, da s sodišča odhajajo kadri v najboljših letih. Isto se dogaja na tožilstvu. Ljudje odhajajo, ker je pač čas spremembe, čas, ko vsi čutijo, da se da morda neke druge drugače delati. Nekateri namestniki tožilec so izrazili samo svoje nestrinjanje z metodo, načinom vodenja v zvezi s konkretnimi ukrepi. Niso pa se uprli. Vsi lepo mirno delajo naprej. Kot me je obvestil ljubljanski tožilec, ima občutek, da bolje in vestneje delajo, kot so delali prej.

Torej je ogromna večina namestnikov napisala javno pismo v trenutku zmedenosti, če si že ne znamo drugače razlagati objavljenih opozoril?

DROBNİK: Naj si vsak razlaga, kakor hoče. Sam tega ne bom komentiral, ponavljam pa, da ni šlo za upor namestnikov tožilec.

Kako pa je z zgodbami o dimu in ognju?

DROBNİK: Takih zgodb je veliko. Naj omenim le dve. Veliko je bilo že napisanega in marsikaj se je dogajalo v zvezi z množičnimi povojnimi poboji. Organi odkrivanja pa niti po petdesetih letih po storjenih zločinih in tri leta po spremembi sistema niso dali niti besede poročila o deset tisoč pobitih ljudeh, kaj šele ovadbe. Nadalje je odprto vprašanje uničevanja arhivov v Službi državne varnosti. Lani januarja, ko je predstavnik notranjega ministrstva javno povedal, da je bil ob spremembi sistema uničen del arhivov, je javni tožilec zahteval o tem poročilo. Do danes ga ni dobil. Hočem reči, da državni organi, ki odkrivajo kazniva dejanja, ne poročajo tožilstvu niti takrat, ko javno tožilstvo to izrecno zahteva.

V večini sodobnih držav je odkrivanje kaznivih dejanj v rokah policije, vendar pa imajo tožili tudi možnost izvajanja sankcij, če policija ne opravi svojega dela, ali pa delo zanje opravlja sodna policija, ki ni odvisna od izvršilne oblasti. V sedanje afere so po pisanju časopisov vpleteni tako organi ministrstva za notranje zadeve kot organi VIS. Vprašanje je torej, od koga naj tožilec zahteva dopolnitve poročil. Če bi imel svojo lastno policijo, bi ukrepal sam.

BAVCN: Prepričan sem o lojalnosti velike večine delavcev policije, zato dvomim o upravičenosti nezaupanja do organov odkrivanja.

DROBNİK: Navedel sem dva kapitalna primera...

BAVCN: Prvi je lahko tudi problematičen. Ali je današnja policija primeren organ za raziskovanje dogodkov izpred pol stoletja? Ali ima praktične možnosti za kaj takšnega sprito preobremenjenosti z današnjimi problemi?

DROBNİK: To je drugo vprašanje. Imamo ljudi za odkrivanje kurjih tatov, nimamo pa ljudi za odkrivanje pobojev desetisočev ljudi... To je res drugo vprašanje.

BAVCN: Gre za današnje odnose med tožilstvom in policijo, kajti če tožilstvo ne zaupa točnosti policijskih podatkov ali meni, da mu policija kaj prikriva in podobno, potem seveda raziskave ne morejo biti uspešne. In ne moremo se čuditi, da se ne pojavljajo samo divje privatizacije, temveč tudi divje raziskovanje takih afer.

ČEGERIN: Popolnoma jasno je, da tožilstvo in policija ne moreta biti skregana, ker je delo teh dveh institucij učinkovito le, če vsaka v okviru svojih pristojnosti kar najtesneje sodeluje z drugo.

DROBNİK: Ni mi ravno znano, da bi bili kje tožili skregani s policijo. Vendar tudi prijateljska razmerja med predstavniki obeh institucij ne bi bila ravno dobra. Znana so iz preteklosti in vemo, kam so pripeljala. Med tožilcem in policijo mora biti delovna napetost, mora biti razmerje, kakršnega zahteva postopek. Praksa, kakršna je bila na ljubljanskem tožilstvu, da so namestniki brez vednosti javnega tožila sodelovali s policijo oziroma kriminalistično službo, je bila popolnoma napačna.

BAVCN: Po sistemu, kakršen je uveljavljen pri nas, imam najbrž prav, če rečem, da so v kazenskoopravnih zadevah tožili nadrejeni, kontrolni organ policije. Zanima me, ali pri sedanjih zadevah (recimo aferah) nimate zagotovljenega ustreznega sodelovanja policije in drugih organov? Če tega sodelovanja ni, gre za vprašanje, s katerim bi se moral ukvarjati parlament.

DROBNİK: Pri navadnih, vsakdanjih zadevah ni težav s komunikacijami. Problem pa so občutljivi primeri, ki jih ne poznamo in niti ne moremo presojati, ali policija ravna po naših navodilih in zahtevah ali ne. Če že omenjamo sedanje aktualne afere, pa ne bi mogel napovedati, ali bo našim zahtevam ugodno ali ne, saj ne vemo, kaj bi lahko zahtevali.

BAVCN: Iz ovadb se da razbrati, kaj lahko tožilstvo še zahteva.

DROBNİK: Če vemo, da neki podatek obstaja, ga lahko zahtevamo, sicer dobimo le toliko, kot nam pove policija.

Kaj ni tožilec tisti, ki zastavlja vprašanja?

DROBNİK: Pripovedujem le o tem, da tožilstvo samo ne more odkrivati kaznivih dejanj. Pogledajmo nam v sosednjo Italijo, ki nam jo kar najprej predstavljajo kot primer učinkovitega odkrivanja mafije in ne vem še česa. Tam se z mafijo ukvarjajo dolgo vrsto let. Mi smo prvo ovadbo do HIT dobili lani novembra. Nadalje ima tožilec v Italiji svojo lastno policijo. Tržaški tožilec mi je pripovedoval, da ima svoje lastne preiskovalce, ki bodo tudi sami opravili vse potrebno delo v vsaj državi. Ne vem, zakaj bi moral tožilec bolj zaupati policiji, kot ji rečimo zaupa parlament, ki ne zaupa niti VIS, ko vlada ne zaupa niti VIS niti notranjim zadevam. Zakaj bi moral biti tožilec bolj zaupljiv.

BAVCN: Prej ste sami omenili, da je to politikum. Toda tu gre za stroko.

Omenjen je bil italijanski zgled, kjer se je sodstvo povzpelo nad politiko. In kje smo mi?

BAJANJE Z RABO IN ZLORABO ŽIDOV

Andričeva slutnja

V vsaki zgodovini so elementi baje. V množici definicij in uveljavljenih, zakaj se pravzaprav ukvarjamo z davno skupnelim snegom, igra vodilno vlogo misel, da je preteklost temelj, na katerem stoji neka skupnost, vednost o njej pa kohezivna prvina, ki povezuje žive in mrtve. Zato se iste opredeljuje, ki so poetske v tonu, rade zatekajo k pripodobam: zgodbe o preteklosti nastajajo zato, da bi se znašli v času in prostoru, zgodovina je niz stori, ki si jih pripovedujemo v temi, zbrani okoli ognja, da bi bili manj sami in izgubljeni, da bi pregnali strahove, ki prežijo iz mraka.

Zgodovina je zaradi tega v večni nevarnosti, da se sprevrže v pripovedovanje legend, v katerih so stvarni elementi tako prikriti – nekateri izpušeni, drugi poudarjeni – da legenda ustrezno določeni aktualnim potrebam. Kadar to prevladuje, se najdemo pred fenomenom, ki se mu v psihoanalizi reče *pseudologia phantastica*: ljudje v temi stiskajo zatekajo v fantazijski svet, da bi se odrešili stvarnega, ki mu niso več kos.

Mit o žrtvah brez primere

Jugoslovanski prostor zadnjega desetletja ponuja vrsto zglednih primerov, kako se to dogaja, in pri tem prevladuje pseudologija žrtve, ki se ji godi huda krivica. Posebne pozornosti je vredno, da so in kako so v tem procesu dobili pomembno vlogo židje. Po dolgi desetletjih popolne ravnodušnosti do življenja in množičnih smrti židov je sredi osemdesetih let njihova usoda nenadoma vzniknila na površje in ponekod postala dominantna metafora za usodo naroda. Zlasti med Srbi, kjer je postopek dobil izjemne razsežnosti, so židje postali ključni in stalni instrumenti, nenehno izklicani duh, predmet množične rabe in zlorabe. Kar je pri tem posebno zanimivo, je prevrat iz antisemitizma v filosemitizem: za Srbe se je žid spremenil iz negativne v pozitivno referenco – v skrajno žrtve; enačanje srbske usode z židovsko naj pomeni vse strahove in opravičila (preventivna) dejanja. Na kratko: Srbom grozi holokavst, torej je vse dovoljeno.

Vendar si z židji pomagajo tudi drugi. In ker se prvine te fantastične pseudologije pojavljajo tudi tukaj in zdaj, verjetno zaslužijo kakšno besedo, preden se dokončno oblikujejo v mitologijo. V razpravah, posvečenih tragični usodi Bosne, se tako iz ust Slovencev kot iz ust Bosancev pogosto oglašajo hvalnice Bosni kot deželi neke posebne tolerance, pri čemer si govorci radi pomagajo s sklicevanjem na položaj židovske skupnosti. Na raznih okroglih mizah je mogoče slišati, da so med drugo svetovno vojno v NDH iztrebili žide, v BiH pa ne, da je Bosna tako rekoč resila ljudstvo, ki ga je Španija leta 1492 pognala v smrt, da je bilo Sarajevo edino mesto v Evropi, ki ni nikdar imelo žetja itd. Vse skupaj s'hiho ali glasno mislijo: Mi smo bili zmeraj tako dobri z židji, zdaj pa, glej, nas čaka enako grozotna usoda, kot je doletela njih... In še: Mi smo bili od nekdaj brez greha, zlo je zmeraj prišlo od zunaj...

Bosna kot svet izjemne tolerance

Na zdajnjem v seriji predavanj, ki jih prireja Društvo bosanskohercegovaško-slovenskega prijateljstva v Ljubljani – okrog njega se počasi oblikuje intelektualno jedro bosanskega eksila v Sloveniji – se je osvetljevalje zgodovine znova znanstveno razpustila, kjer se stvarno sklopa usmerila v pseudologijo, židje pa (iz ljubčeno) instrumentalizirani za aktualne rane. Tega ni storil predavatelj: nasprotno, Josip Osti je bil v prikazu židov v Bosni stvaren in večkrat poudarjen pravičen do svojega Sarajeva in njegovih židov. Stori pa je eden od diskutantov in predvsem je storilo vabilo.

Vse možne zmote, ki kreirajo samotolajilno mitologijo, so zbrane že v uvodni trditvi vabila na predavanje: »Bosanski Muslimani ni mogoče očiti nestrpnosti do drugih narodov. Eden od dokazov za to je dejstvo, da so židje, pregnani s Pirenejskega polotoka, daljnega leta 1492 našli zatočišče ravno v Bosni, kjer torej žive že 500 let.«

Osvetljuje za začetek usodo židov v onih daljnih krajih in davnih časih. Sredi 15. stoletja se je marsikdo med njimi pokristijanil in to je v »pravih« vernih sprožilo napetosti, ki so sečasoma dobile podoben uradnih razdvojen pravovernosti, znanih kot inkvizicija. Čistke so po porazu Mavrov dobile vse židje srove poteze in najbolj radikalna je bila zanesljivo dosežena z odlokom, da se morajo iz aragonsko-kastiljskega kraljestva izbeležiti v Ferdinandu izselitvi vsi židje, ki se niso pripravili sprebrniti (postati conversos). Poleti 1492. je špansko kraljestvo doživelo množičen in pretresljiv eksodus. Dolgo se je, z značilnim pretiranjem, govorilo o več sto tisoč izgnancih. Današnje študije domnevajo, da število ni moglo biti večje od 50.000.

Kolonizacija opustošenega sveta

Smeri izseljevanja sta bili v glavnem dve. Veliko jih je našlo zatočišče na Portugalskem, kjer so bili sprva dobrodošli, zatem pa čez nekaj let nezaželeni. Večina pa se jih je zatekla v pristanišča in na ladje, ki so se spremenile v začasna bivališča na dolgem in mučnem iskanju dežel, pripravljenih sprejeti begunce. Sredozemlje je doživelo največ iskanja, kajti skupine židov so preskusile odprto čisto vseh dežel in mest, ki obdajajo to morje; nekaj ljudi pa se je napolnilo tudi spet severu in kolonije sefaradov so se kmalu ustale v Angliji, Nizozemski in slednjič tudi v Prusiji. Toda največ jih je vendarle dobilo zatočišče na skrajnem vzhodnem koncu Mediterana, v Otomanskem cesarstvu, ki je bilo tedaj v silovitem vzponu. Doživljalo je zmago za zmago; leta 1455 so Turki po dolgem obleganju zavzeli Konstantinopol in ga prekrstili v Istanbul, izbeževali so si oblast nad večino tega, kar je bilo do včeraj južni del Jugoslavije, vsestvi Bosno, v krajih ali daljših intervalih pa napadali tudi Hrvaško, Vojvodino, Madžarsko, Romunijo, Slovenijo, Avstrijo...

Svet, ki so mu na vrata trkali sefardski begunci, je bil torej marsikaj hkrati. Bil je samozavesten in samovođen od vojaških zmog, bil je tako surov kot tolerantan do drugoverge, bil je ambivalenten v svoji toleranci, kajti to je bila prezirljiva toleranca edino pravih vernikov, za katere so bili vsi drugi raja (to je podljude) – če želijo, naj to pač ostanejo.

Predvsem pa je bil svet, pred katerim so se po dolgem tavanju znašli, popolnoma opustošen od neskončnega vojskovanja. Za turškimi pohodi je ostala množica mrtličev, verjetno še več beguncev in pregnancev, za njimi so ostale opustošene krajine, lakota in epidemije. Bosna, denimo, ki so jo dokočno porazili 1482., je bila na prehodu iz 15. v 16. stoletje eden najbolj brezupnih koncev Evrope – ko bi ji tedaj kdo sploh naklonil to ime. Še bolj srhljiva pa je bila njena podoba v primerjavi s čudovitim razcvetom humanizma in renesanse nekoliko stran.

Dovoljenje za naselitev so torej sefardski židi dobili iz Istanbula, in to za najbolj opustošena in prazna mesta, denimo Solun, Adrianopolis, sam Istanbul, kasneje tudi za notranjost, za nekaj trgov in mest južno od Save in Donave. Gesta je bila humana, a zrasla je iz pogubnih posledic istih, ki so se zanjo odločili. V nobenem primeru pa si je ne more posno zatakati v gumbico Bosna.

Alahovi vojščaki med pozabo in spominom

Ta kratki oris je potreben kot protitež nastajajoči mitologiji o neki posebni, trajni in izjemni tolerantnosti muslimanov nasploh in istih iz Bosne posebej. Vse to je delno res in delno slepilo. Sefardski židje se v Sarajevu in bližnjih trgih (verjetno leta 1566) niso naselili samo zato, ker med domačini ni bilo »nestrpnosti do drugih narodov«, pač pa zato, ker je najvišja oblast – in okupatorji teh krajev – domela prednosti kolonizacije in se lotila popravljanja strahot, ki so ostali za njenimi vojaškimi in roparskimi pohodi.

Korekture se zdijo nujne zaradi več razlogov. Prvi je pač ta, da se na Balkanu tako silovito razvijajo zgodovinski miti – v glavnem s pomočjo polresnic in instrumentalnih zlorab – da še ena zares ne more prinesiti kakšne koristi. Drugi razlog je povezan z reakcijami, ki ta mit čakajo v sodobni širši soseski. Jugovzhodni del Evrope ima raznolik razvoj zgodovinskih spomin, nekateri narodi v njem so že skoraj pozabili na Turke in svoja »srečanja« z njimi, drugi jih pominjajo v ospolju trdovratnosti, predvsem kot zlo. Na polresnicne prikaze muslimanske tolerance se bodo zanesljivo odzvali silovito in čvrstih dokazov za ugovore bodo brez truda našli mnogo, preveč. V možnem spopadu z argumenti tvoj čaka Muslimane nekaj podobnega kot v aktualnem vojaškem spopadu – boj brez upa zmage.

Svet pred slabo polovico tisočletja torej ni bil niti približno tak, kot bi bilo po metodi pars pro toto mogoče sklepati iz usode sefardskih židov, ki so po dolgem tavanju pristali v Sarajevu, enem iz mnogih otrokov še ene diaspore. So bila naslednja stoletja v skladu z zlo podobno, ki nastaja danes? Marsikaj na njej je točno. Po zaslugi posebne tolerance, ki skriva predvsem ravnodušnost in prezir do podljude (kar je možen prevod turške besede *raj*), so se v vsem Otomanskem cesarstvu od Beograda do Jeruzalema ohranile čvrste in uspešne sefardske skupine, ki so ohranjale verske in kulturne značilnosti židov iz dobe pred izgonom z Iberskega polotoka. Najhušji udarec jih je doletel šele v drugi svetovni vojni od Nemcev, do koder je pač segla njihova uničevalna strast.

Vendar so tudi ta stoletja minevala daleč od stoodstotne strpnosti. Dokazovanje s pomočjo leposlovja sicer ni dopustno ali vsaj ne sodi v zvrst posebno tehtnega diskuriranja, a moramo si ga tu izjemoma lahko privoščimo. Prvič zato, ker gre za čustvovanje oziroma za razkrievanje notranje resnice, kjer so književniki bistveno bolj artikulirani od ljudi znanstvenih ambicij. In drugič zato, da spomina spominimo na človeka, ki s'imo) mu potomci tako zelo uničili posmrtno spanje kot malokomu drugemu.

Andrič in podoba otroških stisk

Ivo Andrič, ki je živel kot eden najbolj pismenih ljudi v nepismeni Bosni in se izbrlisl v daleč najboljšega pisatelja med množico pisateljev in marnjajočih, je storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi Bosno čim bolj in kar se da pošteno prelil v besede. Zato je pisal tudi o sovražstvu. In ko bi mogel, bi verjetno zaludal nekaj knjig v današnji jugoslovanski zbor, četudi le zato, da bi izrazil svoj obup: »Čisto nič se niste naučili...«

Med temi knjigami bi bila verjetno tudi zbirka novel in črtic Otoci. Vse govori o grozi in obupu odrasčanja v Bosni, tista, po kateri nosi

zbirka naslov, pa tudi o tem, kako strašno je biti židovski otrok v Bosni na začetku tega stoletja. Poleg običajnih bridkosti pomeni to tudi obkoljenost s sovražstvom, ki si sem in tja daje duška v odkritem nasilju, pri katerem sodelujejo tudi otroci.

Fantovske klope se nekajkrat na leto, »navadno ob naših ali židovskih praznikih«, odpravijo na pogrome proti židom; oborožene so z navadnimi palicami, gumijastimi cevmi, napolnjenimi s svinčev, s plankami, iz katerih gledajo žebliji. Sledijo napadi, v katerih je mogoče izkusiti isto opojno grozo, značilno za vojne, »prve pojave meni neznanega, velikega, razburilivega, strašnega sveta, v katerem se nosi koža naprodat, v katerem se dajejo in prejemajo udarci, kjer se sovraži in vriska od veselja, lada in zmaguje, – sveta, v katerem sem stlil neznan nevarnosti in velike, čudovite trenutke.«

Fanta, ki ne ne zmore udariti, raniti, pohabiti, ubiti, fanta, ki v zadnjem hipu začuti usmiljenje do žrtve, čaka v tem svetu samo skrajni prezir: »Preden sem mogel kar koli reči ali storiti v svojo obrambo, je pljunil vame, me vsega obsul s pljunki.« Prezir je trajen: »Palika je vsem pripovedoval o moji strahu, s posmehom je sredi ulice kazal, kako sem bedasto pustil čifuta mimo, otroci pa so se krog njega smejali in zbijali šale na moj račun.«

Če se iz otroštva prevlečemo v mlado doraslost, z začetka stoletja v čas takoj po veliki vojni, z začetka h koncu iste knjige, se najdemo v eni najbolj znamenitih Andričevih novel. To je Pismo iz leta 1920.

Andrič, Maks Levenfeld in beg pred sovražstvom

V Slovanskem Brodu se po dolgi letih srečata prijatelja iz otroških let. Eden je namenjen v Beograd, drugi na zahod. Ta drugi, potomec pokristjanjene židovske družine, beži iz Bosne, ker ne more več prenašati njenega sovražstva. Ker je to težko izreči, se izpove v pismu:

»Pa vendar je nekaj, pogled, kar bi ljudje iz Bosne, vsaj ljudje tvoje vrste, morali sprevetiti in bi nikoli ne smeli izgubiti izpred oči: Bosna je dežela sovražstva in strahu. Pa pustiva ob strani strah, ki je samo kolektivni sovražstvo in njegov naravni odmev, in spregovoriva samo o sovražstvu. Ja, o sovražstvu. Tudi ti se nagonsko zdrzneš in upreš, kakor hitro zaslišiš to besedo, kakor se vsakdo od vas upira, da bi to slišal, domel in sprevetil. Pa gre ravno za to, da bi bilo treba vse to ugotoviti, dognati in razčleniti. In nesreča je v tem, ker nihče noče in ne zna tega narediti. Usodna karakteristika našega sovražstva je namreč ravno v tem, da se bosenski človek ne zaveda sovražstva, ki živi v njem, da se ga po kaj analizira in – da sovraži vsakega, kdor poskuša kaj takega narediti. Pa vendar trdno drži: da je v Bosni in Hercegovini veliko več ljudi, ki so pripravljene v napadu podzvestnega sovražstva, ob raznih priložnostih in z raznimi izgovori, ubijati ali biti ubiti, kakor jih je v drugih slovanskih ali neslovanskih deželah, ki so po številu prebivalstva in po površini veliko večje.«

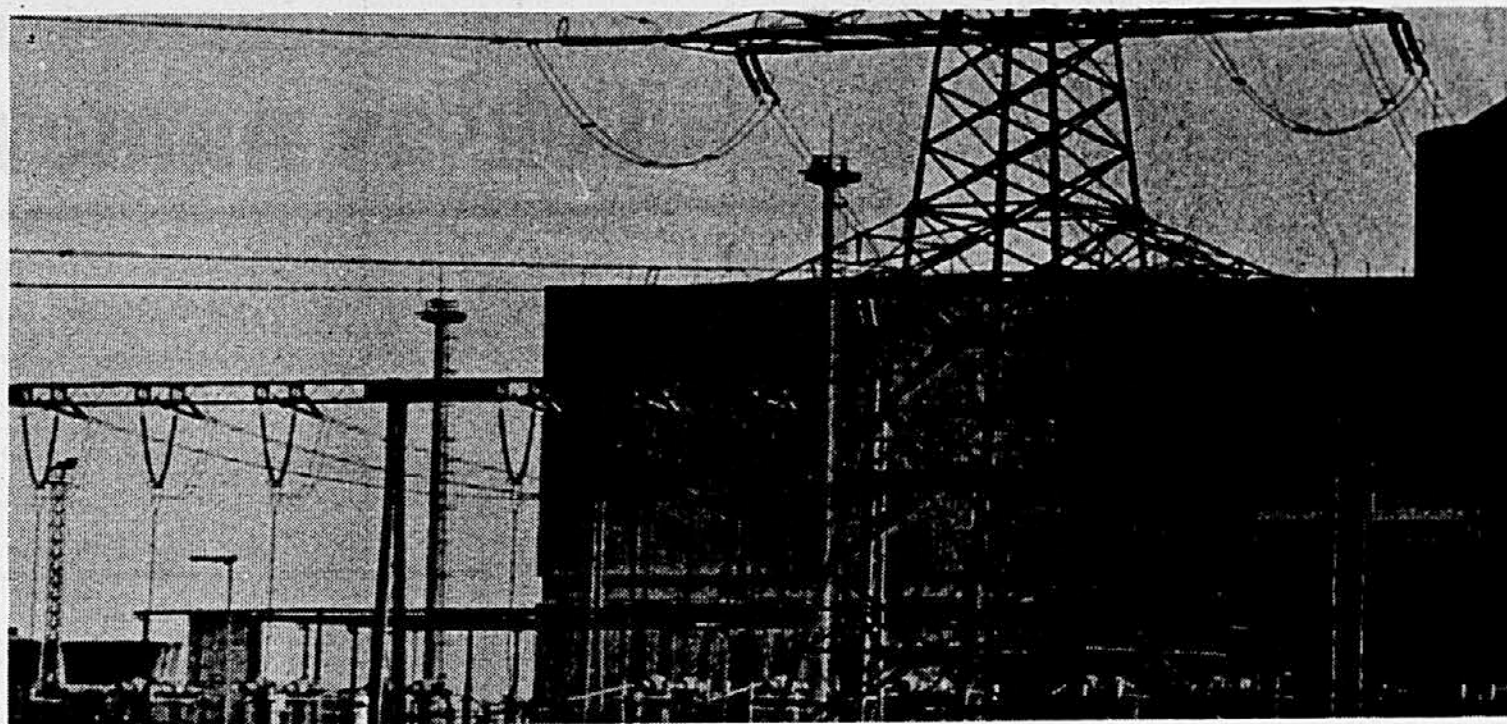
In tako dalje in dalje, stran za stranjo neusmiljene analize, ki danes povzročajo srh zaradi srhljive jasnovidnosti. Maks Levenfeld je nekaj časa razmišljal, »da bi se tudi sam polotil preučevanja sovražstva; da bi ga razčlenil in prinesel na beli dan in tako pripomogel k njegovemu uničenju.« A ta nagib, za katerim je čutili spodbudno senco Freuda, je zamrl pred neznanostjo naloge. Dimenzije tega sovražstva so se mu namreč zdele tako brezmejne, da bi pred njimi morda ne obupal le polbog iz antičnega sveta. Kajti:

»Tudi jaz bi se moral, kakor se morajo vsi drugi, postaviti na eno stran, tako da bi me sovražili in da bi sam sovražil. Jaz pa tega nisem ne hotel ne znal. Ko bi se ne šlo drugače, bi bil nemara še pripravljen pasti kot žrtev sovražstva, nikakor pa ne morem živeti v sovražstvu in s sovražstvom in da ga sam pomagam neiti. V deželi, kudska je današnja Bosna, pa človeka, ki ne zna, ali kar je še težje, človeka, ki zavestno noče sovražiti, zmeraj občutijo nekako kot tuja in kot izrodek, dostikrat pa tudi kot mučenika.«

Ivo Andrič ne more storiti nič več, kot je že storil. Kar preostane nam, ki smo danes priče njegove preroke moči, je, da ga sem in tja beremo. In da se ne prepuščamo licemernemu bajanju in slepmu prepričanju, da je strah (in z njim sovražstvo), nekaj, kar je voljo, okrog pa nič ni.

Alenka Puhar

Vse lepo in prav. Kaj pa slovenski tenis? To vprašanje je nekoliko prazno odmevalo po tribunah ličnega domačjega teniškega gračiča Ten-ten, ko sta oba najboljša slovenska igralca, Portoržan Jaka Božič in Mariborčan Izotok Božič, že v prvem kolu brez pravih možnosti zaigrala svoj »wild card« (povabilo organizatorjev), brez katerega bi secer imela hudičev težko delo že v kvalifikacijah. So-

SLOVENSKA JEDRSKA VARNOST NA PSU?

Inšpektor prekine molk

Pred nami je besedilo, ki ga je napisal Mirko Kocuvan, diplomirani inženir elektrotehnike. Mož, ki bo v kratkem dopolnil štirideset let življenja, je leta 1982 – še ne star 30 let – postal glavni republiški inšpektor za jedrsko varnost in leta 1983 še pomočnik direktorja Republiške uprave za jedrsko varnost (RUJV) v osebi mag. Miroslava Gregoriča.

Pomembno in sila odgovorno inšpektorsko opravilo (v njegovi pristojnosti je namreč bil tudi nadzor JE Krško), ki ga je opravljal do konca leta 1991. Komisija za jedrsko varnost in administrativne zadeve pri tedanji slovenski vladi je nekaj mesecev zatem (9. junija 1992) sprejela še tako imenovani ugotovitelni sklep komisije, pod katerim je bil podpisal Mirko Bandelj (namestnik predsednika komisije), sklep je bil špartansko kratak, lakoničen:

»Mirko Kocuvan, rojen 30. 7. 1953, od 6. 6. 1992 dalje ne opravlja več dolžnosti pomočnika direktorja Republiške uprave za jedrsko varnost (oziroma glavnega republiškega inšpektorja za jedrsko varnost – op. pis.). Mirka Kocuvana ni mogoče razporediti v Republiški upravi za jedrsko varnost na delovno mesto, ki ustreza njegovemu znanju in strokovni izobrazbi. Zato se mu ponudi ustrezno delovno mesto v Uradu Republike Slovenije za standardizacijo in meroslovje bodisi v ministrstvu za znanost in tehnologijo, eventualno pa tudi v ministrstvu za varstvo okolja in urejanje prostora.«

V sklepu ni besedice o tem, da Kocuvan ni več inšpektor, v njegovi obrazložitvi pa ni niti sledi tehtnega razloga, da je bil napoten »na hladno«, le nekakšen proceduralni, tako rekoč nerazumljivi »mis-mas« je notri. »Eventualnost« se ni uresničila in Mirko Kocuvan je pristal v ministrstvu za znanost in tehnologijo oziroma v zgoraj omenjenem uradu kot glavni republiški inšpektor za varnost. Kot sam pravi, je formalno še vedno glavni republiški inšpektor za jedrsko varnost, saj vse do danes ni prejel odločbe o prenehanju te funkcije, čeprav v isti sapi dodaja, da analognemu temu tudi ne more formalno odgovoriti na to področje varnosti. Vendar je ob zadnji nezdobi v krški nuklearni začetil pretirno globoko moralne odgovornosti za to, kar bi se ugotovilo zgoditi, če bi molčal, zato je sklenil spregovoriti. Besedilo, ki ga boste prebrali, je od A do Ž Kocuvanov prispevek.

Oцена jedrske varnosti na Slovenskem

Jedrska elektrarna Krško redno obratuje od leta 1983, to je praktično že deset let. V začetnem obdobju so bili predvideni izpadi jedrske elektrarne pogostejši, v zadnjih letih pa se je njihovo število ustalilo pod deset izpadov na leto, kar je običajno tudi v svetu. Velika večina nepredvidenih izpadov doslej je bila posledica okvar v sekundarnem delu elektrarne, noben izpad pa tudi ni povzročil preokrajšive dovoljene radiološke obremenitve okolja. Čeprav se v zadnjih letih, predvsem pa od začetka leta 1992, kumulativno število izpadov jedrske elektrarne Krško ni povečalo, pa se je v zadnjem času vrsta nepredvidenih izpadov močno spremenila. Poudariti je treba, da se je povečalo število izpadov in prisilnih nepredvidenih zavstavitvev jedrske elektrarne zaradi okvar v njenih primarnih sistemih, kar s stališča jedrske varnosti zbuja skrb in zahteva po drobnejši obravnavi problematike. Se posebej zbuja skrb dejstvo, da javnost s tovrstnimi izpadi v glavnem ni bila seznanjena ali pa je bila seznanjena zelo selektivno in tudi zavajajoče. Najbolj značilni primeri takšnih izpadov so predstavljeni v nadaljevanju.

Najprej predstavimo izpad jedrske elektrarne Krško, do katerega je prišlo 6. 12. 1992. Uradno je bila takrat Jedrska elektrarna zavstavljena zaradi puščanja prirobnice na visokotlačni turbini. O tem obstaja tudi zapisnik inspeksijskega pregleda, ki ga je vodil direktor Republiške uprave za jedrsko varnost mag. Gregorič skupaj s sodelavci. Inspeksijskega pregleda se je udeležil tudi strokovnjak s Fakultete za strojništvo v Ljubljani prof. dr. Tuma. Na inspeksijskem pregledu je bilo ugotovljeno, da ni nadzrkov za ponovni zagon elektrarne. Zato je do ponovnega zagona prišlo že 7. 2. 1992 ob 20. uri.

Zal pa so bile ugotovljene inspeksijske napache, ker pri pregledu ni ugotovila, da je bil dodaten razlog zavstavitve Jedrske elektrarne Krško okvara v primarnem reaktorskem sistemu. Že več dni pred 6. 2. 1992 so uradna radiološka poročila kazala, da je aktivnost v zadrževalnem hramu nenormalno povečana. Zaradi energetskega tečaja so v jedrski elektrarni Krško odlagali nepredvideno zavstavitvev jedrske elektrarne vse do nezdobe, povezane z okvaro visokotlačne turbine. Razlog povečane aktivnosti zadrževalnega hrama je bila okvara enega od izolacijskih ventilov na liniji RTD v reaktorskem hladilnem sistemu. V jedrski elektrarni so skušali odpraviti napako 6. 2. 1992. Ker niso imeli na zalogi rezervnega dela, so preprečili nadaljnje puščanje primarnega hladila v zadrževalni hram tako, da so postavili pokvarjeni ventil v lego samotesnenja, kar pa je povzročilo, da ventil na liniji RTD v sistemu primarnega dela elektrarne ni bil več operabilen. V takšnem stanju je Jedrska elektrarna Krško obratovala do začetka letnega remonta 1992.

Do podobne okvare na liniji RTD je prišlo v švedski elektrarni Ringhals 2 16. 6. 1986, vendar je tam zaradi napak operatorjev prišlo praktično do odkrivanja sredice. Švedski inšpektorat je ob tem dogodku reagiral zelo ostro, prišlo pa je tudi do temeljite reorganizacije inspeksijske službe. Če primerjamo reakcijo slovenske inspeksijske službe o podobnem dogodku, moramo ugotoviti, da je Republiška uprava za jedrsko varnost 6. 2. 1992 opravila svoje delo skrajno malomarno in neodgovorno. Da bi osvetlili takrane dogodke, moramo poudariti, da zakonite inspeksijske službe Slovenija takrat ni imela, ker je mag. Gregorič, direktor Republiške uprave za jedrsko varnost, nezakonito razrešil edinega inšpektorja R Slovenije, to je dipl. ing. Kocuvana, za njegovo nadomestilo pa ni pravočasno poskrbel.

Naslednji dogodek, ki ga je treba osvetliti, je povezan z remontom jedrske elektrarne Krško 1992. Remont sta pod pokroviteljstvom direktorja Republiške uprave za jedrsko varnost in v glavnem nadzirala mag. Gričarev in mag. Janetič. Oba inšpektorja sta bila v času remonta 1992 prvič v jedrskem objektu. Zaradi pomanjkljivega znanja novih inšpektorjev za jedrsko varnost v Republiki upravi za jedrsko varnost niso bili obravnavani nekateri pomembni dogodki med remontom, o teh dogodkih pa tudi ni bila obveščena javnost ali pa je bila obveščena samo delno. Zato samo naštemo najbolj problematične dogodke. Med remontom 1992 je prišlo do radiološkega obsevanja delavcev jedrske elektrarne Krško pri razstavljanju notranjih delov reaktorja zaradi kršenja predpisanih navodil, prišlo je tudi do kontaminacije zadrževalnega hrama z vodo iz primarnega sistema zaradi puščanja prirobnice na uparjalniku in izgubljen je bil en čep za cev uparjalnika. Pred ponovnim zagonom elektrarne je bila najdena polovica čepa, druga polovica pa je verjetno ostala v primarnem sistemu, saj je še do danes niso našli. Republiška uprava za jedrsko varnost se je v prejšnjih primerih dejavno ukvarjala samo z vprašanjem čepa, kar je delno znano tudi v javnosti, s preostalo dvema problemoma pa ne. S slednjima javnost tudi ni bila seznanjena. Republiška uprava za jedrsko varnost je kljub tu naštetim opozorilom dovolila ponoven zagon jedrske elektrarne po remonu leta 1992, kar ponovno dokazuje njen malomaren odnos do jedrske varnosti. Treba je tudi poudariti, da bi po 10-letnem obratovanju v skladu s tehničnimi obratovalnimi specifikacijami v času remonta 1992, morala elektrarna pregledati tudi glavne reaktorske črpalke, pa jih ni. Če bi takrat direktor Republiške uprave menil, da je pregled reaktorskih črpalk nujen, bi moral do konca vztrajati pri odprtju teh ali pa bi moral odstopiti. Ker direktor Republiške uprave za jedrsko varnost mag. Gregorič ni storil ničesar od omenjenega, to samo dokazuje njegovo neenačelnost in pomanjkljivo strokovno znanje.

V zvezi z jedrsko varnostjo krške elektrarne pa je treba omeniti tudi zadnji dogodek, to je prisilno zavstavitve elektrarne zaradi povečane puščanja v enem od dveh uparjalnikov 9. 1. 1993. V tem obdobju je bila elektrarna Krško redno obratovana, kar je običajno tudi v svetu. Velika večina nepredvidenih izpadov doslej je bila posledica okvar v sekundarnem delu elektrarne, noben izpad pa tudi ni povzročil preokrajšive dovoljene radiološke obremenitve okolja. Čeprav se v zadnjih letih, predvsem pa od začetka leta 1992, kumulativno število izpadov jedrske elektrarne Krško ni povečalo, pa se je v zadnjem času vrsta nepredvidenih izpadov močno spremenila. Poudariti je treba, da se je povečalo število izpadov in prisilnih nepredvidenih zavstavitvev jedrske elektrarne zaradi okvar v njenih primarnih sistemih, kar s stališča jedrske varnosti zbuja skrb in zahteva po drobnejši obravnavi problematike. Se posebej zbuja skrb dejstvo, da javnost s tovrstnimi izpadi v glavnem ni bila seznanjena ali pa je bila seznanjena zelo selektivno in tudi zavajajoče. Najbolj značilni primeri takšnih izpadov so predstavljeni v nadaljevanju.

Najprej predstavimo izpad jedrske elektrarne Krško, do katerega je prišlo 6. 12. 1992. Uradno je bila takrat Jedrska elektrarna zavstavljena zaradi puščanja prirobnice na visokotlačni turbini. O tem obstaja tudi zapisnik inspeksijskega pregleda, ki ga je vodil direktor Republiške uprave za jedrsko varnost mag. Gregorič skupaj s sodelavci. Inspeksijskega pregleda se je udeležil tudi strokovnjak s Fakultete za strojništvo v Ljubljani prof. dr. Tuma. Na inspeksijskem pregledu je bilo ugotovljeno, da ni nadzrkov za ponovni zagon elektrarne. Zato je do ponovnega zagona prišlo že 7. 2. 1992 ob 20. uri.

Zal pa so bile ugotovljene inspeksijske napache, ker pri pregledu ni ugotovila, da je bil dodaten razlog zavstavitve Jedrske elektrarne Krško okvara v primarnem reaktorskem sistemu. Že več dni pred 6. 2. 1992 so uradna radiološka poročila kazala, da je aktivnost v zadrževalnem hramu nenormalno povečana. Zaradi energetskega tečaja so v jedrski elektrarni Krško odlagali nepredvideno zavstavitvev jedrske elektrarne vse do nezdobe, povezane z okvaro visokotlačne turbine. Razlog povečane aktivnosti zadrževalnega hrama je bila okvara enega od izolacijskih ventilov na liniji RTD v reaktorskem hladilnem sistemu. V jedrski elektrarni so skušali odpraviti napako 6. 2. 1992. Ker niso imeli na zalogi rezervnega dela, so preprečili nadaljnje puščanje primarnega hladila v zadrževalni hram tako, da so postavili pokvarjeni ventil v lego samotesnenja, kar pa je povzročilo, da ventil na liniji RTD v sistemu primarnega dela elektrarne ni bil več operabilen. V takšnem stanju je Jedrska elektrarna Krško obratovala do začetka letnega remonta 1992.

normalni športni logiki se bolj zrel in izkušen, pa je omahnil že na prvi stopnici. Če je tako, potem Slovenian Open, turnir iz serije challenger (to je nižja raven profesionalnih turnirjev), ne more opravljati ene svojih najbolj pomembnih funkcij. Ta funkcija pa je pomoč domačim igralcem ob vstopu v neizprosni svet profesionalcev.

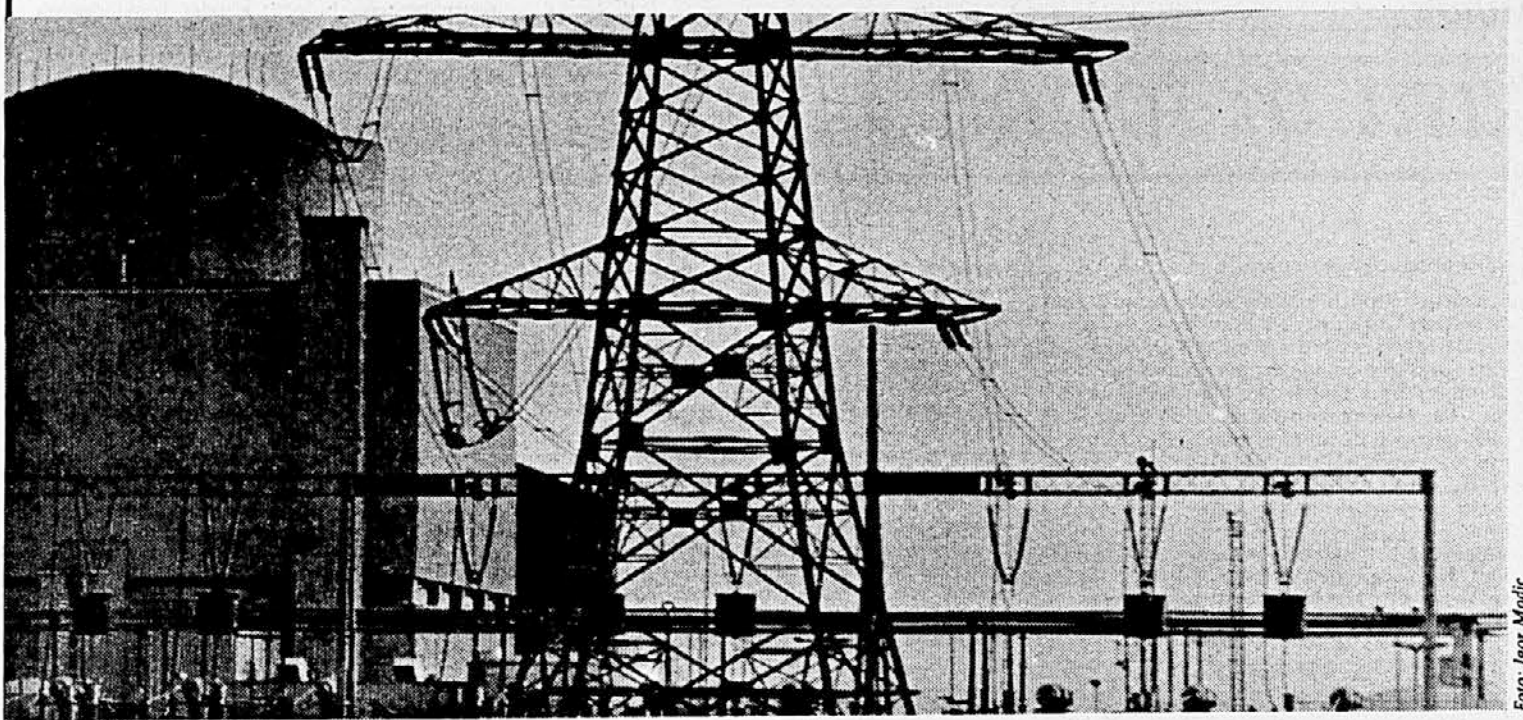
V resnici je položaj vendarle vsaj za odtenek bolj rožnat. Slovenska reprezentanca se je lani v Velenju z odmevno zmago proti Hrvaški v zadnjem dvoboju (prav Izotok Božič je premagal Zagrebčana Gorana Prpiča, ki je vendarle nekdo v svetovnem profesionalnem tenisu) uvrstila v 2. skupino evropskega ekipnega dvoranskega prvenstva, kar je dosežek, ki jasno ločuje tekmovalni tenis od rekreativnega. Rezultat podobnega pomena je možna reprezentanca ponovila pred dnevi, ko se je v Zambiji uvrstila v drugo skupino evropsko-azijske cone Davisovega pokala, torej najuglednejšega svetovnega moštvenega tekmovanja. Se nekaj bolj rožnata je podoba pri dekletih, kljub vnovičnemu porazu v kvalifikacijah za zaključni turnir pokala Federation (način tekmovanja je tu drugačen od Davisovega pokala), kajti Barbara Mulej in Tina Krizan se že bližata 150. mestu svetovne lestvice profesionalnih igralk, kar je pri moških ta čas še utopija.

Vse to pa seveda ne more zadovoljiti našega apetita, še zlasti ne sedaj, ko se nam je z domačskimi turnirjem vrhunski profesionalni tenis tako zelo približal. Pred leti smo žalostno ugotavljali, da v Sloveniji nimamo niti ene same teniške dvorane, ki bi omogočala neprekinjen trening skozi celo leto, kar je seveda eden osnovnih pogojev za uspešen razvoj mladih igralcev. Dandanes se na to ne moremo več izgovarjati, saj imamo v Sloveni-

Do podobne okvare na liniji RTD je prišlo v švedski elektrarni Ringhals 2 16. 6. 1986, vendar je tam zaradi napak operatorjev prišlo praktično do odkrivanja sredice. Švedski inšpektorat je ob tem dogodku reagiral zelo ostro, prišlo pa je tudi do temeljite reorganizacije inspeksijske službe. Če primerjamo reakcijo slovenske inspeksijske službe o podobnem dogodku, moramo ugotoviti, da je Republiška uprava za jedrsko varnost 6. 2. 1992 opravila svoje delo skrajno malomarno in neodgovorno. Da bi osvetlili takrane dogodke, moramo poudariti, da zakonite inspeksijske službe Slovenija takrat ni imela, ker je mag. Gregorič, direktor Republiške uprave za jedrsko varnost, nezakonito razrešil edinega inšpektorja R Slovenije, to je dipl. ing. Kocuvana, za njegovo nadomestilo pa ni pravočasno poskrbel.

Naslednji dogodek, ki ga je treba osvetliti, je povezan z remontom jedrske elektrarne Krško 1992. Remont sta pod pokroviteljstvom direktorja Republiške uprave za jedrsko varnost in v glavnem nadzirala mag. Gričarev in mag. Janetič. Oba inšpektorja sta bila v času remonta 1992 prvič v jedrskem objektu. Zaradi pomanjkljivega znanja novih inšpektorjev za jedrsko varnost v Republiki upravi za jedrsko varnost niso bili obravnavani nekateri pomembni dogodki med remontom, o teh dogodkih pa tudi ni bila obveščena javnost ali pa je bila obveščena samo delno. Zato samo naštemo najbolj problematične dogodke. Med remontom 1992 je prišlo do radiološkega obsevanja delavcev jedrske elektrarne Krško pri razstavljanju notranjih delov reaktorja zaradi kršenja predpisanih navodil, prišlo je tudi do kontaminacije zadrževalnega hrama z vodo iz primarnega sistema zaradi puščanja prirobnice na uparjalniku in izgubljen je bil en čep za cev uparjalnika. Pred ponovnim zagonom elektrarne je bila najdena polovica čepa, druga polovica pa je verjetno ostala v primarnem sistemu, saj je še do danes niso našli. Republiška uprava za jedrsko varnost se je v prejšnjih primerih dejavno ukvarjala samo z vprašanjem čepa, kar je delno znano tudi v javnosti, s preostalo dvema problemoma pa ne. S slednjima javnost tudi ni bila seznanjena. Republiška uprava za jedrsko varnost je kljub tu naštetim opozorilom dovolila ponoven zagon jedrske elektrarne po remonu leta 1992, kar ponovno dokazuje njen malomaren odnos do jedrske varnosti. Treba je tudi poudariti, da bi po 10-letnem obratovanju v skladu s tehničnimi obratovalnimi specifikacijami v času remonta 1992, morala elektrarna pregledati tudi glavne reaktorske črpalke, pa jih ni. Če bi takrat direktor Republiške uprave menil, da je pregled reaktorskih črpalk nujen, bi moral do konca vztrajati pri odprtju teh ali pa bi moral odstopiti. Ker direktor Republiške uprave za jedrsko varnost mag. Gregorič ni storil ničesar od omenjenega, to samo dokazuje njegovo neenačelnost in pomanjkljivo strokovno znanje.

V zvezi z jedrsko varnostjo krške elektrarne pa je treba omeniti tudi zadnji dogodek, to je prisilno zavstavitve elektrarne zaradi povečane puščanja v enem od dveh uparjalnikov 9. 1. 1993. V tem obdobju je bila elektrarna Krško redno obratovana, kar je običajno tudi v svetu. Velika večina nepredvidenih izpadov doslej je bila posledica okvar v sekundarnem delu elektrarne, noben izpad pa tudi ni povzročil preokrajšive dovoljene

5. 1993. Primer je bil kategoriziran za dogodek nitega reda, ker ni prišlo do prekoračitve dovoljenega puščanja radioaktivnosti v okolje. To drži, vendar je treba poudariti, da je do kontaminacije okolja vseeno prišlo, kar je mogoče razbrati tudi z radiološkega monitorja R23, ki meri aktivnost izpusta sekundarne vode iz uparjalnikov v Savo. Na monitorju R23 se je skokovito povečala aktivnost, kar kaže na to, da je v enem od uparjalnikov prišlo do nenadne diskrétne poškodbe. S tega stališča bi lahko nezdgo opredelili tudi kot zlom cevi v uparjalniku, čeprav je bilo puščanje iz primarnega v sekundarni sistem manjše od kapacitete obratovalnega sistema za nadomeščanje vode v primarnem reaktorskem sistemu. Zato moramo dogodek jemati z vso resnostjo, češar pa Republiška uprava za jedrsko varnost spet ni naredila, saj je s svojim omalovažujočim nastopom v javnih medijih ponovno zavajala javnost o resnosti dogodka. Naprej bi pričakovali, da bo zahtevala pregled tako poškodovanega kot nepoškodovanega uparjalnika, saj je znano, da sta oba v zelo slabem stanju, vendar tega doslej ni storila.

Glede na vse povedano je očito, da se jedrska varnost v Sloveniji neprestano poslabšuje. Krivcev za to je več. Glavni krivec za sedanje stanje je v prvi vrsti Republiška uprava za jedrsko varnost sama, skupaj z vlado, to je g. ministrom Jazbinškom in njegovim sekretarjem za jedrsko varnost mag. Tavcesom. Za položaj je kriva tudi Jedrska elektrarna Krško, ki ji ustreza, da ni izpostavljena strokovnemu in zakonitemu inšpekcijskemu nadzoru, in na koncu so krive tudi pooblaščenice organizacije tako iz Slovenije kot s Hrvaske. Zato bi bilo treba ponovno sprožiti postopek za imenovanje pooblaščenih organizacij za jedrski nadzor, saj ga sedanje pooblaščenice organizacije ne opravljajo zadovoljivo.

Potem bi bilo treba sprožiti tudi postopek za reorganizacijo celotne ureditve jedrske varnosti na Slovenskem, vstevši kadrovske spremembe. Za to obstajajo zakonite možnosti. Treba bi bilo čim prej sprejeti še politično odločitev, ali bo jedrska elektrarna Krško obratovala naprej ali pa jo bomo predčasno zaustavili. Očitno je, da je trenutno stanje, ko je prihodnost na tem področju popolnoma negotova, najslabše. Odločitev v zvezi z nadaljnjim obratovanjem elektrarne bi bilo treba sprejeti najkasneje do letnega remonta 1993, saj bi bile v primeru, da bo elektrarna obratovala tudi naprej, potrebne določene investicije, kar pa je treba načrtovati dolgoročno. Kolikor takšne odločitve ne bo, bodo morale odgovornost za varnost jedrske elektrarne prevzeti skupaj z vsemi omenjenimi tudi vse politične strukture na Slovenskem.

Če smo besede Mirka Kocuvana prav dojeli, je njihova poanta vprašanje (pomankanje) učinkovitosti oziroma neodvisnosti nadzora nad jedrsko varnostjo v Sloveniji, določene, nad varnostjo JE Krško.

Takšna zaskrbljenost ni nova, v zadnjih letih jo je javno izrazilo nemalo strokovnjakov, politikov, zelenih aktivistov in laikov. Tako sta denimo Vane Gošnik, predsednik Zelenih Slovenije, in Ivan Tomšič, predsednik Sveta iste stranke, 22. julija 1992, tik pred ponovnim zagonom krške elektrarne po opravljenem remontu, še kot poslanca v tedanjem DPZ republiške skupščine od vlade zahtevali, naj se prepreči ponovni zagon in sinhronizacija elektrarne, dokler ne bo opravljen zakonit in strokovni inšpekcijski nadzor. Zahtevala sta tudi takojšnji suspenz mag. Miroslava Gregoriča, direktorja RUJV,

prav potrepljivost in objektivnost. Tudi zato pri nas največ pripomni leti prav na Teniško zvezo Slovenije, češ da bi lahko naredila bistveno več. To je nemara res, toda dokler se ne bo mogla organizirati na sodobnejši način, po zahodnem vzoru, torej kot organizacija menedžerjev in strokovnjakov (spet govorimo o denarju), si kaj takega ne bo moglo obetati. Toda ali sta za vse nekega igralca, za njegov prodor v sam svetovni vrh res tako neizogibno potrebna vrhunska organizacija in vrhunski program z neusahljivimi viri financiranja? Primera iz naše bližnje sosesčine dokazujeta, da ni povsem tako...

V mislih imamo seveda Moniko Seleš in Gorana Ivanševića. Vsaj nam je povsem jasno, da ne Novosadčanka ne Splitčan nista proizvođa temer vsake organizacije nekdanje Jugoslavije. Pred bi lahko rekli, da sta čudežni vznemirila sredji puščave. V mozaiku tisocev drobcov, od katerih mora za veliko kariero prav vsak sesti natančno na svoje mesto (ne le v športu, temveč tudi v umetnosti, znanosti, biznisu itd.), se zdijo pri prvi igralci in četrtemu igralcu sveta najbolj pomembni predvsem trije.

Prvi je nedvomno okolje s teniško tradicijo. Split je imel zelo dolgo pred Ivanševićem kar lepo število izvršnih igralcev s takšnimi šampionoma, kakršna sta bila Nikola Pilić in Željko Franulović na čelu. V Novem Sadu se pred Moniko Seleš s tako zvenečimi imeni sicer niso mogli ponašati, a so bili že kar abonirani na naslove državnih prvakov, s tem pa je bil tenis kot šport tudi tam povsem domača stvar in nekaj, s čimer se je vedno ukvarjali. Drug zelo pomemben drobec v bliskovitem vzponu obeh igralcev je nesporna nadarjenost. Goran Ivanšević ima priznano najboljši servis na svetu, pa tudi sicer ob

ki da »državljane Slovenije zavestno izpostavlja hudemu tveganju in življenjski nevarnosti«. V zahtevi sta Gošnik in Tomšič ugotovila, »da Slovenija trenutno nima zakonite inšpektorja za jedrsko varnost, saj direktor RUJV mag. Gregorič inšpektorju gospodu Kocuvanu dovoljenja ni podaljšal«.

Ivan Tomšič je v nedavnem pismu Delu med drugim zahteval »popolno samostojnost in neodvisnost (od vlade? — op. pis.) Republiške uprave za jedrsko varnost in njeno ustrezno ekvipirano, da bo dejansko sposobna nadzorovati objekte, ki se ukvarjajo z rabo jedrske energije«.

Delu je pred dnevi pisal tudi dr. Peter Tancig, prejšnji minister za znanost in tehnologijo, zdaj pa poslanec državnega zbora in član Zelenih-Ekološke socialne stranke. Povod za pismo je bila zadnja nezdgo v JE Krško. Po njegovem mnenju je mag. Miroslav Gregorič nezakonito odstavil bivšega republiškega inšpektorja za jedrsko varnost Mirka Kocuvana »in s tem ogrozil varnost prebivalcev Slovenije«. Dr. Tancig je med drugim menil, da republiška vlada »ne izkazuje volje za rešitev problema jedrske varnosti«.

»Spopad« med direktorjem RUJV Gregoričem in nekdanjim »njegovim« inšpektorjem Kocuvanom je torej treba najprej premotriti skozi kompleksno, »globalno« optiko sistema jedrske varnosti v Sloveniji. Očitno je, da ta sistem ni dobro zastavljen že na zakonodajni ravni in hierarhični lestvici zakonu podrejenih določil oziroma predpisov in je kot tak — v najširšem smislu — predvsem problem zakonodajnega telesa, torej parlamenta oziroma vlade kot neposrednega predlagatelja zakonov. Ko v tem kontekstu kritizirajo vlado, je mišljena predvsem njena inertnost oziroma nepremakljivost pristojnega ministrstva (bržkone tistega za varstvo okolja in urejanje prostora, ki ga vodi minister Miha Jazbinšek), ko gre za to vprašanje.

Vendar pa dejstvo, da je sistem jedrske varnosti nedorečen, še ne more biti odgovor za to, da obstoječi sistem ne funkcionira optimalno v okvirih, v kakršnih je pač zastavljen. Kako je torej z jedrskovarnostnim sistemom v ožjem pomenu besede, opredeljenim v Republiški upravi za jedrsko varnost. Če ga obravnavamo z merili »odstavljenega« inšpektorja Mirka Kocuvana, pogršamo v njem samostojnost oziroma neodvisnost inšpektorja (inšpektorjev) oziroma inšpektorata v sistemskem trikotniku, kjer predstavljata preostala kota direktor RUJV in pooblaščenice strokovne ustanove, ki z RUJV tesno sodelujejo.

Temeljna naloga direktorja RUJV je izdajanje odločb in vodenje upravnih postopkov, naloga inšpektorata pa je nadzorovanje njihovega izvajanja. Hkrati naj bi inšpektorat nadziral, ali pooblaščenice ustanove, ki med drugim dajejo mnenje o odločbah RUJV oziroma njenega direktorja, svoje delo opravljajo v skladu z zakonom. Inšpektorji za jedrsko varnost morajo nadzorovati tudi izvajalce, kakršni je denimo operativna v JE Krško.

Po Kocuvanovem mnenju ta shema ni — vsaj ko je še on opravljal inšpekcijski nadzor jedrske varnosti — delovala samodejno in brezhibno. Zdjaj je glede na sveže dogajanje v jedrski elektrarni in spričo tega, da glavni inšpektor za jedrsko varnost sploh ni na funkciji, kvečjemu še slabše. Glavni razlog za nadzorne težave je odvisnost inšpektorata od direktorja RUJV, kar pomeni, da ta dejavnost nadzira sam(a) sebe. Kaže, da bi moral biti prihodnji sistem jedrske varnosti, če naj bo učinkovit, organiziran po vzorcu demo-

njegovih izvršnih gibalnih sposobnosti ni dvoma, da bi dosegal vrhunske rezultate tudi še v marsikaterem drugem športu. Pri Moniki Seleš navdušuje predvsem izredna psihična trdnost, ki ji omogoča, da najbolje igra prav v odločilnih trenutkih, občudovanja vredna pa sta tudi moč njenih udarcev in silovit niti igre. V športu je sicer mogoče marsikaj pridobiti s treningom, toda temelj vsega je nadarjenost in pri obeh je bila narava sila rododarna. Tretji odločilni drobec pa so bili pri obeh nedvomno starši, še zlasti oboje očeta.

Oba sta v svoja otroka vložila prav vse, kar sta imela, in pri tem tudi neizmerno tvegala. Srdjan Ivanšević, profesor na fakulteti, je prodal družinsko hišo in se zadolžil čez vse razumne mere za družinskega poglavarja s tedanjim jugoslovanskim standardom. O nadarjenosti njegovega sina so zgovorno pričali rezultati, saj je bil ves čas med najboljšimi na svetu v svoji generaciji. Toda strokovnjaki, ki so se navduševali nad njim, so v isti sapi opozarjali, da je sam sebi največji nasprotnik. Slabi živci so ga ničkolikokrat pokopali, dvakrat je bil zaradi neprimernega obnašanja že kot mladinec suspendiran za daljši čas. Oče je ob njem povsem osivel, a je kljub temu vanj vložil vse do zadnjega dinarja.

Tudi Karolj Seleš, po izobrazbi profesor telesne vzgoje, sicer pa karikaturni pri Magyar Szoju in filmar, se ni hotel zanašati na to, da bosta tedanja ZTKJ in TZJ omogočila veliko kariero njegovi hčeri. In tudi on ni tvegati nič manj. Pustil je vse in se s celo družino preselil v ZDA na teniško akademijo trenerja Nicka Bollettierja. Monika tedaj še ni dopolnila 13 let in je bila še bolj kot Goran pravi čudežni otrok. Toda kljub že tedaj izjemno agresivni igri je bila zelo drobena, krhka, skorajda prosjoča, saj je imela vsega 35 kilogramov. In

kratične oblasti, razdeljene na zakonodajno, izvršilno in sodno vejo), ki druga drugo učinkovito nadzirajo. V kontekstu sistema jedrske varnosti bi se torej vloga oziroma neodvisnost inšpektorata dala (seveda le pogojno) primerjati z vlogo sodstva v konici demokracije delitve oblasti. Sicer pa si nekdanjega slovenskega sistema jedrske varnosti ni treba izmišljovati na novo. Velja stopiti tja, kjer imajo te reči že izbrušene. In sistem je treba postaviti čim hitreje.

Nekdanjega in formalno menda še aktualnega glavnega inšpektorja za jedrsko varnost Mirka Kocuvana smo vprašali, kako je problem pristojnosti odseval v praksi. Želeli smo slišati kakšen določen primer. Vendar o tem Kocuvan ni hotel (vsaj za sedaj ne) govoriti, češ da s »prekinitivno molka« (so takšni, ki trdijo, da mu je bila molčnost »zapovedana«, če naj bi dobil vsaj približno prejšnji dolžnost dostojno službo, kar velja jemati z rezervno) ne želi vzbuditi vtisa, da ga je motiviral nekakšen revanšizem. V pogovoru z njim v resnici ni bilo čuti. Vendar ni skril, da je za uresničitev marsikatero svoje odločitve v prid jedrski varnosti moral uporabiti vso energijo (četudi je opravljal samo to, čemur ga je zavezoval zakon), če je hotel prebiti zid nerazumevanja in odpora.

Priitiskom je bil izpostavljen nemalokrat tudi tedaj, ko je kakšno odločitev že speljal, a je direktor Gregorič menil, da je bila nepotrebna oziroma potrnatna. Tem ne niso izognili niti odgovorni zaposleni v sami jedrski elektrarni. Tako naj bi odgovorni operator ustavlil jedrsko elektrarno, ko se je pojavil nenavaden zvok, čeprav instrumenti niso kazali nič nenormalnega. Zavoljo ustavitve obratovanja je nastalo za kakšen milijon dolarjev škoda, kar je bil glavni razlog za nejevoljo vodstva RUJV. Po moji sodbi je bila odločitev operaterja, povsem pravilna. Tudi sam sem tedaj bil v komandni dvorani elektrarne in tisti zvok je bil takšen, kar da bi se vse lomilo. Na srečo se ni zgodilo nič, a kaj bi bilo, če bi prišlo do katastrofe,« se sprašuje Mirko Kocuvan. In opiše podobno izkušnjo, ko je sam slišal zvok nenavadne vibracije, ki je ostali, vajeni najrazličnejših ropotov in šumov v jedrski elektrarni, niso zaznali. Tudi v tem primeru instrumenti niso pokazali nič nenavdnega, a se je takojšnji izklop glavnege stikala izkazal za upravičenega. Odpovedala je namreč merilna sonda, ki ni zaznala incidentnih vibracij in torej merilnim instrumentom ni »poročila« povišaneja (sicer nevarnega) radioaktivnega sevanja oziroma motnje v delovanju sistema.

»Jedrska varnost oziroma jedrska elektrarna sta tako delikatna stvar, da je vsako filozofiranje, vsaka neodločnost lahko usodna. Če gre samo za neznan impulz, ki ga vgrajeni kontrolni mehanizem ne zazna, a ga prestežje človekova čutila, se je treba nemudoma odzvati. Tudi če se izkaže, da je bilo v resnici vse O. K., je bila intervencija upravičena. Materialna škoda zaradi izpada je manj kot mačji kašelj v primerjavi s katastrofo, ki nenehno preti v tem civilizacijskem klobočju. Zame je katastrofa že, če sem on zaposleni v nuklearni prejme previsoko dozo radioaktivnega sevanja,« pravi Mirko Kocuvan.

Spričo takšne filozofije lahko razumemo, zakaj je po izbruhu vojne leta 1991 nemudoma ustavljal obratovanje NE Krško (nekateri so mu očitali, da nezakonito); tedaj še kot pomočnik direktorja RUJV mag. Miroslava Gregoriča, ki se je z družino po izbruhu vojne umaknil na tuje.

Braco Zavrnik

na ga bilo, ki bi lahko z gotovostjo trdil, da bo njeno telesce kos tako velikim naporom, kot tudi nihče ni mogel napovedati, kako bo nanjo vplivala za mlade športnice pogosto tako usodna puberteta. Malo je ljudi, ki bi si upali v zrelih letih ob tako negotovih obetih postaviti na kocko prav vse.

Treba je sicer reči, da sta Monika Seleš in Goran Ivanšević teniška čudeža tudi v svetovnem merilu. Pa vendar bi bilo že zaradi tega, ker sta odrasčala v državi, ki je bila tedaj hobeč nočes tudi naša, zanimivo potegniti vzporednico s slovenskim tenisom čez tri preji omenjene točke. V Sloveniji vsekakor imamo okolja z lepo teniško tradicijo. Če nič drugega je tu Maribor, kjer je zrastle Mima Jausovec, najboljša slovenska teniška igralca vseh časov in do Monike Seleš tudi najboljša jugoslovanska, saj je med drugim zmagala v Roland Garrosu leta 1977, še dvakrat pa je bila tam finalistka. Tudi ne moremo reči, da se nam od igralrske vrhunce Mima Jausovec ni rodil prav noben nadarjen športnik. Vse prej kot to. Odprto ostaja torej le še vprašanje teniških očetov. Ambicioznih staršev nam sicer ne manjka, druga stvar pa je, ali se hazardiranje z družinsko prihodnostjo in imetjem sploh ujema s pregovorno slovensko racionalnostjo in previdnostjo. Nekaj možnosti je tudi v tem, da vsi trije kamenčki v nobenem primeru niso dovolj dobro sedli v mozaik, da torej najbolj ambiciozni starši nimajo dovolj nadarjenih otrok in obratno ali pa da prava družinska kombinacija stanuje v kraju brez enega samega teniskega igralca. Kdo bi vedel. Kakorkoli že, dokler se kaj takega ne bo zgodilo, bomo pač morali počakati, da bo teniška organizacija dovolj močna za produkcijo igralcev visoke kakovosti, če nam zunajsrjski šampioni že niso usojeni.

Borut Sauris

JAN STANKOVSKY, STROKOVNJAK ZA VZHODNO EVROPO

Nižje plače namesto šibkejšega tolarja

Vsaj dokler Slovenija v bilanci s tujnimi nima prevelikega primanjkljaja, je zaanjo po mnenju izvedenca za vzhodnoevropska gospodarstva na dunajskem Inštitutu za gospodarske raziskave (WIFO) dr. Jana Stankovskega ustrezneje uravnati konkurenčnost gospodarstva z zniževanjem stroškov, zlasti mednarodnih, ne pa z razvrednotenjem valute.

Ko je že kazalo, da je najhujše obdobje prehoda s planskega na tržno gospodarstvo mimo, so srednjeevropske reforme države začele čutiti posledice splošnega svetovnega gospodarskega nazadovanja. Trgi na Zahodu so se začeli zapirati, še preden so se dobro odprli, vendar po oceni Stankovskega o klasičnem protekcionizmu (še) ni mogoče govoriti. Njegovo mnenje o posledicah svetovnih gospodarskih gibanj na reformna gospodarstva, o »receptih« za tržno transformacijo, o vlogi države pri »privabljanju« tujih partnerjev in sploh gospodarskih perspektivah Srednje Evrope je cenjeno ne le v Avstriji, temveč tudi na zahodu in vzhodu Evrope — njegove analize redno povzemajo številni evropski časopisi.

Gospod Stankovsky, kako bi ocenili stanje v svetovnem gospodarstvu: gre še vedno navzdol ali pa je morda že moč videti znamenito luč na koncu predora?

Na kratko bi dejal, da gre najbrž še vedno navzdol. Znašli smo se na koncu res dolgega ciklusa rasti, ki se je začel leta 1981/82 in trajal celih deset let. Rast ni bila skokovita, vendar nenehna. Pred nekaj več kot dvema letoma se je pokazalo prvo pešanje konjunktura, ki pa ga je nato za kratek čas prekinil nemški konjunkturi pospešek, posledica nemške združitve in zloma komunizma. Zahodni Nemci so takrat rojakom na vzhodu veliko »podarili«, zaradi česar so bile njihove zmogljivosti popolnoma izkoriščene, pa tudi avstrijsko gospodarstvo je imelo od tega korist. Potem pa se je pokazalo, da je sanacija bivše NDR tudi za tako razvito gospodarstvo, kakršno je zahodnonemško, velik zalogaj in da je obremenitev prehoda. Začel je naraščati državni dolg, pa tudi inflacija, zaradi česar je za stabilnost zavzeta Bundesbanka dvignila obresti. Temu so se pridružile še težave v zvezi z maasrichtskimi sporazumi, evropski denarni sistem pa je doživel hude pretrese, kar je konjunkturo še oslabilo. Danes se skratka zdi, da Nemčija drsi v hudo recesijo. Nekateri se sicer še vedno naadejajo, da bodo izza Atlantika, iz ZDA, prišla za Evropo spodbudna znamenja, morda v dveh, treh mesecih, ter da bo znižanje obresti v Nemčiji blagodejno delovalo, vendar sem sam vedno bolj skeptičen, da se bo to res zgodilo še letos. Prej bi dejal, da šele naslednje leto.

Zakaj ste vedno bolj skeptični?

Zato, ker ameriška konjunktura morda le ni tako močna, kot se je splošetka zdela, in ker so nemške težave večje, kot je kazalo. A če poskušam naravnost odgovoriti na vaše prvo vprašanje, potem bi dejal, da luči na koncu predora še ni videti, da pa se sluti.

Dejali ste, da je oživljanje rasti v Ameriki najbrž šibkejše, kot je bilo sprva videti. Šibko ali krepko, v vsakem primeru konjunkturi zamah doslej ni prinesel nič novih delovnih mest, točneje rečeno, število brezposelnih še vedno narašča. Kaj to pomeni? Se je tega bati tudi v Evropi?

To je gotovo problem, ki bo vse več skrbi povzročal tudi Evropejcem. Stanja sicer ni mogoče primerjati s svetovno krizo v tridesetih letih, kajti družbe so danes veliko bogatejše kot takrat in so sposobne brezposelnim zagotoviti določeno raven standarda. Vprašanje fizične eksistence se torej ne zastavlja, obstaja pa vrsta druga problemov: od psihoških, moralnih, socialnih in tako dalje. Tudi v Avstriji to že opažamo, pri čemer je sorazmerno dobra »preskrbljenost« brezposelnih pripeljala do tega, da je vse več tudi brezposelnih, ki pravzaprav nimajo nobenega interesa, da bi si poiskali delo. Na drugi strani pa denimo dolga brezposelnost povzroča tudi dedikalizacijo delovne sile, kar je spet problem.

Nemška lokomotiva ima torej še vedno premalo pare, zaradi česar je kriza nazadnje zajela tudi Avstrijo. Kaj po poleg tega še vzroki za letosnjo verjetno ničlo rasti, s čim je Avstrija sama prispevala h krizi?

Na to še nimamo povsem jasnega odgovora. Jasno pa je, da ima avstrijsko gospodarstvo strukturne težave. To resda ni avstrijska posebnost, ki je značilna, da denimo predvsem institucija socialnega partnerstva, ki kratkoročno blaži nekatere probleme, dolgoročno zavira oziroma praga strukturno prilagajanje. Zaradi tega je v avstrijskem gospodarstvu denimo še vedno prevelik delež surovinskega sektorja in nižjih stopenj predelave, kar je v dobršni meri povzročilo tudi sedanjo krizo v državnem holdingu Austrian Industries. Strukturna neprimarnost je pravzaprav nenehni problem avstrijskega gospodarstva, le da je v kriznih časih bolj opazen. Tipičen primer tega je denimo papirna industrija, ki je v časih rasti s precejšnjo podporo države, torej v bistvu podpre primarnemu sektorju, veliko vlagala in se prilagodila visokim stopnjam rasti. V trenutku, ko se je konjunktura zlomila, pa je papirna industrija v izjemnih težavah.

Krigo, kar bi v zvezi z domačimi vzroki za drugo kar bi dejal, da je bližnja evropska integracija. Ta je industrijo prizadela sorazmerno precej manj kot storitvene dejavnosti, ki so bile doslej precej dobro zaščitene pred tujo konkurenco. Medtem ko se bodo denimo banke po mojem novim razmeram še nekoliko prilagodile, saj tam ljudje vsaj približno vedo, za kaj gre, pa bo zavarovalnicam recimo veliko težje.

Tretja »nepričakovana« okoliščina pa je padec železne zaves, ki je sprva sprožil veslo splošno evforijo, zdaj pa s katerim povzroča velike težave. Kot celota je avstrijsko gospodarstvo seveda imelo velike koristi od odprtja vzhodnih trgov, saj ima denimo z vsemi državami presežek v medsebojni menjavi. A tisti, ki imajo korist, so seveda tiho, zato pa so toliko glasnejši tisti, ki so zaradi logičnih prizadevanj denimo Češke in Slovenije, da

zamenjata svoj vzhodnoevropski oziroma jugoslovanski trg, prizadeti.

Katere panoge so — če rečem tako — imele korist in katere so ogrožene?

Proizvodnja blaga za široko porabo, strojna industrija, elektronska industrija, storitveni sektor, gradbeništvo in še katere panoge so imele veliko uspeha pri izvozu na vzhod. Na drugi strani so panoge, kjer je vzhodna konkurenca predvsem zaradi nižjih mednarodnih stroškov huda: livarne, cementarne, industrija gradbenega materiala, počasi celotna črna metalurgija. Deloma je prizadeta tudi tekstilna industrija, vendar je tukaj opaziti, da ta laže prenaša spremenjene okoliščine, ker se je morala že prej prilagoditi konkurenci z Daljnega vzhoda, poleg tega pa je začela samo produkcijo počasi že seliti na vzhod, medtem ko v Avstriji ostaja menedžment, dizajn, finance in podobno. Za delovna mesta to seveda ni dobro, zapodjetja kot taka pa. A kot sem dejal, tisti, ki jih je konkurenca prizadela, vpijejo, tisti, ki imajo korist, pa so tiho, tako da v javnosti ostaja vtis, kot da bi imelo gospodarstvo zaradi odprtja vzhodnih gospodarstev samo škodo. To pa je napačna podoba.

Posledica te podobe pa je vedno očitnejši protekcionizem! Zahod se v strahu za delovna mesta zapira, očita reformnim državam nizke mezdne, ekološke in energetske stroške...

Kar zadeva energetske stroške, moram reči, da smo to v inštitutu podrobneje proučili in da ta očitke ne drži. Največja prednost so mezdni stroški, toda to je po mojem povsem korektna prednost, ki se ji bo Zahod pač moral prilagoditi. Malo bolj zapleten je položaj glede ekoloških stroškov. Na eni strani drži, da je na Vzhodu precej podjetij, ki imajo nizke izdatke za varstvo okolja in s tem prednost, toda po GATT ni dovoljeno domačega trga, na katerem veljajo višji ekološki standardi, zapirati pred izdelki, ki so bili narejeni z manjšimi stroški, kar so pač standardi in tisti državi nižji. Proti tem, da so standardi nizki ali da se ne spoštujejo, je seveda treba kaj storiti, toda to ne more biti razlog za trgovinske protitrepe.

Zadnji primer avstrijskega protekcionizma je »obdavčitev« čeških kmetijskih strojev s protidumpinškimi carinami. Je to utemeljeno?

Nisem videl kalkulacije in ne morem reči zanesljivo. Na splošno pa bi dejal, da imajo vzhodna gospodarstva pri večini izvoženih izdelkov dobiček in da je torej težko verjeti, da na Zahodu prodajajo ceneje kot doma.

Kako bi pojasnili dejstvo, da so sorazmerno majhne socialne skupine, denimo kmetje v Franciji ali proizvajalci cimenta v Avstriji, tako močne, da lahko državo porinejo na rob trgovinske vojne? Je v ozadju zgolj »politična moč«?

To so skupine z močnimi in učinkovitimi lobističnimi zvezami. Kmetov se boje vse vlade, železarjev prav tako. Polom železarstva denimo lahko za cele regije pomeni gospodarsko katastrofo. Za Avstrijo so specifični cementarji, eden najmočnejših lobijev.

Prej ste omenili, da se avstrijska tekstilna industrija deloma že seli na vzhod. Obstaja morda nevarnost, da bo Zahod zdaj množično začel preseljevati umazano industrijo za poceni delovno silo na Vzhod? Ponekod v reformnih državah se že boje izkoriščanja, ne le razrednega, temveč tudi ekološkega, pri čemer je bojazen pred tako imenovano razprodajo tujcem ena od plati taistega strahu.

Tukaj je treba gledati diferencirano. Na splošno bi rekel, da nevarnosti ni mogoče izključiti, a ko gre za srednjeevropske države, ta po mojem ni posebej velika. Za Rusijo ali Romunijo na primer ne bi tvegali takšne trditve. Tudi kar zadeva ekološko, standardi v srednjeevropskih državah niso ravno nizki, vsaj kolikor vem, najhujši onesnaževalci pa so toplotne elektrarne in nekatere kemične tovarne. Mislim pa, da ne more slovenske ali češke vlade nihče prisiliti, da znižata standard ali izdatke gospodarstva za okolje. Naloga teh vlad pač je, da zaradi kratkoročnih koristi ne žrtvujejo okolja.

Kdor se bo pustil ekološko izkoriščati, si bo pač sam kriv?

Ja. Druga stvar pa so mezdne oziroma, kot ste dejali, »razredno izkoriščanje«. Vzhodna gospodarstva so v prehodnem obdobju in trenutno je njihova največja razvojna prednost nizka cena delovne sile. V trenutku pa, ko bodo na tej podlagi dosegla visoko stopnjo rasti, bodo morale začeti rasti tudi plače. In takrat se bo ta industrija začela seliti naprej na vzhod. Še danes je tako, da ima Češka ukrajinske gastarbajterje, kasneje pa se bo proizvodnja določenih stvari v celoti preselila

tja. V Aziji lahko vidite, kako Korejci ali Tajvanci prepuščajo izdelavo Malezijcem ali Tajcem, ti pa spet naprej Vietnamcem.

Postopna selitev torej?

Točno. V tem ne bi videl izkoriščanja, temveč z ekonomskega stališča zelo racionalen proces.

In bojazen pred tako imenovano razprodajo?

Visok delež tujega kapitala po mojem ni problem. To je avstrijska izkušnja, saj je najmanj tretjina avstrijskih podjetij v tujih rokah. Strah pred dominacijo tujega kapitala je po mojem napačen. To pa ne pomeni, da je treba podjetja podariti; treba je pač najti srednjo pot, da bo zadeva privlačna za tujce in da bo od prodaje tudi kaj iztržka.

Kratko podvprašanje v zvezi s tem. Salzburški Hallein Papir se pred leti kupil Nemci, koncern PWA, zdaj ko je v težavah, pa so od papirnice s tisoč zaposlenimi pri priči dvignili roke, čeprav so tričetrtinski lastniki. Se je treba bati česa takega?

Problem je v tem, da je PWA Hallein kupil, ker je bila za njim močna podpora avstrijske države. Če tega ne bi bilo, tudi PWA ne bi prišel. Napaka je torej bila v avstrijski politiki gospodarskih spodbud.

Kakšna naj bi bila tujega vloga države, ko gre za privabljanje tujih partnerjev?

Sam bi dejal, da vzhodnoevropske države z različnimi subvencijami ali davčnimi olajšavami ne bi smele pretirano mamiti. Bolje je ceneje prodati kot pa ponujati davčne olajšave. Češka politika je v tem pogledu pametna, saj ne obljublja nikakršnih davčnih prednosti.

Da bi obstajal kakšen enoten koncept prehoda iz planskega v tržno gospodarstvo, ni videti. Češka denimo poudarja enotni stavi na liberalizem, Slovenija bolj na keynesianstvo in socialno tržno gospodarstvo. Kaj je po vašem bolj obetavno, če se to sploh da na kratko oceniti?

Načeloma sem sam bolj za hitro reformo, vendar ne za šok zaradi šoka. Na Madžarskem denimo bi bil šok popolnoma nemišeln, saj je država že po komunizmu izpeljala precej reform. Drugače je bilo na Češkoslovaškem. Tudi v Sloveniji po moji oceni šok ni bil potreben, saj Jugoslavija ni imela strogega planskega gospodarstva. No, kar zadeva Slovenijo, je po mojem njen glavni problem, da se politične stranke ne morejo sporazumeti. V določenem smislu ima tukaj denimo Hrvaška prednost. Demokracije sicer nima, zato pa so poti odločanja veliko učinkovitejše.

Po korejskem ali singapurskem zgledu?

Ja, ja. Ne mislim, da bi to moral biti vzor, a Slovenija je demokracija država, ki za to plačuje ceno. Dve leti sprejemanja privatizacijskega zakona sta strahovita izguba.

Prej sva govorila o strukturni neprimarnosti avstrijskega gospodarstva in glede tega poteka trenutno nekakšna javna razprava, ali ne bi kazalo zaradi panos, ki imajo izvozne težave, razvrednotiti šilinga. Vprašanje pravilnosti tečaja je aktualno tudi v malodane vseh reformnih državah, vendar glede tega prav tako obstajajo na moč različne prakse.

Kar zadeva avstrijsko razpravo, bi dejal, da je popolnoma zgrešena. Dolgo je trajalo, da se je politika na nemško marko vezanega šilinga, s tem pa trdnost valute v celoti uveljavila, na drugi strani pa bi sleherni odmik verodostojnost politike trdnega šilinga naglo omajal, medtem ko bi bile koristi majhne ali nikakršne. Kar zadeva reformne države, pa bi bil sicer prav tako za trden tečaj, vendar bi opozoril, da si nedosegljivi ciljev ni dobro postavljati. Razvrednotenje na začetku reforme je potrebno, a ne sme biti preveliko, saj s tem podžgemo inflacijo. Madžarska poskuša, mislim da uspešno, obdržati ravnotežje z majhnimi devalvacijami. Poljska je začela s krepkim razvrednotenjem in zato visoko inflacijo, ki je ni mogla spraviti pod nadzor. Čehi so ubrali srednjo pot, kaže uspešno. Za Slovenijo bi dejal, da pride devalvacija v poštev le, če bi bil v bilanci s tujino velik primanjkljaj; konkurenčnost svojega gospodarstva bi morala po mojem Slovenijo uravnati z mezdno politiko, torej nižjimi plačami. Na drugi strani pa menim, da je slovaška politika vzdrževanja tečaja krone napačna.

PREKMURJE

Pod travo, hrasti in topoli

Ko avto požira kilometre po zeleni prekmurski ravnici, se kratkoročno ob poslušanju malih oglasov na Murskem valu. Nekdo prodaja mešani gozd v Domanjcih, vitalen starši gospod pa se zanima za družico, ki ima še vedno voljo do življenja.

Nenadoma tako rekoč treščimo v Dolgo vas, ki je pravzaprav predmestje Lendave in ki je razpita zaradi tovrstnih oglasov, čaka jo po deset in več ur, da jih bodo spustili čez mejo na Madžarsko. Treščimo zato, ker se najdemo na povsem razritem zemljišču, ki naj bi bilo cesta oziroma ki naj bi postalo cesta. Srečo imamo, začuda ni nikjer nobenih tovrstnih oglasov, razen tistih, ki neutrudno škroplijo »cesto« in tako skušajo stanovalcem bližnjih hiš vsaj nekoliko olajšati bivanje v tem peklu.

Stanovalka tega pekla je poslanka madžarske narodnosti v državnem zboru Marija Pozsonec, ki je očitno tudi neke vrste znamenitost tega kraja, saj me opozorijo na njeno hišo, ki stoji tik ob razdeljenci, ki naj bi se neke v prihodnosti spremenilo v cesto. Ni čudno, da se gospa Pozsonec v parlamentu bojuje kot levinja za čimprejšnji razplet neke posamosvojitvene slovenske zgodbe, ki bi jo lahko poimenovali z »dolгим čakanjem Dolge vasi«. Vsekakor sem imel v dveh dneh v Prekmurju večkrat opraviti s Pozsončev, čeprav je sploh nisem srečal, a je bila le nekako navzoča skoraj v vsakem pogovoru.

Le streljaj od njene hiše je sedež Pomurske madžarske narodnostne skupnosti, ki je včasih sodila bolj v eksotiko političnega življenja na Slovenskem, zdaj pa se tudi madžarska manjšina — in predvsem njeni voditelji — prebija v središču javne pozornosti. Spomladi je denimo vodstvo skupnosti sestavilo osnutek svoje nove politične organiziranosti; če bi bil sprejet, bi na narodnostno mešanih območjih poleg občinske oblasti dobili tudi vzporedno oblast madžarske narodnosti. Še bolj pa je medijsko odmevala zahteva Marije Pozsonec, da mora biti za bolnišnice osebe v lendavski bolnišnici, ki prihaja v stik z bolniki, obvezno znanje madžarščine.

V stavbi, kjer je sedež skupnosti, sta tudi uredništvo časopisa madžarske narodnosti Nepusag in radijski studio madžarskega programa MMR (Muravideki Magyar Radio). Madžarski radijski program je celo prodornejši od slovenskega, čeprav si z Murskim valom ne konkurirata, saj sta — skupaj z Nepusagom in Vestnikom — celo v isti organizacijski strukturi, imenovani Podjetje za informiranje. Pravzaprav bi skoraj lahko govorili o neki mali »zgodbi o uspehu«, saj pravijo, da se lendavski program sliši vse do Balatona in da si je v minulih letih na madžarski strani uspel pridobiti širok krog poslušalcev, kar ni brez komercialnih učinkov. Nekaj takega je bil nekoč za severno Italijo Radio Koper-Capodistria.

Kot pravi odgovorna urednica programa Jolanda Novak-Casár (Jolan Novak-Csaszar), so se po petinidesetih letih življenja, ko so novinarji madžarske narodnosti med kolegi veljali skoraj za nekakšno nujno zlo, dobesedno prebudili. Imajo šest agencij, ki zanje zbirajo oglase in čestitke, in imajo pogodbo z madžarskim podjetjem, tako da legalno poslujejo tudi onstran državne meje. »Vsak, ki je prekmurski medij, združen v Podjetje za informiranje, po ustanovitvi tudi agencijo za trženje — Venero, kar je bila prav tako uspešna poslovna poteza. Do tod torej vse lepo in prav, še zlasti ker tudi najvišji funkcionarji madžarske narodnostne skupnosti niso nikoli skoparili s pohvalami na račun radia in njegovega razvoja.

V tem trenutku je moj pogovor z odgovorno urednico prekinil močan pok in na mizo se je usula ploha črepij. Na stropu je namreč eksplodirala neonska žarnica in to je bila, kot sem doumel pozneje, nekakšna zlovesča napoved konca te idilične zgodbe.

Potem je namreč prišla privatizacija in tako so tudi v Podjetju za informiranje pripravili izračune in program lastninjenja. Ker so od pristojnih državnih organov dobili zagotovilo, da se bo država odpovedala sredstvom, ki jih je vložila v oba madžarska medija (gre predvsem za opremo radijskega studia v Lendavi), je vodstvo podjetja v program lastninjenja vključilo tudi studio — kar pa ne pomeni, da bi lastnili MMR in Nepusag. To navsezadnje tudi ne bi bilo smotno, saj bi se potem moral prihodnji lastnik odpovedati dotacijam, ki jih oba manjšinska medija dobivata od države.

Tu pa spet nastopi Marija Pozsonec kot ne-sporna avtoriteta v političnih institucijah madžarske skupnosti. Pozsončeva in njeni somišljeniki namreč zahtevajo, da se radio in časopis na vsak način izločita iz Podjetja za informiranje, da se osamosvojita v javni zavod. Uredniki in novinarji v obeh medijih te odločitve ne razumejo in se z njo ne strinjajo. Jolanda Novak-Casár je v svojem komentarju zapisala: »Ni sporno, da bi bilo treba uveljaviti željo po samostojnosti — za vsako ceno, tudi če bi tvegali zlom narodnostne infor-

miranja — če bi v sedanjih organizacijski obliki, torej v Podjetju za informiranje, delovali proti interesom narodnosti. Ker pa je sama Prekmurska madžarska narodnostna skupnost v zadnjih tednih, dneh večkrat poudarila, da je zadovoljna tako z odnosom podjetja kot z delom uredništva, se sprašujemo, ali je pošteno razbiti nekaj, s čimer so vsi zadovoljni, in tvegati zastoj razvoja samo zato, ker ne bo nikogar, ki bi dalje vodil to dejavnost.

Očitki novinarjev, da politiki madžarske skupnosti ravna svojevlejno, ne temeljijo samo na dejstvu, da bi osamosvojitve v kadrovskem in tehničnem smislu verjetno pomenila zlom obeh medijev in da politiki za ta primer ne ponujajo nobenega alternativnega

koncepta. Gre tudi za neodvisnost novinarstva, saj madžarski radio ni radio sedanje vodstva manjšine, temveč vseh Madžarov na Slovenskem — »tudi tistih, ki so glasovali za druge, in tudi tistih, ki so sicer glasovali za sedanje vodstvo, pa niso zadovoljni z njegovim delovanjem«. Če je za nekoga cilj, pravi odgovorna urednica Alla Pivar prav tako ne more razumeti, zakaj so časopis, ki je tudi v zadnjih letih naredil pomembenakovostni skok, doslej hvalili, nenadoma pa se mora iz varnega zatočišča seliti v, kot sama pravi, »neki imaginarni zavod«. Zakaj uničiti sodelovanje v okviru Podjetja za informiranje, ki je uspešno že trideset in več let, se sprašuje. »Če bi nam ustanovitelj, torej skupnost, zagotovila vsaj približno enake razmere

od proračunskega denarja.«

od proračunskega denarja.«

V tipični panonski poletni sopari se od Jolande Novak-Casár, prek katere je ves čas vame strmel Milan Kučan s svojega volilnega plakata, preselim za nadstropje ali dve višje, kjer domuje tednik madžarske narodnosti Nepusag. Tu odgovorna urednica Alla Pivar prav tako ne more razumeti, zakaj so časopis, ki je tudi v zadnjih letih naredil pomembenakovostni skok, doslej hvalili, nenadoma pa se mora iz varnega zatočišča seliti v, kot sama pravi, »neki imaginarni zavod«. Zakaj uničiti sodelovanje v okviru Podjetja za informiranje, ki je uspešno že trideset in več let, se sprašuje. »Če bi nam ustanovitelj, torej skupnost, zagotovila vsaj približno enake razmere

za delo, kot jih imamo zdaj, ne bi imela nič proti tej »selitvi« vendar nas čaka popolna ekonomska in eksistenčna negotovost.«

Ella Pivar je žalostna, ker se boji, da so izdali zadnjo številko Nepusaga. Imajo namreč nekaj malega dolga, vendar se je to vedno nekako pokrilo s notranjim prelivanjem v Podjetju za informiranje, zdaj pa se počutijo, kot da bi imali spodrezane korenine. »Gospoda« (misli na Marijo Pozsonec) trdi, da je država dolžna v celoti financirati manjšinski časopis, vendar so letos iz proračuna dobili za 7 odstotkov manj kot lani, čeprav je škarje in platno imela v rokah tudi Pozsončeva. »Mi dobro vemo, kaj pomeni biti financiran iz proračuna,« trpko pove Pivarjeva.

Na vprašanje, kako si razlaga, da se skuša nekaj, kar dobro deluje, spremeniti oziroma ukiniti, odgovarja, da tega sploh ne razume: »Dosedle nismo imeli nobenih konfliktov, razen ob volitvah. Takrat smo vsem enakomerno odstopali prostor, zaradi česar so bili spori, vendar sem menila, da je to že zgajeno. Ko je bila predstavitev poslanskih kandidatov v Kopru, je šla nanje le Pozsončeva, čeprav je bilo šest kandidatov; napisali so odprto pismo, časopis pa je tu, da objavlja mnenja občanov. No, ne trdim, da je to povod, vendar drugih konfliktov z njo nismo imeli. Imamo slab občutek, kajti govori se, da gre za čistke in tudi že priprave za naslednje volitve. Težko doumemo, za kaj gre, kajti ni drugega ne rečejo, le to, da mora imeti vsak Madžar svoj delež v Zavodu.«

Vprašam, ali ni to morda posledica težnje posameznikov, da si institucionalno podredijo medije in s tem oblast, in Pivarjeva priki-ma, da je ta možnost. Pri tem me opozori, da bo Slovenija morala »narediti izpit«: če bo določen krog ljudi predstavljal manjšinsko politiko, kot da bi bilo vse v redu in si Slovenija lahko umije roke, potem smo mi tu žrtveno jagnje v tej igri!

Govorniki zastavim tudi nekoliko »filozofsko« vprašanje: ali ni vse to, o čemer se pogovarjamo, pravzaprav neka normalna etapa k tisti »glasnosti«, celo »prepotentnosti«, ki odkljuje italijansko manjšino, saj je bila doslej madžarska skupnost na Slovenskem malodane pojem pohlevnosti? Pravi, da bi se strinjala s to tezo, če bi šlo za »glasnost« in »prepotentnost« njihovih bralcev, ki gredo v tisoče; gre pa za ozko skupino petih, šestih ljudi, ki izjemno vplivajo na druge. Pa so bralci seznanjeni s tem problemom? Seznanjeni so, pravi Pivarjeva, vendar so potem tu podtikanja, da skušava z Jolando Novak-Casár vse sprivatizirati in podobne neumnosti.

Z uredništva Nepusaga se v čedalje hujsi sopari, v kateri so obnemogli tudi ptiči in zato slišimo le ropot tovrstnih, ki skropijo gradbišče skozi Dolgo vas, preselim na sedež Pomurske madžarske narodnostne skupnosti. O tajniku Laciju Goncu nekateri pravijo, da je neke vrste siva eminenca, »navdihovalec« sedanje manjšinske filozofije, medtem ko naj bi bila Marija Pozsonec zgolj »front-man«. Ne vem, ali je res tako, res pa je ta mladi mož z bujno, toda že čisto sivo »afrolo-ko« frizuro izjemno spreten sogovornik. Veliko in hitro govori, tako da včasih še skoraj omagaš, preden mu lahko zastaviš novo vprašanje. Gonc torej začne z »zgodovino«:

Razvoj informiranja v Prekmurju je bil drugačen kot, recimo, na Obali, kjer sta koprski radio in televizija. Zato je dostajal občutek manjvrednosti in kajpak so se pojavile težnje po samoorganiziranju medijev. Toda sedanje stanje je nastalo bolj ali manj naključno, zaradi privatizacije, ki v tem primeru sploh ne bi bila prava privatizacija. Dejstvo je, da je skupščina madžarske narodnostne skupnosti sprejela sklep — ki je sicer po svoji naravi in obliki zelo čuden — da se ne strinja s privatizacijo madžarskih medijev v okviru Podjetja za informiranje. Tedaj je bilo vse zelo nejasno, vstevši s tolačenjem privatizacijskega zakona, vendar so poslanci očitno videli nevarnost, da bi radio in časopis dolgoročno postala zasebna last. Ko je bil ta sklep sprejet, je položaj takoj postal vroč: Podjetje za informiranje je povedalo, da se bo v tem primeru notranji status obeh madžarskih medijev moral spremeniti (za zaposlene bodo morali zaradi veljati drugačni pravilniki), izvršni svet skupnosti pa se je odločil za samostojne zavod kot »edino pametno pot«.

Gonc pravi, da ima z vsemi dobre odnose, tudi z novinarji, in ne verjame, da bi skušali obogateti s privatizacijo obeh manjšinskih medijev. Zaveda se tudi, da bo institucionalna

reorganizacija boleča, vendar hitro dodaja, da je zdaj možnost, da »pride od tega koraka«. Na vprašanje, zakaj spreminjati nekaj, kar že zdaj dobro deluje, ne odgovori nič določnega, prizna pa, da so pomale že začela odločati čustva, kar vsekakor ni dobro. Morda bi bilo dobro počakati še kakšno leto in dotlej narediti ustrezen program reorganizacije.

Kakorkoli že, sogovornik se strinja, da gre za povsem politično odločitev. Na moje pomis-leke, da v tem spornem primeru lahko govorimo tudi o neke vrste podzavljivanju medijev, ki bi bilo svojevrsten anahronizem, sprt z možnostjo notranje pluralizacije (tudi) madžarske manjšine, predvsem pa bi utegnili biti navzkriž s »svetim načelom« avtonomnosti novinarstva, odgovarja: »Medalja ima dve plati! Javni zavod, ki bi povezoval madžarske medije, bi bil zavod celotne manjšinske skupnosti in mislim, da v normalnih okoliščinah načelo novinarske avtonomnosti ne bi smelo biti vprašljivo.«

Kaj so normalne okoliščine, je težko reči, vsekakor pa se v zvezi s položajem manjšinskih medijev, kakršna sta madžarski radio in tednik, bjeeta dve načeli. Informiranje manjšine je po eni strani »nacionalnega pomena«, kot pravi Gonc, po drugi strani pa bi madžarski novinarji morali imeti enake pravice kot njihovih slovenski kolegi. Nerazumljivo je, da bodo slovenski mediji lahko usli podzavljivanju, ker jih vendar niso mogli stlačiti v »dejavnost posebnega družbenega pomena«, medtem ko madžarske kolege čaka prav to — spet jih bodo podržavili, z njimi pa bo lahko po mili volji manipulirala vsakokratna manjšinska elita. To je korak nazaj v socializem, ko so manjšinske elite participirale pri oblasti, ne da bi se lahko obe narodnostni skupnosti vključevali v življenje in politiko »organsko«, torej pluralno. Na ta način postaja za nekatero delu Madžar ali Italijan poklic, drugi pripadniki manjšine pa so pravzaprav zlorabljeni, stisnjeni v »ovčje staje«.

Zdi se, da je navadnim ljudem bolj malo mar za to »načelo« prerivanje na političnih Olimpih in nižjih hribovih vse tja do prekmurske ravnice. Najmlajše slovenske toplice so prav v Lendavi in Sonja Kreslin, vodja marketinga, nam med bazeni, kadmi in tuši skuša pojasniti, koliko znoja preljejo, da bi se gosti osvežili in okrepili. Pri tem ni nobenega proračunskega denarja in nihče ne razmišlja o tem, kdo je Slovenec in kdo je Madžar.

Pač! Sredi Lendave, ki je po besedah Marije Pozsonec v katastrofalnih gospodarskih razmerah, za kar naj bi bila kriva občinska vlada, ki naj bi tudi ne dajala prednosti naložbam v krajih, kjer ne živi Madžari, se vsem na obeh dogaja svojvrstnih gospodarskih razcvet. Hrvaški podjetnik Stjepan Sakač postavlja velik poslovni in trgovski kompleks, ki je menda črna gradnja, toda vsi vemo, kako se tem stvarjem streže. Poznavalci pravijo, da bo tudi kvečjemu nekaj deset delovnih mest za domačine, denar pa bo odtekal na Hrvaško dobesedno po Muri. Kjer se prepirata dva...

Vračamo se skozi Dobrovnik, najbolj madžarsko vas v Prekmurju. Opozorijo me na pompoznen kulturni dom, ki bi bil prevelik celo za Lendavo in ki je, kot pravijo, plod bolnih ambicij majhne skupine, med njimi celo sindikalnega funkcionarja s Koroskega. V tem domu je skupščina madžarske skupnosti izglasovala sklep o tem, da se radio in Nepusag spravita pod streho posebnega zavoda, vendar glavna dvorana še vedno ni dokončana. V krajevni skupnosti so v ta namen razpisali samoprispevek, ki je menda dosegel celo desetino družinskega prihodka in ki se mu ni mogla izogniti niti sosednja vas Strehovec, ki je pretežno slovenska. Ko sem o vsem tem pobral naključnega sogovornika (Madžara), je samo zaničljivo odmahnil z roko.

Prekmurje se, kot kaže, še vedno ni poslovilo od tistih časov, ko so se gradili kulturni domovi in ki so imenito prikazani v filmu Rdeče klasje. Vsaj nekateri se še ne znajo posloviti.

O tem sem razmišljal pod spomenikom sovjetskim »osvoboditeljem« v Murski Soboti, spomenikom zmage na Trgu zmage. Rusi so resda od tod odšli že zdavnaj, z onstran železne zavesa pa še pred kratkim, toda prav dva dni pred menoj se je tu po dolgih letih znova pojavil ruski veleposlanik in položil venec. To seveda še ne pomeni, da se bodo vrnili nekdanji časi; morda se bodo vrnili tisti daljnji, ki je po toh ravninah pustošil madžarski nacionalizem, ali tisti se pred tem, kdo ve? Koliko ljudstev je že šlo tod čez in koliko grobov je, ki so jih prerali trava, lipe in topoli! Morda bosta že čez nekaj desetletij v divji zeleni gošči končali tisti »cesta« skozi Dolgo vas in hiša Marije Pozsonec in se bo življenje začelo odvijati na nekem drugem, »perspektivnejšem« kraju? Zapustil sem spomenik sovjetskim osvoboditeljem, zapustil sem Mursko Sobotno in Prekmurje. Toda še bom prišel pogledat.

Boris Jež

PAUL KENNEDY, »PROFESOR PROPADA«

En bombnik ali 20 milijonov sončnih peči?

Paul Kennedy, profesor na univerzi Yale, je leta 1988 zbudil pozornost z obsežnim zgodovinskim delom Vzpon in propad velikih sil. V nekaj tednih je knjiga postala mednarodna uspešnica. V začetku tega leta je izšlo novo delo tega britansko-ameriškega zgodovinarja (diplomiral je na Oxfordu), ki pa tokrat obravnava prihodnost, grozeča globalna dogajanja in razglablja o načinih njihovega reševanja. Tudi Pripravo na enaindvajseto stoletje je javnost z zanimanjem sprejela.

Gospod Kennedy, knjigo Priprava na enaindvajseto stoletje ste končali lani pomladi. Delo ima pesimističen podton. Prilozgite se, da politični voditelji v industrializiranem svetu niso prepoznali velikih problemov, ki letijo naš svet: ekoloških, eksplozivne prebivalstva, spora med severom in jugom. Mar niste zdaj srečni, ker nova ameriška administracija le globalne izzive vidi in jim skuša prilagoditi svoje politično ravnanje?

Od vodstvene spremembe v Washingtonu

Ameriški znanstvenik o negotovem tekmovanju med tehnološkim razvojem in demografskimi gibanji.

sem bolj optimističen. Nova administracija ima jasne prednostne cilje, povsem drugačne, kakor sta jih imela Reagan in Bush. V New York Timesu je bilo zapisano, da je Clinton prebral mojo knjigo. Pozanimal se je tudi, ali bi lahko prišel k njemu na pogovor. Vendar pa sem bil doslej tako zaposlen, da še nisem imel časa sesti za isto mizo skupaj z ljudmi iz Bele hiše. Že to je nenavadno, da so se razmere tako spremenile. Še pred kratkim so morali Evropejci Ameriko neprestano priganjati, kadar je šlo za odnose med Severom in Jugom, za ekologijo in za zajezitev naraščanja prebivalstva s kontrolo rojstev. Zdaj se evropske vlade ukvarjajo s svojimi lastnimi krizami, Washington pa skuša odgovorjati na globalna vprašanja.

To je že nekaj. Vsekakor so ZDA zdaj edina

velesila, ki je že doslej usmerjala Zahod.

Če bi se bogate dežele zares odločile, da bi tako kot so se dogovorile, 0,7 odstotka ali celo odstotek nacionalnega proizvoda namenile za razvojno pomoč, bi lahko s temi milijardami zagotovile novo, okolju prijazno tehnologijo in zelo izboljšale odnose med Severom in Jugom. Kaj pa če bodo ZDA s takšno brez dvoma težavno odločitvijo ostale same? Svet ne bi bil prav nič na boljšem, če bi v Ameriki sprejeli stroge ekološke predpise. Evropejci, predvsem pa Kitajci in Rusi, pa ne bi hoteli sodelovati. Seveda pa lahko Washington pošlje politično sporočilo. Nisem pa čisto prepričan, da bo prišlo na pravi naslov. Zdaj se pogosto govori o menjavi paradig: po neumešavanju v osemdesetih letih naj bi zdaj prišlo obdobje, v katerem je

politika dejavnost in si prizadeva najti globalne odgovore na globalna vprašanja.

Ne smemo si lagati. Prav gotovo se je način pogovora med intelektualci na nekaterih področjih politike in v medijih spremenil. Hrati pa sprožajo svetovne izzive, ki jih opisujem, in tudi nacionalistične odgovore. Le Pen, Schönhuber, gibanje proti tujcem in čedalje večji antisemitizem, če navedem le nekaj iztočnic. Lokalno prebivalstvo, ki je ogroženo od zunaj, se obrača navznoter. Povečuje se njegov strah pred svetovnimi spremembami.

V zvezi z velikimi migracijami citirate članek iz Economist, katerega piscu se vse skupaj zdi čudovito: dežele v razvoju imajo čedalje večji presežek prebivalstva, v industrijskih državah se prebivalstvo zmanjšuje, migracijami pa se to idealno izravnava.

Te opombe v Economistu so bile seveda ironične in tudi jaz sem jih ironično citiral. Veste, svojo knjigo začenjam z Malthusom...

... v eseju o prebivalstvu, ki je izšel leta 1798, je Thomas Robert Malthus napovedal propad Anglije in sveta. Hrane zaradi hitrega naraščanja prebivalstva ne bo dovolj. Industrializacija Anglije je njegove mračne prerokbe ovrgla...

... da, Malthusova napačna napoved nas opominja, da lahko izrekamo samo takšne napovedi, ki ustrezajo modelu »če... potem«. Hkrati pa me je ta Malthusova metafora spomnila, da se tudi zdaj približujemo razvoju dogodkov, ki so zelo podobni preobkbam, ki jih je pred 200 leti za Anglijo izrekel Malthus. Kar pogledate si demografska gibanja, okolje, skopo odmerjenost naravnih bogastev. Bližamo se svetu, v katerem bodo na eni strani maloštevilne države, ki imajo kapital in znanje, v katerih vlada blaginja in v katerih živi le približno deset odstotkov prebivalstva, na drugi strani pa 90 odstotkov prebivalstva Zemlje, ki nima kapitala, nima znanja in nima življenjskega standarda, kakršnega uživamo mi. In teh 90 odstotkov nas zavistno opazuje.

Kaj lahko storimo? Zapremo meje?

To je naraven odgovor bogatih držav. Najdaljši prometni zastoj, v katerem sem se v zadnjih letih znašel, je bil pred kratkim na cesti med Győrjem in Dunajem. Stali smo štiri ure. Kmalu sem ugotovil, kaj je razlog. Vsak sedmi avtomobil je imel romunsko registracijo. Bilo mi je jasno, da so Avstrijci poostri mejo kontrolo. In vsi vemo, da španska mornarica in italijanske bojne ladje noč in dan patrolirajo po Sredozemskem morju, da bi zaustavile ilegalne priseljence iz Severne Afrike.

Ali je zapiranje meja najvišja modrost bogatih držav? Ali ne bi rajši pomagale državam v razvoju in s tem zajezile priseljevanje?

Odgovor je zapleten. Prav gotovo ne bi imelo nobenega smisla pomagati Jugu k tako surovemu razvoju, kakršnega sta doživeli Evropa in Amerika v 19. in 20. stoletju. Gospodarskega razvoja od osem do deset milijard ljudi, kakršen je bil značilen za 19. stoletje, okolje preprosto ne bi zdržalo.

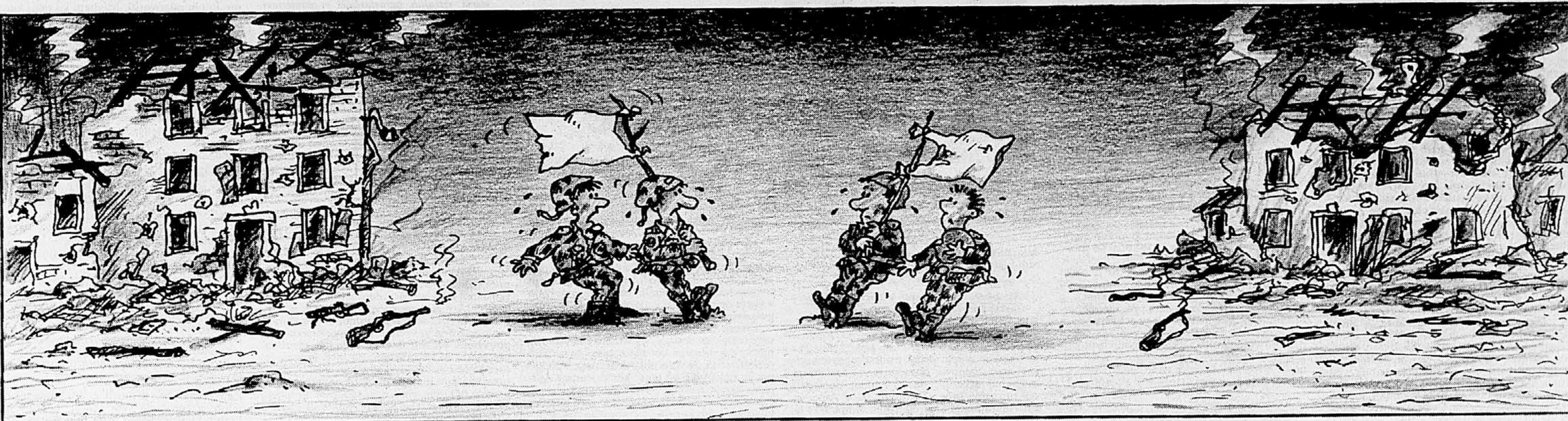
Zapislali ste, da bi bil za te dežele bolj smiseln inteligentnejši, »zameten« razvoj na nižji ravni.

Da, poleg moralnega imperativa obstajajo še trije dobri razlogi, da jim pomagamo. Najprej že omenjeni ekološki. Tradicionalna industrializacija bi med drugim v takšni meri povečala učinek tople grede, da bi tudi bogate države pahnili v katastrofo. Drugič bi bilo iluzorno pričakovati, da bi se lahko bogate države z vojaškim sanitarnim kordonom dolgoročno zavarovale pred kmeti in brezposelnimi onkraj meje blaginje, ki si želijo vsaj malo našega bogastva. To eksplozivno napetost med bogatimi in revnimi tega sveta moramo torej zmanjšati. In tretjič, v veliko predelov Jugu smo dolga leta poslali visoko razvite oboroževalne sisteme in to počnemo še danes. Na vseh koncih in krajih nastajajo fundamentalistični režimi, ki smo jih do zob oborožili in nas zdaj lahko vojaško ogrožajo.

Zarislali ste scenarij ekološke grozljivke. Zastavljate pa se vprašanje, ali vse mračne perspektive morda ne bodo ovrgli nove tehnološke inovacije, novi viri energije in tudi nova ekološka zavest.

Strinjam se z vami. Ponuja se nam priložnost.

Marko Kočever

Komercialisti boga Krišne

Takole je bilo: v davnih sedemdesetih je bilo najbolj in vse, kar je prišlo z vzhoda. Kdor se je imel za čisto pravega frika, je moral najmanj enkrat v Indijo. S kombijem ali na stop. Na očistitve in pomlajenje. Z opojnimi substancami ali duhovno pijo. V času zvonastih hlač in svobodne lju-bezni je vzhodnjaška duhovnost pomenila upor zahodnemu krščanskemu tradici-onizmu, še posebno kapitalističnemu duhu protestantizma. A ker navadni zahodnjaki pač ne moremo iz svoje materialne kože, je večina takratne nauke že pozabila. Friki so odrasli, pozabili transcedenco in postali vzorni državljani. A zdaj se, da je vse ostalo v genih njihovih otrok.

Zato se kot stalnica pojavljajo krišnovci. Harekrišnovci. Vse se je začelo takrat, ko je v poznih šestdesetih v ZDA prišel Srila Prabhupada. In potem se je nauk razvejal v Angliji, Nemčiji, stari Jugoslaviji, v Zagrebu. Krišnovci so v pisanih oblačilih peli in plesali po ulicah, pridigali, prodajali knjige in delili kokosove krogljice. Vse za blaginjo človeštva, čeprav so stari otroci svarili pred krogljicami, češ da so matine.

Ljubljanske ulice tega niso poznale. Pojavili so se šele pred petimi leti. Simpatični mladi in mladenke na koncu Copove, ki jim je bilo oprosteno tudi to, da se človek z biciklom ni mogel prebiti skozi množico radovednih poslušalcev. »Saj so vendar taki entuzijasti!« si je mislil in šel naprej peš. Tisti z več časa so si pustili razloščeno bistro nauka: reinkarnacija, karma, meditacija in seveda Hare Krišna. Vse zavito v poslušljive zgodbe, kot bi brali zračnjakom blizu globlji. In tisti najbolj dovzetni so si celo kupili pomije-no knjigo, da se bodo doma v miru poglabili v religiozno filozofijo. Krišnovci so dosegli svoj namen – nauk se širi, pa se knjigo so prodali in zaslužili denar.

Čisto nehoti in brez slabih namenov se človek spomni strategije prodajanja globinskih se-salcev, svetleče se posode AMC in antirev-matitne posteljnine: pridite, pogledajte, kako je super, tole vam podarimo, tole pa kupite. In kot bi mignil, človek kupi posodo za 3000 mark. »Princip je isti, vse su ostalo nianse,« je pel Dorđe Balasčević, čeprav je imel v mi-sli drugih vrsto nategancije. Do potankosti izdelana strategija prepričevanja in prodajanja je enaka za duhovne in material-ne dobrine. Ne povsem.

Razlika je očitno v medijih. Če bi se v tako kratkem času v toliko medijih pojavili pri-zpeki o svetleči se posodi, bi vsi v en glas začeli protestirati, da gre za neplačano reklamo, ali se huje, da se pišoč prodajajo (in bog si ga vedi: za kakšno ceno), kajti poso-da ni dogodek, vreden novinarske obravna-ve, razen če niso odkrili nečednih poslov. Če

pa se v tako kratkem času, v enem tednu, pojavi v vsakem časopisu članek o isti verski skupnosti, na radiu pogovor čez vse popol-dne in prispevki v treh oddajah na televiziji (tudi v dnevniku), potem je to vestno novi-narsko poročanje. O dogodku. Tako kot da bi poročali o tem, da krišnovci plešejo in pojejo na koncu Copove ulice. Samo da je bil tokrat dogodek skrbno načrtovan, veliko večji in morda tudi učinkovitejši.

Festival Hare Krišna v Hali Tivoli preteklo soboto. Dogodek, ki je sicer vreden medijske omembe, saj ustreza kar nekaj news-worthy kriterijem – predvidljivost, nepo-novljivost, jasnost, drugačnost od drugih do-godkov... in mističnost, skrivnostnost, no-stalgičnost (?), ki sicer niso formalni kriteriji prestopa dogodka v novico, so pa sestavine, ki so trenutno zeigisteine. In smo spet pri frikovskih genih. Po generacijah punkerjev, darkerjev in sminkerjev imamo se generaci-jo neohipijev. Stilstično izražanje vračanja v čase svobodne ljubezni se večinoma omeju-je na najstnike. Obujanje raznih vrst duhov-nosti pa je nov nacionalni hobi. To je karta, na katero so igrali mediji in krišnovci. Prvi so prepričani, da so to stvari, ki jih ljudje radi berejo in slišijo, drugi so vedeli, da bodo prvi to pograbili in so lahko brezplačno propagirali svoje ideje ter festival.

To ni nič novega pod soncem. Tudi pri nas. Ritualno je postalo spremljanje insceniranih dogodkov ob premiera filmov, npr. nasto-pov uličnih gledališč, sprehodov manekenk, pasijih razstav... Nekateri teh dogodkov, katerih namen je reklamiranje filma, pridejo celo na prve strani časopisov. Zvito. Druš-vo Yam ima podobno medijsko strategijo – razstava, happening na Rakitni (z žerjav-ico), predstava (multivizijska), knjiga (ki konkurira za prestižno slovensko literarno nagrado) so dogodki, ki jih vodi v medije. Za udeležbo na njih pa morajo obiskovalci seči globoko v žep. V imenu nove duhovnos-ti, med katere najvidnejši postulat je udrinjanje po materialnosti zahodnega sveta. Društva in organizacije, ki se propagirajo kot ustanove nove duhovnosti, posvečene izključno nekomercialnemu razširjanju svoj-ih naukov in metod, se velikokrat izkažejo za dobičkonosna podjetja. Kitajka iz kina Šiška je le vrh ledene gore.

Zato se enkrat – festival. Tudi tukaj se za-čuje. Kajti izkazalo se je, da »festival« ni bil skupinsko poglabljanje vase, ampak za nepoučene instancij lečja Hare Krišne, za-čnjen z manta rockom (češ, nimamo časa za podrobno razlaganje, preberite si sami v eni izmed knjig, ki jih lahko kupite pred dvorano – sic!), za posvečene pa absolutna pot-ditev njihove odločitve. Bolj zahodnjaško od zahodnjaškega. Celo cene vstopnic so bile zahodnjaške – 1400 tolarjev. In kje so bile mističnost, skrivnostnost in nostalgicitet (?) na katere so se lepili mediji in obiskovalci? V odlični dvorani, sedenju na tleh in kokosovih krogljicah. Ostalo je bil le malo drugačen, sicer še kar simpatičen rock con-cert. A priznajmo si – spet so nas nategnili. Tudi to ima svoje dobre plati: zdaj vsaj vemo, da so tudi mladi in mladenke ljub-ljanske skupnosti Hare Krišne zgledno pod-kovani v znanostih medijskih strategij.

Mateja Hrastar

v osemdesetih letih 60 odstotkov državnih izdatkov za razvoj in raziskovanje namenile vojaškim raziskavam. Le 0,5 odstotka izdat-kov je bilo namenjenih za ekološke. Ze nez-naten premik razmerij bi zadoščal, da bi la-hko razvili celo množico takšnih okolju pri-jaznih tehnologij.

Ste razlagale sveta zelene barve, hkrati pa ste navdušeni nad tehniko. Celo za genetsko tehnologijo, ki se ekološkemu gibanju v Evropi kaže kot nekaj skrajno zavrženega. Kako lahko to uskladite?

Ko so se v Angliji za časa Malthusa pojavili prvi parni stroji in tekstilne tovarne, so najprej koristili investitorjem in lastnikom to-varn, potem pa vsej angleški družbi, hkrati pa so v stisko pahili na ducate milijonov indijskih ročnih tkalcev. Tako bo tudi upora-ba robotov pomagala k napredku Japonske, imela pa bo katastrofalne posledice za tovar-niške delavce v drugih južnoazijskih državah. Biotehnologija in genetska tehnologija sta je posebej zanimivi. Po eni strani sta pravi bla-goslov. Genetsko spreminjanje naredi rastli-ne odporne proti hroščem in žuželkam in tako omogoči neprestano povečevanje kme-tijske proizvodnje. To pa potrebuje od osem do deset milijard ljudi na svetu. Po drugi strani pa lahko v biotehničnih laboratorijih izdelan umetni kakao, umetna kava in po-dobni pridelki uničijo svet.

In kakšen je izhod? V sklepnem poglavju ostajate vendarle nekoliko nejasni.

Ko sem začel pisati knjigo, si sploh še nisem predstavljal, kaj bo na koncu nastalo. Hotel sem doumeti velike globalne sile sprememb. In ko sem prišel do konca, nisem vedel,

Richard Nixon se je živčno zasme-jal: »Hja, kar zadeva javnost... nekaj govoričenja bo kvečjemu tu-kaj v Washingtonu, drugod pa ne. Veste, kako misli večina ljudi?« Večina ljudi misli, da je to rutina in da v politi-ki vedno poskušamo prisluskovati drug drugemu. Vse to je zanje del politike... Saj tudi demokrati vamljajo v naše pisarne, vendar jih nihče ne ujame.

Tako je dejal Nixon šefu svojega kabineta Haldemanu 21. junija 1972, štiri dni po vlo-mu na sedež demokratske stranke v Waterga-te. Posnetek tega pogovora, v katerem je Ni-xon napovedoval, da se Američani ne bodo kaj pridruženili Watergate, je ameriški državni arhiv objavil minul ponedeljek. Dve leti po tem pogovoru, 9. avgusta 1974, se je moral Nixon zaradi Watergate na hitro poslo-viti od Bele hiše.

V tistih dveh letih sta glavno vlogo odigrala novinarja Washington Posta Bob Woodward in Carl Benstein. Onadva in Watergate. Zdaj novinarja pišeta knjige in spomine.

Po dveh letih se zdaj na televizijo CNN spet vrača Peter Arnett, medijski junak iz Bagdada in zalivske vojne. Dve leti si je vzel za pred-a-vanja in pisanje spominov.

V novicah je tudi novinar, ki je sicer tudi sam pisal spomine, a še več so pisali drugi o njem: minuli petek je v newyorški bolnišnici umrl 85-letni William Randolph Hearst junior, Pu-litzerjev nagradenec in glavni urednik Hearsto-vega medijskega imperija. San Francisco Ex-aminer in vrsta drugih časopisov in revij, rlv postaj, kabelske televizije, založbe in tiskovna agencija... vse to sodi k imperiju. Vse to živi naprej. Bill, ki je 40 let pisal uredniški stolpec Editor Report za vse Hearstove edicije, je zadnjega napisal prejšnji teden. Pravzaprav ne – posmrtno so v nedeljo objavili še enega, zares zadnjega?

Pokojni William junior je bil znan novinar in je leta 1956 dobil Pulitzerjevo nagrado za poročanje iz SZ in za pogovore s Hruščovom, Bulganinom in Žukovom. Sploh so mu dr-žavniki radi dajali ekskluzivne intervjuje. Po-gosto so ga videvali v družbi z zvezdniki, z Johnom Waynom, Bingom Crosbyjem. Vo-zil je drage avtomobile, pilotiral letala... To-da navzlic vsem dosežkom je vedno živel v senci svojega očeta in ustanovitelja imperija Williama Randolpha Hearsta, čigar osebnost je rabila za predlogo mogočniku Charlesu Fo-sterju Kanu v Wellstown filmu Državljan Kane.

Sploh je v zvezi s Hearstovim vedno vse veli-ko. Stari Hearst je bil znan kot brezobziren založnik, ki je svojo oblast uporabljal za vsi-jele svoje pogledov in spreminjanje do-mačih in svetovnih zadev. Ko mu je med špan-sko-ameriško vojno fotoreporter poslal spo-ročilo, da »se nič ne dogaja«, mu je Hearst značilno odgovoril: »Ti skrbi za slike, mi bo-mo poskrbeli za vojno.« Švojevstven spomenik

kakšen sklep naj naredim. Pravzaprav so na vprašanja, ki sem jih nakazal, možni trije preprosti odgovori. Prvi se glasi: ne vmeša-vajte se, naj vas ne skrbi, vse se bo dobro izšlo, človekov izumiteljski duh nas bo vse rešil iz stiske. Vse bo uredil trg. Tako misli Wall Street Journal, ki je recenziji moje knji-ge dal čudovit naslov: Doktor propada z Yala je spet udiral. Takšno gledanje se mi ne zdi le nemoralno, ampak utegne tudi popolnoma zgrešiti resnico. Drug odgovor sem sam dal še pred dvema letoma. Razsežnost prob-lemov in njihova zapletenost sta me tako pre-zvela, da mi je nepremehoma obhajal občutek, da ni mogoče ničesar storiti in da nam ostaja le obup. Moj založnik Jason Epstein je tudi tako razpoložen in si je želel, da bi imela moja knjiga zares pesimističen konec. Zdaj menim, da to ne bi bilo prav. Veliko lahko storimo. In tretji odgovor prihaja od zelenega gibanja, ki pravi: profesor Kennedy, zakaj vsega tega niste zapisali že pred 20 leti. Kar potrebujemo, je popolna sprememba živ-ljenskega sloga, transcendentalna spremem-ba. Odpoveste se avtomobilu. Vsi se lahko vozimo s kolesom, vrniti se moramo v čas pred industrializacijo. To je idealistično in utopično. Iz tega ni mogoče izpeljati izdij-kih političnih dejanj.

In kakšen bi bil potem vaš odgovor? Zdi se, da se izbirati pragmatično srednjo pot.

Da, zdi se mi, da je to edina intelektualno poštena alternativa. Prav nobene idealne formule ni. Ljudem je treba povedati, da gre za zapletene probleme, od katerih so eni po-membni za bogate države, drugi pa za revne. Precej načinov je za sočanje z izjavi 21. stoletja: pospeševanje izobraževanja, učenje

si je stari Hearst postavil z gradom nad San Simeonom na kalifornijski obali. Nedaleč od obale, kjer Pacifik in kopno poskrbita za naj-veličastnejše srečanje morja in kopnega, stoji ta Hearstov grad, zasnovan 1919. in zgrajen 1930. V njem je nakopičeno vse Hearstovo bogastvo, flamske tapisrije, slike, nakit, špansko pohištvo. Med antičnimi stebriči je Neptunov bazen s pol milijona keramičnih plošč, ki sestavljajo antični mozaik. Zdi se, da grad z vsoto težo pritiska na zaliv pod seboj. Dolarski duh veje in straši tod. Človek nehoti pobegne v bližnji Carmel, prijazno mestce v Montereyem zalivu, ki mu je dolgo župa-noval igralec Clint Eastwood. In navzlic sled-njemu v mestecu ni nič kavbojskega, ampak prejkaj pravilno ljubkega, vzeteza iz zgodb bratov Grimm. Svet v tem delu Kalifornije je zares majhen in nallačen z veličinami. V nekem hotelu imajo napis: »Tu je spal Robert Red-ford.«

A če se povrnemo k nedavno preminulemu Hearstu juniorju in k novinarjem. Hearst, ki je bil eden izmed glavnih podpornikov komiteja za neameriške kongresnike (v njem je tedaj delal tudi mladi kongresnik Nixon) in sena-torja Josepha McCarthyja in njegovega lona na komuniste, je proti koncu svojega življenja poskrbel, da je v (novi) Rusiji začel izhajati njegov (Hearstov) časopis We (Mi). In še več: sozaložnik je nekdanji vladni list Izvestija. List nekdanjega McCarthyjevega privrženca in podpornika izhaja v »angloruski« v sožitju z nekdanjim troblom sovjetskega režima. Svet in čas znata poskrbeti za karseda nena-vadne simbole.

Pokojnega Williama Hearsta juniorja sta na čelu imperija nasledila sinova. Prvi, ki mu je seveda ime William Randolph Hearst 3rd (tretji) je na čelu glavnega Hearstovega lista San Francisco Examiner. Drugače skoraj ne bi moglo biti.

Za ruski »image« si prizadeva tudi New York Times, ki izhaja v ruščini v Moskvi dvakrat na teden, ima nekaj deset tisoč izvodov naklade, stane pa precej. Tudi New York Times doživlja generacijski prelom in nove čase pod Arthurjem Sulzbergerjem juniorjem, ki je lani prevzel vajet iz rok svojega očeta Ochsa. Ar-thur je novinar od nog do glave, posla pa se je zlasti učil v washingtonski redakciji časopisa, kjer je bil njegov urednik David Binder, poz-navelec balkanskih razmer in nekdanji beo-grajski dopisnik New York Timesa. Arthur si prizadeva za časopis prihodnje generacije, ki je dostojno znanje o svetu špala predvsem iz oddaj MTV. Zato je v časopisu uvedel nekaj novih prilog – zlasti o življenjskem slogu. Styles – in razširil športno rubriko, splojeduje pa se – še nedavno za New York Times nekaj nepojmljivega – z barvami. Veliki in resni etablirani (mainstream) časopisi, ki so v kro-ničnih finančnih težavah, se poskušajo na vse načine obdržati na trgu. Ljupajo se z ruskimi izdajami, dobrikajo se generaciji mtv in – nezasišano – tekmujejo tudi s tabloidi. Na primer: lani so se vsi »resni« časopisi zgražali

novih spretnosti, uporaba okolju prijaznih tehnologij. Vendar bo morala najprej v indu-strializiranih državah reagirati vrsta politi-čnih voditeljev, ki bodo svojim državljanom rekli: »Vemo, da vlada brezposelnost, da sta sistema izobraževanja in zdravstva zašla v te-žave, kljub temu pa moramo dati prednost globalnim vprašanjem ekološke, odnosov z jugom, rasti svetovnega prebivalstva.

Mar vam niso ravno te ideje iz vašega zak-ljučnega poglavja prinesle kritiko revije Newsweek, češ da gre v sklepnem delu vaše knjige za prazno čevkanje?

Da, vendar drugače ne gre. Kot odgovovar- vem, da zgodovina nima enoznačnih rešitev, da ni deterministična, ampak odprta. V svo-jem delu Vzpon in propad vselesni sem citiral Bismarcka, ki je rekel, da obstaja to čas in da je naloga državnikov in družb ladjo države inteligentno krmariti v tem toku. Z drugimi besedami: obstajajo mogočne neosebne sile sprememb, vendar pa imajo ljudje in družbe možnost, da ladjo vodijo skozi razburkano in nevarno vodovje zgodovine. Tako je tudi da-nes. In kaj vidimo? Vidimo državne ladje Koreje in Singapurja, ki so bolj pripravljene na sile globalizacije in modernizacije kot na primer ladje Jemena, Zaira ali Salvadorja, ki imajo slabo izobražene mornarje in neinteli-gentne kapitane. Tem ladjam grozi, da se bodo prevrnile. Karl Marx je nekoč zapisal čudovit stavek, da ljudje delajo zgodovino, vendar ne v brezračnem prostoru, ampak v obstoječih zgodovinskih in tehnoloških raz-merah. Marx in Bismarck sta podobno razmiš-ljala.

Profil, Dunaj

nad tabloidom Star, ki je objavil pripoved Gennifer Flowers na račun demokratskega kandidata Clintona. Kako neki je mogel ta Star objaviti nepreverjene izjave? Toda samo nekaj dni kasneje je New York Times na prvi strani objavil prispevek, v katerem je navedel večkrat zanikano in nepreverjeno »spekulaci-jo, da je Boris Jelcin morda resno bolan... zaradi alkoholizma«. Ali pa: ko je Star plačal Gennifer Flowers visok honorar za njeno zgodbo, so se vsi zgražali. Ko pa je ugledna iv družba plačala Nixonu (že spet on) 600 tisoč dolarjev za intervju z Davidom Frostom, se ni oglašil nihče.

Novinarjev se te dni v svoji knjigi spominja tudi nekdanji senator Gary Hart. Tabloid Na-tional Enquirer je 1987 objavil sliko, ki kaže senatorja v družbi z manekenko Donna Ri-ce. Ker je bilo s fotografije očitno, da senator in Donna nista naključno na jahti Monkey Busi-ness, se je senator umaknil iz predvolilne kampanje. Govorice, podprte s fotografijo, so »dosegle kritično maso« – kot teoretični raz-pojmenjujejo preskok kvantitete govoric v kvaliteto »objektivne zgodbe« – in postale »resničnost«. Pisanje o Clintonu in njegovi oferi s Flowersovo sicer ni doseglo »kritične mase«, pač pa je povzročilo velik vihar v sami predvolilni kampanji, kar pa je seveda tudi umetno ustvarjen dogodek oziroma nova »resničnost«. Sprožiš kamenček in povzročiš plaz. Kot tista dva fanta, Bob in Carl, pri Washington Postu. Vlom v Watergate je bil. Nixon je vedel zanj in se nadejal, da bodo »ljudje to pač vzeli v zakup kot še eno politično rutino več«. Toda Carl in Bob sta iz Watergate zares usvarila Watergate in povzročila tudi Nixonov neslavni konec.

Po Watergateu se je raziskovalno novinarstvo razcvetelo v neslutene razsežnosti. Starosta tovrstnega novinarstva Anderson je celo »malce pretraval«: ko je slišal, da se menda pripravlja teroristični napad na nekatere kon-gresnike, se je odločil, da bo raziskal varnostni sistem na kongresnem griču. Po posvetu z var-nostniki je mimo detektorjev za odkrivanje kovine oziroma orožja prethotajl pištolo v senat in se z njo pojavil pred senatorjem Bobom Doleom... Bob Woodward, junak Watergatea, je kasneje razkril še marsikaj o življenju na visoki nogi med senatorji in o moralskih načrtih CIA... Čeprav se je pre-vlelo v senzacionalistične članke, se je »razi-skovalno novinarska tehnika« doobara uve-ljavila v ameriškem novinarstvu. Osrednje vodilo vsega je: tisto, kar oblast skriva, je pomembnejše od tistega, kar razkriva. Toda: novinarstvo pisanje se v povprečju še vedno v 60 odstotkih napaja iz »pisnih« (uradnih in komunikacijskih) virov.

Toda postwatergatsko obdobje je poskrbelo tudi za druge in drugačne razsežnosti novinar-stva. Med novinarji je nastala jasnejša politi-čna

na opredelitev. Po lanskih anketah (anketirali so okoli 1400 novinarjev) je razvidno, da se novinarji zelo odločno opredeljujejo za to ali ono politično stranko. Rezultati kažejo, da so demokrati na pohodu in da se z demokratsko stranko identificira več kot 44 odstotkov novi-narjev (osem odstotkov več kot pred desetimi leti), z republikansko pa le še dobrih 16 od-stotkov oziroma dva odstotka manj kot pred desetimi leti. Neodvisnih novinarjev je zdaj manj – dobrih 34 odstotkov – kot pred desetimi leti, ko jih je bilo skoraj 40 odstot-kov. Vsi, tako prvi kot drugi, pa seveda doka-zujejo, da njihovo osebno politično prepričanje nikakor ne vpliva na njihovo pisanje. Toda precejšnje število analitikov ni takega mnenja.

Elektronsko phanje informacij in novic v glo-balno komunikacijsko vas je seveda povzročilo, da tradicionalni mediji ne morejo več tek-movati z elektronskim zbiranjem in prenosom novic. Na televizijskih družbah so že zdavnaj ugotovili, da zaradi CNN in drugih kabelskih postaj njihovi »anchori« in voditelji informa-tivnih oddaj (Dan Rather na CBS, Peter Jan-nings na ABC) niso več tako željno pričakova-ni v času »prime news«, kot so bili nekoč. Še bolj se izgubljene tehnološke tekmave zavedajo pri tiskanih medijih. Na radiu ali televiziji novinar sicer lahko bombastično napove, da se »po hodnikih govori, da bo to in to«, saj se lahko že v naslednji oddaji »popravi« ali pa vse skupaj »prekrije« z novo, verodostojnejšo zgodbo. Časopis tehnološko ni tako prožen medij, da bi lahko dopuščal hipna uganjanja, saj konec koncev običajno izide dan po do-godku, ko je že sicer vse »tako in tako jasno«, in prav zato se v samoohranjenem nagonu preusmerja od klasičnega »all the news that fit to print« k novičarsko analitičnemu in interpe-tativnemu pisanju, ki kdaj pa kdaj pri ustvar-janju »sveževnj razmišljanja« zaide tudi v spe-kulacijo. Na televiziji pa so namesto informa-tivnih oddaj zaživela politična omizja (politi-cal talk show).

Oziroma ko je dejal – in morda še najbolj zajej novo počutje in odmik od dosedanjega novinarstva – Carl Bernstein, razkrinkovalec Watergatea sam: »V postwatergatskem obdobju so se naši mediji začeli dušiti od opravil-ja, govorici in zvezdniskega žurnalizma. Črna med zvezdniki voditelji raznih »popular-nih tv oddaj« na eni in verodostojnimi infor-mativnimi oddajami na drugi strani je pogosto zabrisana. Zdi se mi, da je v našem novinar-skem sporočanju prišlo do preobrata v priori-tetah, ki ga najbolj označuje vprašanje, ki ga sredi resne informativne oddaje postavi novi-nar, ki velja za resnega poročevalca, maneken-ki Marli Maples o njenem intimnem odnosu z milijarderjem Donaldom Trumpom. »Je bil to zares najboljši seks v vašem življenju?«

Mitja Meršol

Poznate tisto majhno računalniško napravo, ki se imenuje gameboy? Osvojila je otroška srca (resda petičnejših staršev), saj je treba samo vložiti disketo – in že se z Ninjo Turtle ali z Barbiko ali z Mariom sprehaja skozi nevarne labirinte, polne različnih pošastí. Če si dober, dobiš dodatna življenja in zlatnike, prideš iz ene skrivnostne sobe v drugo in nazadnje celo v grad. Igre kar ni konec, tvoj junak se lahko pomajša ali poveča in včasih nanese, da reče mali: »Saj ne bi bil rad velik, letel bi rad.«

Tako nekako gre tudi naše življenje. Zdi se, kot bi nekateri imeli po sedem življenj, drugi pa samo eno, in še tisto prav majhno, s težnjo nadaljnjega pomajšanja. Na gameboyu je stikalo, ki ga lahko v takem primeru pritisneš, ustaviš igró in se posvetuješ, kako naprej. Včasih je to možno posvetovati tudi v življenju, samo reči si je treba: Saj ne bi rad ravno letel, samo malo večji bi rad bil.

Stephen Haslam, sedeminštridesetletnik iz Houstona v Teksasu je eden od dvajsetih učiteljev mednarodnega združenja The Inner Light Fellow ship (Tovarišstvo notranje luči), ki ga je v poznih šestdesetih letih ustanovil drugi Američan Paul Salomon. Lani so na povabilo novogoriškega Kluba 2001 v Slovenijo priredili prve delavnice, ki so bile zelo dobro obiskane, pred kratkim pa je bila v novogoriškem dijaškem domu že druga letošnja delavnica z naslovom Brezpogojna ljubezen. Na prvi pogled precej evangelijska tema, bi dejali, a se je izkazalo, tako kot se za praktične Američane tudi spodobi, da se je moglo tudi tako eterične teme, kakršna je ljubezen, lotiti zelo funkcionalno, tako da se z besedo in gibom razkrivajo odgovori na naslednje sklope ključnih vprašanj: Kako ravnati s težavnimi in neprijetnimi ljudmi? Kako razpoznati lastno prepričanje o ljubezni, ki nas omejuje pri tem, kar lahko damo in sprejmemo? Kako se sporazumeti o novih ali spremenitih starih dogovorih v partnerstvu, ne da bi pri tem trpela ljubezen? Kako si oblikovati samozavest, ki bo neodvisna od zunanje uspeha? Kako se znebiti krivde in strahu in odkriti pravo svobodo?

Pričakovali bi, da je akademsko znanje Stephena Haslama blizu psihologiji, ker se že skoraj dve desetletji ukvarja s fenomenalnim dosežkom evolucije, človekom, in znamenito triado, ki ga določa: telesom, razumom in duhom oziroma duševnostjo. Namesto tega je Haslam doštudiral poslovno upravljanje in se takoj po končanem študiju posvetil delu v The Inner Light Fellowship. »Nekaterim

ustrezata rutinsko delo in varnost, ki jo daje redna služba, a meni to ni ustrezalo. Želel sem si novih izzivov in novih spoznanj, zato sem začel sodelovati s Paulom Salomonom.«

Na današnji delavnici ste pripovedovali o tem, kako je Paul Salomon pred leti v bolnišnici obiskal dečka, ki se je zdravil zaradi raka in je nekaj tednov po tem obisku, ki se je končal s salvami smeha, ozdravel. Razlaga je bila približno taka, da se je deček, ki je dolge zdrževal energijo in s tem bolezen v sebi, ob obisku odprl, kar je sprožilo ozdravitev, mene pa zanima, ali je Paul Salomon nekakšen guru vašega Fellowshipa?

Daleč od tega je, da bi bil guru. Rekel bi, da je njegovo učenje ravno nasprotno vsakršnemu guruizmu, saj temelji na tem, da mora vsak človek sam pri sebi dojeti popolno odgovornost za svoja dejanja in je torej ne more prevladati na nikogar drugega. Poleg tega se je v skoraj treh desetletjih, odkar se je začel program The Inner Light Fellowshipa, vanj vključilo mnogo novih sodelavcev in vsak je s svojim specifičnim znanjem program dopolnjeval, tako da se je v tem času zelo razširil in v marsičem tudi spremenil. Vedno skušamo namreč vključevati najboljše tehnike in pripomočke za delo, ki jih prinaša sodobna znanost. Vsak učitelj ima svoje specifično področje dela in svojski strokovni pristop.

Kaj vse zajema program ILF?

Naše delo je usmerjeno predvsem v človeško zavest. Gre za zbir karseda praktičnih načinov in tehnik za oblikovanje podpornega življenjskega sloga, takega, ki podpira tebe, tvoj prav, tvoje odnose z drugimi, tvojo družino in ves planet. Govorimo o oblikovanju celostnega in popolnega življenjskega sloga. V začetni delavnici skušamo pojasniti udeležencem, kako navezati stik s svojo notranjo zavestjo (inner self confidence), kako začeti verjeti vase in se naučiti ljubiti samega sebe, ne glede na to, ali jim trenutno v življenju ne gre ravno najbolje. Nadalje, kako ozdraviti načete odnose z okolico, kako si pridobiti učinkovitejšo večšine v komuniciranju, kako učinkoviteje upravljati čustva in se iz njih kaj naučiti. Pokažemo jim, kako je mogoče svoje ideale in cilje korak za korakom uresničevati v vsakdanjem življenju in si tako oblikovati sistem uspešnosti. Sam se največ posvečam zdravljenju načetih medsebojnih odnosov in uspevanju. Sem sodi tudi učenje, kako s seksualnostjo izboljšati partnerske odnose; te

STEPHEN HASLAM, UNIVERZALNI UČITELJ

Poiskati boga, ki ne potrebuje terapije

delavnice vodim skupaj s svojo ženo, ki je tudi učiteljica pri ILF.

Na katerih znanstvenih disciplinah in konceptih temeljijo vaši programi?

Največ na psihologiji, in sicer na Jungovi psihologiji, ki je v ZDA zelo popularna. Tako mi kot mnogi drugi psihoterapeviti uporabljamo njegovo obravnavo z značilnimi sanjskimi arhetipi, da bi ljudem pomagali odkriti same sebe. Trenutno sta v Ameriki zelo brani knjigi Sean S. Bolen Goddesses in Everywoman (A new psychology of women), in Gods in Everyman (A new psychology of men's lives in love), nova psihologija moškega in ženske, pri kateri avtorica izhaja iz Junga. Sicer pa nam pri delu pomaga učenje zgodovine starih kultur in razkrivanje njihovih vrednot, ki jih vse bolj upoštevata tudi sodobna znanost, denimo v medicini. Vrednote starih kultur želimo praktično približati tudi sodobnemu človeku.

Zdravljenje telesa in duševnosti mora potekati sinhrono v harmoniji, ne pa, da ga ločujemo v različne sklope. Človek nima posebej telesa in posebej duše, ampak ima telodušo (bodymind), pisano z eno besedo. Torej ne misli in ne izkusa stvari samo s svojimi možgani zgoraj v glavi, ampak s celim telesom. Tako so izsledki znanstvenih raziskav in zanimivo je, da so do teh spoznanj prišle že starodavne kulture.

Kdo so ljudje, ki se udeležujejo vaših delavnic? Opazila sem, da je veliko več žensk kot moških.

Res je običajno več žensk, ker je v naši kulturi bolj sprejemljivo, da ženske raziskujejo in odkrivajo svoje občutke in govori o njih kot pa moški, ki se raje razkrivajo v svetu dejanj. V naših delavnicah pa je mnogo govorenja o sebi, kar moške rado spravi v zadrego. Sicer pa gre za ljudi, ki so prišli do tiste točke, ko spoznajo, da mora biti v življenju še kaj drugega kot tisto, česar so se učili recimo v šoli, in si rečejo: Vem, da je v življenju še nekaj več od tega, ker to čutim. Ampak, kaj je to? To je čas, ko gredo skozi številne pomembne življenjske spremembe, ki so navadno neprijetne.

So to zdravniki, inženirji, strojevodje? Kaj so po poklicih?

Pri tem ni nobene omejitve. Prav tako tudi ne pri stopnji šolske izobrazbe, ker se vsake skušamo približati čustvenemu izkustvu vsakega udeleženca. Vsakdo ima čustva in odnose z drugimi in v vsakem se bojujeja notranji otrok in rodilci, iz česar izhaja večina naših problemov. Včasih se moramo celo prebiti skozi posameznikovo izobrazbo, da bi odkrili njegovo resnično življenjsko izkustvo. Že Freud je odkril, da je večina tega, kar nosimo v sebi, nezavedno, vendar to, da se nečesa ne zavedamo, še ne pomeni, da na nas ne vpliva. Nezavedni vedenjski vzorci nas obvladujejo in moramo se naučiti, kako zaobiti in se soočiti s to temno stranjo v nas, da se lahko na novo začne proces osebnosti rasti in s tem večjih življenjskih možnosti.

V skupini, s katero ste delali danes, je bila ženska, ki se je očitno zelo razžalostila ob

spominu na svoje otroštvo, za katero je rekla, da je bilo polno grenkobe, ker so jo starši vztrajno zapostavljali v primerjavi z mlajšo sestro, zaradi česar trpi še sedaj.

Njena reakcija je bila zelo čustvena, saj je celo jokala, ko je govorila o občutkih, ki jih je imela, ko je očeto sestro vzela s seboj po opravih, nje pa ne, češ da ni tako sposobna kot sestra. Zrasla je z občutkom, da tako mislijo vsi ljudje. Spoštujem njeno sposobnost, da je lahko o tem govorila pred sedemdesetimi ljudmi, saj je to lahko precej strašljiva zadeva. To, da lahko nekdo tako odkrito prizna svojo travmo, pa je lahko že tudi začetek procesa ozdravljenja. Nekateri se žal nikoli ne izkopljejo iz tega samoobtoževanja in samopomilovanja in po tistem trpijo vse življenje.

Kateri novejši psihološki koncepte upoštevate pri svojem delu?

Vprašanje je, katerih ne upoštevamo in jih ne preizkusimo. Naš pristop je eklektičen, saj skušamo najti neko vrednost v tako veliko stvari, kot je le mogoče. Skoraj vsak psihološki koncept ima neko vrednost, ki jo skušamo izluščiti in jo uporabiti, če posameznik to potrebuje. Včasih je tudi bolje, da pustimo preteklost in ne brskamo po njej, ampak se osredotočimo na to, kaj lahko človek stori tukaj in zdaj s tem, da oblikuje nekatere nove navade. O tem zelo nazorno piše Stephen Covey v knjigi The Seven Habits of Highly Effective People in Principal Centered Leadership, v kateri se osredotoča tako na široko obvladnost kot posebej na poslovnežev in odgovarja na vprašanje, kako odkriti svoje resnične notranje zmoglosti in jih »ozemljiti« z vrednotami in načeli, ki so za ljudi najvažnejša. To je osnova za oblikovanje novih dnevnih navad, novih odnosov in uspešnejše kariere.

Vaša omemba knjig, v katerih sta poglobljeni temi učinkovitosti in vodenje, seveda ni naključna.

Sem stalni sodelavec svetovalne organizacije Resources Associates iz Houstona, ki se je specializirala za protiprograme, namenjene poslovnežev in drugim, ki jih službeno delo vodi v stres. Naši stalni odjemalci so telefonska družba TTT, računalniška družba IBM, naftna korporacija Exxon in mnogi drugi. Tudi tu v Sloveniji smo že organizirali antistresne seminarje za zavarovalnico, policijo, občinsko upravo in verjetno bodo kmalu prišli na vrsto še drugi poklici. Udeleženci so sodelovali zelo zavzeto in menili, da bi morali biti takšni seminarji redna oblika pomoči pri premagovanju stresa.

Delavnica, ki ste jo tokrat vodili, se je imenovala Brezpogojna ljubezen. V shemi, ki je ponazarjala življenjski krog, ste na drugo mesto postavili boga. Če je bog pogoj, potem ne moremo govoriti o brezpogojni ljubezni, s čimer mislim predvsem na ateiste.

Ko rečemo »bog«, ima vsak svoje lastno mnenje, kaj je to. Sploh ne mislim, da je treba verjeti v boga, če želiš izkusiti, kaj je ljubezen. Menim celo, da če nekdo verjame v to, da je treba sprejeti boga, zato da bi bil vreden polne ljubezni, potem ima ta bog »ego problem« in potrebuje terapijo. Takega boga se je treba znebiti in najti nekaj drugega, kar omogoča brezpogojno ljubezen, pri kateri ne bo treba izpolnjevati zahtev neke višje avtoritete. Če omenjeni Stephen Covey predlaga, da se odločimo za svoje lastne najvišje vrednote in jih skušamo udejanjiti. Kajti le če so naše notranje vrednote usklajene z našimi dejanji, lahko mirno živimo.

Prva stvar, ki jo ljudem predočimo, je, kako si lahko zgradijo zdrav ego, namesto da uničujejo že obstoječega. Zdrav ego se čuti var-

nega in se ne boji, da bi bil kdo močnejši. Ima toliko zaupanja, da se ne boji odpreti drugemu in mu odgovoriti. Medtem ko tisti, katerih ego je nezdrav, skušajo z ljudmi manipulirati, običajno s pozicij moči. Nekateri od udeležencev, ki se prvič oglašajo pri nas, seveda mislijo, da je tak trden, zdrav ego precej sebična stvar. Naš odgovor je, da se človek lahko šele takrat, ko je popolnoma odgovoren zase, obrne k drugemu in ga razume ter podpira. Priljubljen izraz Paula Salomona za to je *divine selfishness* (božanska sebičnost), ko zanimalo v sebi tisto božansko iskro, ki nam daje življenje in ljubezen, ki jo nato delimo z drugimi.

V delavnici, za katero so udeleženci menili, da je bila zelo praktična, ste pokazali tai čí. Kateri druge metode sproščanja ste pripravili?

S tai čijem, to starodavno kitajsko obliko harmoničnega gibanja, sem se začel ukvarjati pred osemnajstimi leti. Gre za serijo povezanih gibov, ki so videti kot ples, kar lahko vidite v televizijskih oddajah iz Kitajske. To skladno gibanje, ki ga priporočam vsaj enkrat dnevno, pripomore k ravnotežju in zdravi telesu. Če bom oblikoval ustvarjalno ravnotežje v telesu, bo tako uravnotežen tudi moj duh, in če je uravnotežen individuum, bo uravnotežena tudi družina, če bo ravnotežje v družini, bo bolj uravnotežena tudi širša skupnost in končno vse narod.

Zelo pomembna je meditacija, s katero okrepimo in zgradimo svoj značaj, oblikovanje lastnih ključnih besed, vaje za boljši spomin, pravilno dihanje in tako naprej. Seznam veččin je lahko brez konca, ker se vedno prilagajamo specifičnim potrebam skupine, s katero delamo.

Kaj pa menite o zahodnih načinih sproščanja telesa, kakršna so jogging, tenis in drugi športi?

Priporočil bi oboje, kajti učinki so različni. Kadar delam z menedžerji v antistresnih programih, jim recimo svetujem, naj ne čakajo, da bodo do konca napeti, ampak naj takoj kaj ukrepejo. Po drugi strani pa se mora človek največkrat šele naučiti, kako se lahko z manj napetosti vsak dan spoprime s težavami, tako da obvladuje tudi trenutke. To mu omogoči meditacija vsak trenutek, ne glede na to, kje je. Nekateri meditirajo doma, ko je mir, ko so zunaj in imajo opraviti s svetom, pa so še vedno napeti. Naučiti se morajo, kako biti dejaven, vendar kljub temu miren. Meni pri tem pomaga tai čí. Gibanje, vendar sproščeno.

Kot vem, je vaš letošnji itinerar zelo napolnjen. Kod vse boste učili?

Delavnice bom imel v Angliji, Belgiji in na Nizozemskem, poleg tega pa imam še precej obveznosti v Houstonu in nekaterih drugih ameriških mestih. Sicer pa z učitelji ILF predavamo še na Japonskem, Tajskem, v Avstraliji in Srednjem vzhodu. Nadaljnji program za Slovenijo bomo oblikovali s Klubom 2001 te dni. Naše gibanje se v Sloveniji širi hitreje kot kjerkoli drugje in mnogi bi radi prišli sem, ko slišijo, kako se povečuje zanimanje za naše delo. Zato bomo že naslednje leto imeli pri vas Family Gathering (družinski shod), na katerem se vsako leto v drugi državi srečajo učitelji in privrženci ILF. Teh je po vsem svetu kar nekaj tisoč, v Slovenijo pa bodo seveda prišli le tisti, ki si lahko privoščijo pot in stroške v zvezi s tem.

Kot direktor programa ILF za Evropo ste delali v različnih evropskih deželah. Kakšne so vaše izkušnje s Slovenijo?

Ljudje pri vas so veliko bolj ekspresivni in željni komuniciranja kot ljudje drugod. Zdi se mi, da si resnično želijo sprememb, osebne rasti in izboljšanja kvalitete življenja, pri čemer ne mislijo samo sedeti in čakati, da se bo to zgodilo samo od sebe. Imajo veliko več dinamične energije, kot sem je sicer zasledil.

Darja Lovšin

Ameriško softversko podjetje Microsoft z 12.000 uslužbenci je kot velikan s šibkimi točkami. Zasebno premoženje sedemintridesetletnega Sefa Williama (Billa) H. Gatesa III. je ocenjeno na 7,3 milijarde dolarjev in zato velja za najbogatejšega Američana. Nasprotniki in občudovalci ga imajo za čudežnega otroka računalniške revolucije. Kot devetnajstleten hacker, ki mu je bilo na elitni harvardski univerzi dolgčas, je leta 1975 skupaj s prijateljem Paulom Allenom eno skladišče ustanovil podjetje, ki se je specializiralo za popolnoma nov razred računalnikov: za osebne računalnike, ki so bili sprva naprodaj le kot naprave za domačo rabo. Danes je to podjetje, ki so se mu nekoč posmehovali, »edina velebita v računalniški industriji« (Business Week). Vrednost posloplja v Seattleu, v katerem je sedež firme, in pripadajočega parkirnega kompleksa, je 25 milijard dolarjev, kar je več, kot je vreden sedež največjega ameriškega izdelovalca avtomobilov General Motors.

Od računalnikov obsedeni mladi podjetnik, sin odvnetika iz Seattlea, je že leta 1980 svojim najmočnejšim sodelavcem razložil smer svojega delovanja: »Monopolizirati hočemo svetovni trg softvera.« Njegovo sredstvo za doseg tega cilja je bil tako imenovani operacijski sistem 86-DOS (Disc Operating System), ki ga je istega leta za 50.000 dolarjev odkupil od Tima Pattersona, ki je program razvil. Takšen softver, ki krmili vse osnovne funkcije računalnika, na primer dostop do pomnilniških disket ali upravljanje datotek, je takrat nujno potreboval računalniški koncern IBM, ki je z njim nameraval opremiti svoje nove osebne računalnike. Gates je menedžerjem koncerna spretno speljal licenčno pogodbo, ki mu je prinesla precej milijonov dolarjev in je v tej veji industrije veljala za posel stoletja. Danes je od 150 milijonov osebnih računalnikov v svetu več kot 120 milijonov opremljenih z operacijskim sistemom DOS.

S programskim sistemom windows, s katerim je mogoče upravljati osebni računalnik s pomočjo piktogramov (icons), po katerih klikamo z miško, je Microsoft še bolj utrdil svojo prevlado na trgu. Doslej je bilo prodanih že 25 milijonov kompletov programske opreme windows. Kljub temu pa vodilni položaj Gatesovega podjetja ni neogrožen. Tekmeci upajo, da bo poslovno vneto strastnega deloholika morda nekoliko zavrla za prihodnje leto napovedana poroka z osemindvajsetletno Microsoftovo menedžerko Melindoo French. Microsoftove slabe točke: firma se je s svojimi programi počasneje kot tekmeči (IBM, Novell, Sun ali Next) prilagodila novim tehnološkim procesorjem, ki omogočajo, da na zmogljivih delovnih postajah hkrati poteka več zapletenih programov (na primer

Čudežni otrok računalniške revolucije

WILLIAM H. GATES III., NAJBOGATEJŠI AMERIČAN

digitalni video in iskanje v banki podatkov). Ravno tako pozno se je Microsoft pojavil na hitro rastočem trgu softvera, ki med seboj usklajuje delovanje pisarniških računalnikov, povezanih v mrežo. Na tem področju je podjetje na drugem mestu za ameriškim Novelom. Z najnovejšim operacijskim sistemom windows NT (New Technology) namerava Gates računalniškemu svetu znova pognati strah v kosti.

Gospod Gates, pred skoraj dvema desetletjema ste razglajali, da je vaš cilj postaviti računalnik »na vsako pisalno mizo in v vsako stanovanje«. Se vam še zdi vredno prizadevati si za ta cilj?

Moja vizija je jasno začrtana. Računalnik naj bo človekov pripomoček, s katerim bo delo tako preprosto, da ga bo vsak hotel imeti doma, ravno tako, kot sem prerokoval pred 17 leti. Temu cilju smo se že kar precej približali. Lahko bi rekli, da imamo že pol poti za sabo.

Pomemben korak naprej naj bi bil računalnik, ki bi prepoznal rokopis. Kako daleč je panoga na tem področju?

V zelo zelo zgodnji razvojni fazi. Z razvojem takšne naprave se ukvarja precej ljudi. Problem ni preprost, potrebujemo boljše hardver in softver. Menim pa, da bomo prihodnje leto že tako daleč, da bo večina osebnih računalnikov prepoznavala rokopise.

In kdaj bo osebni računalnik nadomestil televizor?

Predstavljamo si izdelek, ki se bo zelo razlikoval od televizorja in od osebnega računalnika, vendar bo združeval odlike obeh. S kablom iz steklenih vlaken bo gledalcem doma kmalu ponujena velikanska izbira filmov in televizijskih predstav, ki si jih bo lahko naročil neposredno na zaslon. Ravno tako bo lahko naročil blago, se pozanimal za podatke pri oblastnih organih ali priklical elektronski leksikon. Za takšno raznoliko ponudbo pa potrebuje vmesnik (interface), programirano grafično vodenje, ki mu bo pomagalo, da bo zeleno hitro našel.

Bomo lahko po vzoru vašega softvera za osebne računalnike windows z miško klikali po slikovnih simbolih, nato pa se bo na

zaslonu odprlo okno za banko podatkov, besedilo ali video?

Natanko tako. Razvili smo nekaj predlogov s posebej za ta namen prirejenimi programi windows, ki smo jih poimenovali modular windows. Cilj pa ni niti izboljšati televizor niti vsestransko uporaben osebni računalnik, ampak nekaj povsem novega.

Naj to pomeni, da bodo televizijske družbe, kakršne so na primer NBC, BBC ali ZDF, kmalu nadomestile računalniške družbe, ker bodo lahko gledalci svoje »interaktivno televizijo« sami oblikovali tako, da bodo na domači napravi lahko odločali o zornem kotu televizijskih kamer na nogometnem igrišču ali pa si bodo sami naredili svojo programsko mešanico?

Brez dvoma pomeni računalniška revolucija izziv za velike televizijske družbe. Že dolgo imajo dobiček od tega, da obstaja le omejeno število kanalov in imajo tako veliko večino gledalcev trdno v rokah. Tehnična možnost, da si gledalec lahko sam izbira program, bo televizijsko industrijo v temeljih spremenila. Že kabelska televizija s skoraj 500 programi je povzročila, da je večina ameriških televizijskih družb v zadnjih letih zgubila veliko denarja.

Kar zadeva izgubo: kaj menite o propadanju vašega največjega tekmeca, računalniškega velikana IBM?

Poskušajte si to takole predstavljati: v vsaki industriji sta ponudba in povpraševanje, in če je mogoče načeloma vsaki dve leti za isto ceno kupiti dvakrat več, potem je to izredno težak posel. IBM bi se moral bolje prilagoditi.

In kolo se čedalje hitreje obrača.

Da, res je. Vendar pa je na srečo povpraševanje odvisno tudi od tega, ali lahko vedno znova postrežemo z vedno novimi izdelki, ki bi jih odjemalci radi kupili. Računalnik, ki je prej kot »računalniški center« monolitno stal v delovnem okolju, smo spremenili v osebno orodje, s katerim je mogoče obdelovati besedila in risati diagrame. Zelo velik del pisarniškega dela je danes mogoče opraviti na osebem računalniku, z njim lahko izdelujete tudi ilustracije in filme.

IBM je to funkcijsko spremembo preprosto prespal?

Naj to malo prijazneje izrazim: IBM pri tem procesu ni tako aktivno sodeloval. Vseposod vidimo, kako majhni, hitri, v mrežo povezani osebni računalniki ali delovne postaje nadomeščajo velike računalnike. IBM je to zamudil in svojih zmoglosti ni usmeril na softver, povezovanje računalnikov v mrežo in na še nekatere druge tehnologije, na katerih temelji nova oblika obdelave podatkov. Vendar pa tudi z dobrim menedžmentom IBM ne bi ohranil svoje nekdajne moči. V računalniški industriji nobeno podjetje ne bo nikoli več doseglo takšnega dominantnega položaja, kakršnega je nekoč imel IBM.

Tudi Microsoft ne?

Nobene možnosti ne, da bi na vsakem področju ostali konkurenčni. Kdor hoče danes v korak z drugimi, se mora specializirati. Usmerili smo se na softver, Intel se ukvarja pretežno s čipi, druga podjetja so se specializirala za prodajo ali za strokovno svetovanje.

Bo softverska industrija postala odveč, ko bodo računalniki začeli pisati boljše programe?

Sem kar precej viden optimist, vendar ne verjamem, da bo v naslednjih 20 letih prišlo do tega. Prav gotovo bo mogoče nekega dne tudi izdelovanje softvera prenesti v programe. Takrat se bo naša panoga drastično spremenila.

Ste ponosni na to, da vas je nadzorni odbor IBM vprašal za nasvet pri iskanju naslednjega Sefa Johna Akersa?

Potem ko se je nadzorni odbor odločil, da naj bi na vrhu prišlo do spremembe, me je obiskalo nekaj gospodov iz upravnega odbora...

...in vam ponudilo, da postanete vsemočnejši vladar IBM?

Tega položaja zares nisem hotel. Pojasnil sem jim, da pripadam Microsoftu. Potem

ziral za prodajo ali za strokovno svetovanje.

Bo softverska industrija postala odveč, ko bodo računalniki začeli pisati boljše programe?

Sem kar precej viden optimist, vendar ne verjamem, da bo v naslednjih 20 letih prišlo do tega. Prav gotovo bo mogoče nekega dne tudi izdelovanje softvera prenesti v programe. Takrat se bo naša panoga drastično spremenila.

Ste ponosni na to, da vas je nadzorni odbor IBM vprašal za nasvet pri iskanju naslednjega Sefa Johna Akersa?

Potem ko se je nadzorni odbor odločil, da naj bi na vrhu prišlo do spremembe, me je obiskalo nekaj gospodov iz upravnega odbora...

...in vam ponudilo, da postanete vsemočnejši vladar IBM?

Tega položaja zares nisem hotel. Pojasnil sem jim, da pripadam Microsoftu. Potem

ziral za prodajo ali za strokovno svetovanje.

Bo softverska industrija postala odveč, ko bodo računalniki začeli pisati boljše programe?

Sem kar precej viden optimist, vendar ne verjamem, da bo v naslednjih 20 letih prišlo do tega. Prav gotovo bo mogoče nekega dne tudi izdelovanje softvera prenesti v programe. Takrat se bo naša panoga drastično spremenila.

Ste ponosni na to, da vas je nadzorni odbor IBM vprašal za nasvet pri iskanju naslednjega Sefa Johna Akersa?

Potem ko se je nadzorni odbor odločil, da naj bi na vrhu prišlo do spremembe, me je obiskalo nekaj gospodov iz upravnega odbora...

...in vam ponudilo, da postanete vsemočnejši vladar IBM?

Tega položaja zares nisem hotel. Pojasnil sem jim, da pripadam Microsoftu. Potem

smo se pogovarjali o drugih možnih kandidatih iz računalniške industrije. Veliko smo se pogovarjali tudi o tem, kako bi lahko okrepili IBM. Pomagati IBM pomeni pomagati panogi. Nikomur ne koristi, da se IBM opoteka.

Vaši nasprotniki se pritožujejo, da vodilna vloga Microsofta zavira napredek v industriji osebnih računalnikov.

Težave se bodo pojavile takrat, ko se nihče ne bo več pritoževal nad mano. Pritožbe so zame znamenje zdrave konkurence.

Vas prizadene, da lahko na primer v ameriški gospodarski reviji Fortune preberete: »Microsoft v določnem smislu nikoli ni iznašel nič svojega.«

To preprosto ni res. Microsoft je prav gotovo odkril veliko izvirnih stvari.

Vendar ste DOS, standardni software za osebne računalnike, s katerim je Microsoft postal bogat in slaven, odkupili od programerja po imenu Tim Patterson iz Seattlea.

Da, res je. Tim Patterson je avtor MS-DOS. Pozneje smo ga vzeli v službo, še naprej je izdeloval neverjetno dragocene stvari in z njimi zaslužil milijon dolarjev. Vendar je osnovno načelo s pomočjo enega samega softvera zaobiti na stotine izdelovalcev vendar ne kot računalniško podjetje, ampak kot ponudnik programa postavitvi skupne standarde za vse računalnike različnih izdelovalcev, povsem jasno Microsoftova ideja.

Dobro, pa vzemimo drug primer. Je Microsoft kdaj pokazal hvalačnost Dougu Engelburtu, ki je v raziskovalnem centru Xerox Parc v Palu Altu prvi razvil računalniško miško in tehnologijo oken na zaslonu, oboje pa je omogočilo uspeh vašega programa windows?

Seveda. Veliko časa sem porabil, da sem se z Dougom pogovarjal o njegovem raziskovanju. Dober človek je in moj prijatelj. Sodeluje v številnih organizacijah, ki so Douga odlikovale za njegovo delo.

Koliko pa ste sploh vi sami še ustvarjalni?

Večino svojega delovnega časa preživim z različnimi skupinami, ki razvijajo Microsoftove programe. Približno vsakih 45 dni se dobimo in se tri ali štiri ure pogovarjamo o aktualnih vprašanjih: kakšne spremembe na trgu smo opazili? Ali naj bo program majhen? Kako hiter mora biti? Ali zaostajamo za našimi načrti? Tako drug drugega obveščamo o tekočih dogajanjih. Vsa stvar torej ne poteka več tako, da bi sam sedel za računalnik in pisal vrstice programa.

Kdaj ste zadnjič to počeli?

Pred približno desetimi leti.

KRIMINAL V EVROPI BREZ MEJA

Kje si, berlinski zid?

Nemški zvezni notranji minister Rudolf Seiters in generalni sekretar Peter Hintze sta ta teden stopila pred javnost s šokantnimi podatki. Osem umorov na dan, vsak dan povprečno sedemnajst posilstev, vsako uro triindvajset vlomov v stanovanja in najmanj dvajset ukradenih avtomobilov. Velik del nakradnega in ukradenega roma na Vzhod, od tam pa prihajajo po sumljivih poteh mladoletne plesalke, plutonij v avtomobilskih prtljžnikih, poceni ure, mamila, ponarejen denar in predvsem vse bolj organiziran kriminal...

Nemčija ima po združitvi resda osemdeset milijonov prebivalcev, toda več kot šest milijonov kaznivih (kriminalnih!) dejanj v lanskem letu je vendarle za devet odstotkov več kot leto poprej, kar je tudi zaradi podobnega, čeprav nekoliko manjšega povečanja v prejšnjih dveh letih že tako skrb zbujajoč podatke, da zadeva prerašča v politični problem. V precejšnji meri tudi zato, ker je število kriminalnih dejanj med tujci po združitvi Nemčij kar dvainpolkrat večje kot med Nemci, in ker od padca berlinskega zidu neprestano in strmo narasča.

Oba politika iz vrst CDU (Seiters in Hintze) sta zato že pripravila petindvajset strani dolg predlog predsedstva stranke o tem, kako naj bi izboljšali ogroženo varnost državljanov. Obravnavali naj bi ga takoj po poletnih počitnicah. Prvi predlagani poudarek iz predloga je, da naj bi proti kazensko preganjanim tujcem dosledno izvajali predpise glede izdaje dovoljenj o bivanju, kar seveda ne pomeni nič drugega kot možen izgon. In drugi poudarek: vse nadaljnje ukrepanje naj temelji na 310 straneh debeli študiji bavarskih strokovnjakov o kriminalu med tujci, ki ugotavlja povsem spremenilo značaj kriminala med priseljenci. Ta niti približno ni več tipično »gastarbeiterjski«, kar naj bi pomenilo drobne kraje, občasna razgrajanja ali organizirano zbiranje z največkrat zanemarljivim in azilantskemu statusu primernim političnim predznakom. Današnji kriminal med tujci po trditvah iz študije dobiva kvalitativno in kvantitativno povsem drugačne oblike, ki so že zelo podobne organiziranosti mafije. Za zdaj še bolj po vzhodnem vzoru, toda »poslovneži« iz tamkajšnjega podzemlja se tako hitro učijo, da bodo zanesljivo pred vsemi drugimi odkrili, kaj pomeni »Evropa brez meja« in kolikšen utegne biti zaslužek na velikem evropskem trgu, ki povezuje nekdanja Vzhod in Zahod — pa čeprav za zdaj predvsem po podzemnih kanalih. O tem, kako ta igra že poteka, pričajo nekateri primeri iz gradiva bavarskih kriminalistov.

Berlinski primer

V berlinski Kantstrasse, v samo eni izmed nekoč prijaznih ulic v zahodnem delu mesta, se je po padcu berlinskega zidu namnožilo nič manj kot sedemdeset vzhodnoevropskih trgovin »import-export« s pretežno ruskimi fantazijskimi imeni, kakršna so Elitex, Beromex, Contec ali Hbacte. V njih je mogoče dobiti tisto, kar zadnje čase po vseh večjih nemških mestih (tudi v Bonnu) na »stantih« iz dveh gajbic in ene deske prodajajo včasih tudi že malce osiveli »ruski študentje«: ikone, ruske ročne ure, daljnogleda, fotoaparate, kamere ali brezžične telefone po najmanj trikrat nižjih cenah od običajnih, včasih pa

tudi televizorje, videorekorderje in kot zanimivost kakšen samovar.

Na čem temelji ta »import-export«, policiji ponavadi ne uspe odkriti. Celotno, kako so vzhodnjaki prišli do veljavnih papirjev za lokale na nemških tleh, v večini primerov ostaja skrivnost, pa čeprav je recept znan. Bolj ali manj namreč spominja na sistem, po katerem so albanski »sladoledarji« pred časom v vseh jadranskih turističnih mestih nekdanje Jugoslavije pokupili tako rekoč vse lokale na najboljših lokacijah. Najprej najemniška pogodba, potem pa vsote v pet ali celo šestmestnih številkah, če so se stari lastniki pripravljali umakniti. Gotovina takoj in iz polivinilastih vrečk, če ne, se utegne zgoditi, da bo čez noč za dvakrat preplačano vsoto kupljena cela hiša ali pa se komu lahko zgodi še kaj hujšega. Tisti ruski gospodje, ki se samo občasno pripeljejo v Nemčijo pogledat, kako občasno poslušajo njihovi v Nemčiji že več let legalno živeči rojaki, ki so z njihovo pomočjo (denarjem) postali kvazi lastniki trgovin, namreč ne znajo obračunati samo s svojimi ljudmi, ampak po potrebi tudi s kom drugim. Policiji, ki že dalj časa beleži pojave nasilja, hujših telesnih poškodb, sem ter tja pa celo kakšen umor med na papirju zapisanimi lastniki različnih Contecov ali Beromexov, tako ali tako ne preostane drugega, kot da lovi le v takih trgovinah ilegalno zaposlene rojake prodajalcev, ki se potem sklicujejo na za zdaj še čarobno besedico azila, ali pa da opreza za karobno na črno preprodajanim blagom. Ruski mafijski »sindikati« je namreč že predboro organiziran, da bi mu bilo mogoče priti do živega.

Primer Frankfurt-München

Črni posli s heroinom, ki so ga do zdaj v Nemčiji večinoma preprodajali Severnoafričani (predvsem Maročani ali Alžirci), so po najnovejših podatkih policije postali druga, še bolj temna plat podiranja meje. Zdaj se menda že osemdesetodstotno v rokah azilantov, ki so pretežno iz turških in jugoslovanskih vrst. Maročani naj bi zdaj menda presedlali na kokain, medtem ko je jugoslovanska narkomafija, za katero pravijo, da obrača že precejšnje denarje in z njeni pretežno financira vojno na Balkanu, na pohodu pri vseh vrstah mamil. To naj bi bilo menda tudi prvo področje, na katerem je tako imenovana vzhodna mafija že našla dokaj dober stik z zahodno, o čemer priča tudi primer minchenške pizzerije, o kateri je pred kratkim med povzetki iz analize bavarskih kriminalistov poročal tudi Welt am Sonntag. Na Oberländerstrasse 31 so namreč pod telefonsko številko 77 21 42 septembra lani odkrili pizzerio Ciao Italia, ki je bila sicer v lasti dveh Sicilijancev, toda v oskrbovalni mreži so poleg Italijanov in Nemcev sodelovali tudi Ganci, Hrvti in Egipčani. Po telefonu je bilo treba le vprašati »Kako gre danes?«, po čakati, če bo odgovor »Dobro« in potem naročiti malo pizzo 8 ali špagete 5. Če pri približno dve uri je potem na sporočeni naslov priromalo osem »susov« heroina ali pet »porcij« kokaina. Ali so bili med ljubitelji teh »pizz« pretežno Nemci ali pa predvsem tuji turisti in tujci, ki živijo v Nemčiji, policiji še do danes ni uspelo ugotoviti.

Primer Hamburg

V začetku tega meseca so posebej izurjene enote hamburske policije z na strel pripravljenimi avtomatskimi pištolami ponoči vdrle

v Balkansko restavracijo Tiha noč in aretirale pet »bivših Jugoslovancev«, kot piše v policijskem poročilu, in enega Nemca. V lokalu so zaplenile dva tisoč še svežih kopij bankovcev po petsto mark — točno en milijon. Odkod je bil ponarejeni denar, še danes ni povsem jasno, vendar po dosedanjih izkušnjah večina sledi, predvsem pri ponarejenih bankovcih za sto mark, ki jih v Nemčiji zadnje čase odkrivajo na vseh koncih in krajih, menda vodi na Poljsko. Pri spravljanju ponarejenega denarja v obtok pa svoje odstotke seveda pobira velika večina tistih, ki se že tako ali tako ukvarjajo z različnimi sumljivimi posli. Problem s ponarejenimi stotaki je zlasti preč v severnih obmorskih mestih, kjer je promet tujcev precejšen in kjer v nekaterih trgovinah nad blagajnami visijo kar opozorila, češ da pregledujejo vse bankovce po sto mark in prosijo za razumevanje. Z razkrivanjem ponarejenega denarja se namreč zdaj nič več ne ukvarja le Bundesbanka, ampak je to postal problem že vseh bank in hranilnic, tako da tudi posamezniki, če v kakšnem supermarketu nekoliko daljša bujli v kakšnega stotaka, nihče ne zameri.

Omenjeni trije primeri so seveda samo kratki izseki iz bavarske analize. Opozarjali naj bi na najbolj nevarne in že v organizirane mreže podzemlja ujete dejavnosti, ki vključujejo vse več tujcev in tako imenovanih azilantov. Nevarno so prvič zato, ker se ta dejavnost neza- držno širi in spodbuja družbo kot celoto, še bolj pa zato, ker pri tem širjenju v svoje mreže vključuje vse več v Nemčiji živečih tujcev in ker mafija za svoje potrebe ilegalno »uvaža« vse več »azilantov« s specifičnim kriminalnim pedigrejem. Tudi zato kriminalisti govorijo o povsem novem kakovostnem preskoku tega kriminala in bijejo plat zvona.

Kajti če temu kriminalu, ki je očitno že našel svoj življenjski prostor v Nemčiji, dodamo še vse druge bolj ali manj tranzitne kriminalne dejavnosti, ob občestne prostitutke ob vzhodnonemških avtocestah do mladoletne iz Poljske ali Rusije, ki jih trumoma vozijo (včasih celo ubijajo) za potrebe severno-nemških bordelov, hkrati pa pristajemo vse kraje luksuznih avtomobilov za potrebe vzhodnoevropskega trga in dodamo take primere jedrskega tihotapljanja, pri katerih se tihotapci z uranom v polivinilastih vrečkah ali kar v žepih skuljujejo potem znajdejo v nemških bolnišnicah, dobimo grozljivo sliko o tem, kaj vse so nekateri vzhodnjaki pri pravljenih storitvah za nekaj mark in čimprejšnji beg na ljubljani Zahod. Še večjo skrb pa seveda zbujajo to, kako hitro in organizirano jim pri tem nekateri iz podzemlja že znajo ustreči.

Nič čudnega torej, če so se Francozi pred kratkim uprli ukinitvi nadzora nad pretokom ljudi: celo med članicami dvanajsterc in če nameravajo Nemci s spremembo ustavnih členov o pravici do azila, ki naj bi jo parlament potrdil konec meseca, večino azilantov poslali v tako imenovane tretje varne države (v nemškem primeru predvsem nazaj na Poljsko in Češko). Evropa brez meja bo namreč tudi po mastrichtskih sporazumih čisto za zahodnoevropske države še nekaj časa veljala le za svoboden pretok kapitala in blaga, kar se je po predpisih v dvanajstercih zgodilo prvega januarja leto, ljudi pa bodo — pa naj se sliši še tako paradoksalno — še lep čas pregledovali, nadzorovali in po potrebi pošiljali nazaj za takšne ali drugačne zidove.

Damijan Slabe

Tudi pri telefoniranju nekdo ve, ali si telefoniiral in kdaj. Verjetno tudi na računalniškem področju ne bo vse čisto. O tem moramo razmišljati in vlada mora glede tega sprejeti prave odločitve. Vendar to zame ni bistveno vprašanje. Prav gotovo se nam bo posrečilo zavarovati zasebno življenje posameznika. Najpomembnejše je, kakšne prednosti bodo s sabo prinesle nove tehnologije. Bo s tem napredovala medicina, bi lahko s tem morda izboljšali izobraževanje? Samo to zares šteje.

Vaš milijarderski kolega Ross Perot, ki je ustanovil računalniško podjetje EDIS, šef Apple John Sculley ali Műch Kapor, ustanovitelj softverskega podjetja Lotus, vsi poskušajo neposredno vplivati na politično dogajanje v Washingtonu. Vi se v tem pogledu ne trudite. Zakaj?

Usmerjam se raje na svoje izdelke, ne na politiko, čeprav imam o političnih zadevah svoje mnenje. Večerja z Alom Gorom je bila prvi poskus navezave stikov z ameriško vlado.

V Washington ste kot navadno leteli v turističnem razredu. Zakaj človek, ki v Ameriki ni ravno med najrevnejšimi, potuje tako poceni?

To je povezano s kulturo našega podjetja. Ne zapravljamo denarja. Vrh tu dela nisem pretirano velik, moje telo je mogoče lepo spraviti v sedež turističnega razreda. Preden pa plane v jok, vam moram povedati, da na dopust potujem vedno v prvem razredu.

To pa že meji na zapravljenost. Nam lahko kljub temu pojasnite priložnost? Po eni strani gojite podobo, ki naj bi pričala o skromnosti vašega podjetja, po drugi strani pa si gradite dom, ki bo stal 20 milijonov dolarjev.

Še tri leta bo trajalo, da bo hiša zgrajena. Za zdaj je najbolj znamenita nezgrajena hiša.

Vzorčna hiša za bivališče 21. stoletja?

Zares nenavadna pri njej je zamisel o visokoljčnih barvnih zaslonih na zidovih in velikanski banki podob s približno milijon različnimi motivi, od tega s približno 400.000 umetninami.

Uporaba v umetnosti s pritiskom na tipko. Računalnik, pokaži mi Matissa, Rembrandt, Michelangelo?

Pokaži mi Mount Everest, pokaži mi Moskvo, pokaži mi jadrnice, sončni zahod, pušča-vo, in že so te čudovite podobe na zidu. Preprosto klik, klik, klik.

Der Spiegel, Hamburg

PP poštni 29 predal

Nadaljevanje z 22. strani

zakon o »zamrzniiv« plač. Plače v gospodarstvu bi se znižale podjemsko, selektivno. Plače v gospodarstvu in pokojnine bi sledile plačam v gospodarstvu. Kapital bi se prenalhal prelativ v plače; iz plač bi se vračal v lastnino, v obratna sredstva in v naložbe. Namesto devalvacije in z njo inflacije ter višjih obresti bi imeli trdno talar, znižale bi se cene in obresti. Namesto penajtnjak, prekušenih, ponanjkljivosti stagflacije bi bili deležni prednosti razvoja. Z odhodkom iz Jugoslavije moramo pričeti znova, ne čisto iz nič, vendar ne od tam, kjer smo v Jugoslaviji že bili. Prenovljeno proizvodnjo in nove trge si moramo šele kupiti, za to je potreben lasten kapital, ki ga je treba priposoditi.

Dr. Peter Glavič, član državnega sveta

Z vsebino pisma dr. Petra Glaviča se v glavnem strinjam. Kar zadeva upokojenje, molčim, ker sem sam upokojenec in menim, da bi bilo treba vprašanje pokojnin drugače urediti, bolj realno. Upokojenci se premalo zavedamo, da smo na milost in nemilost prepuščeni vladi, s tem pa odvisni od njene razpoloženja in, če gremo še korak naprej, od tega, kako so gospodje spali, jedli itd., kot je pač običajno, če ti nekdo reže kruh.

Nikakor pa se ne morem strinjati z naslednjim: Če tega — kakor piše: Namesto izgube v poslovanju moramo začeti ustvarjati dobiček — nismo sposobni napraviti, je bilo osamosvajanje velika in usodna napaka...

Že nekajkrat se je pojavila v javnih glasilih misel, da smo Slovenci zagrešili napako z osamosvajanjem, ker so nastale težave v gospodarskem poslovanju. Toda kdo je že vnaprej vedel, da se bodo dogodki tako razvijali, kot so se? Saj je bila tudi možnost, da se razvijajo po CSR-jevsko. Kdo pa je na svetu jasnovidec? Naša odločitev je bila pravilna. O tem ni nobenega dvoma. Tudi poslovanje z Irakom nam je prineslo nekaj škode. Bomo trdili, da začetni posli z njim niso bili umestni? Kdo pa je tedaj vedel, kaj se bo dogodilo? Morda pa bi morali vzeti v roke kakšne sanjske bučke? Vprašati astrologe, avgure, kako leto ptiči?

Sicer pa bi si lahko večino misli v pismu vzeli k srcu.

Sasa Korun, Medvode

Delo, 15. maja

Odprto pismo RTV Slovenija

Republiški zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine je svojo prostotno nameno izjavil v neprofesionalnem poročanju v TV dnevniku glede gradnje MHE Kravjace v Trenti. Ta utemeljeni protest je povod, da opozorim na enako zlorabo javne besede v članku »Se bodo po Trenti sprehajali smo še medvedje« (Nedeljski dnevnik, 9. maja) s podnaslovom, da »po Kravjaci odleka desetostotek mark, ker so v Ljubljani vsi načrtovani gradnji HE po nadnih armaturnih. Članek je površen, enostranski, tudi žaljiv prikaz problema, v katerem ni omenjeno stališče stroke in vzroki, s katerimi ta nasprotuje trenarnski izsiljevalski gradnji. Novinarje dolžnost je obveščati javnosti po resnici in celotno, iz vseh zornih kotov, kar je tudi temelj vsake odgovorne uredniške politike in profesionalne etike. Predlagam Društva novinarjev Slovenije, da tako obveščajo javnosti v obeh primerih (Dnevnik TV in Nedeljski dnevnik z dne 9. maja) obravnava in se o njem tudi javno opredeli.

Prišiki domaćinov v zvezi s sporno gradnjo so očitno, niso pa povsem jasni razlogi, zakaj članom zadruge Soca-Trenta ne zadošča postavitve HE po I. varianti, za katero so dobili odobrenje naravnostne stroke in s katero bi pridobili skoraj šestkrat več elektrike, kot so sedaj izkazane potrebe v Trenti. Tudi zagotovila elektro inženirja Iztidra Markiča (Delo, 30. 12. 1992) o zagotovljenih možnostih napajanja doline Trente z elektriko ne upoštevajo. Hočejo HE po II. varianti, ki bi dajala trinajstkrat več elektrike, kar je po njihovem ednem zagotovilu, da dolina ne bo več demografsko in ekonomsko propadala. Le s to varianto bi bili upoštevani interesi in potrebe prizadete lokalne skupnosti, zagotovljen stalen vir dohodkov in urednišče celo človekove pravice.

Nit novjaki: Ko so si lokalni veljaki pred desetletji pridržali vso gradnjo HE Trnovo in HE Kobarič, so javnosti predstavljali in zagovarjali obnovo in oživitve soške doline in zaposelitve domačih prebivalstva, kasneje pa smo zvedeli, da bi bilo zaposlitve le okoli 10 ljudi. Takrat je bil očiten monopolni interes pridobivanja električne energije za potrebe Slovenije na račun degradacije Soške doline, danes pa očien dediščini oziroma rentniški interes izrasti čimveč iz Kravjace, čeprav bi se po tej poti lahko pridobila tudi nekaj milijonov evrov. Če bi se to varianti, ki je, kot berem, eden od samo še petih vodotokov v celotnih Alpah, ki se je ohranjen v naravnem stanju na odseku, daljšem od 10 km. O tem istem vodotoku sem tudi brala, »da je hudournik, katerega pretok niha vse leto, odvisno od padavin, da je letos njegova struga že nekaj mesecev suha, kar ni nič posebnega za naravo v Trenti: ko pride voda, se z njo vrnejo tudi ribe in vse je spet tako kot prej« (prof. dr. Anton Jeglič, Ministrstvo ubija Trento, Delo, 20. marca).

Ta naravni red, to nedoumljivost narave hoče sedaj človek ponašati, s svojimi tehnološkimi vrhunskimi injem izrabiti hudournik v največji možni meri. Taki posegi so nevagni in vzrok za porušeno ravnovesje v naravi.

Opozorim naj na pretresljivo pismo bosanskega novinarja Nijaza Abadžića, nositelja Unicefove nagrade za ekologijo za leto 1990, ki slovenske zelene prijatelje prosti, da v primeru, če vojne ne bo preživel, »pomaga njegovi domovini na področju ekologije, ker se boji, da bo zaradi vojne, zaradi želje po hitem razvoju in obnovi trpla narava« (Nijaz Abadžić piše Slovenscem, Delo, 28. aprila). Ob njim kajšnje neposredno uprtenju in žrnjav je hudo prizadeta in uničena tudi narava, v miru bo njuna čimhitrejša obnova za prizadete ljudi. Bodo prevladale razumne in razvojno uravnotežene odločitve glede posegov v okolje ali bosta, ne glede na posledice, odločala le podjetniški pragmatizem in pohlep po hitem in lahkem zaslužku? Znani razvoj za vsako ceno in v pravljsko skrbjo za resnične potrebe večine ljudi? Se bodo tudi pri njih našli izobratenci, ki bodo nemudoma upotovali razvojne zablude njihovega turizma in jim, za hitrejši državni razvoj, ponudili najdonosnejšo »protivodno« taktiko, ki ne onesnažuje ne zraka, ne tal in ne vode, onesnažuje pa um in srce — igralnišče in hazard!? Potem Slovenecem ne bo treba reševati bosanske narave, saj bomo s tako intelektualno misleno spreverženosti, ki nam kot najnovejšo strategijo razvoja slovenskega turizma 1993 (prof. dr. Bogomir Kovac) »Dela izboljšanih priložnosti?«, Delo, 15. maja) ponuja igre na srečo po vsej državi, imeli opraviti domo. Dovedovali bomo morali, da nas je prav »osnovnosholska domoljubna vzgoja«, ki je ljubezen do rodne dežele, obdržala na tem koščku sveta s krajinsko pestrostjo in vsestransko bogato kulturno dediščino, ki lahko z boljšo storitveno uslugou postane dovolj konkurenca za zaslužek in kvalitetnejše življenje naših ljudi — tudi v Trenti. Če ekonomska pamet vidi prosperitetno narodo v lasegaški zabaviščni kvazi-kulturni namesti v udobnem počitku v miru v se ohranjeni naravi, ki je že redkost v Evropi in zato vedno bolj iskana in cenjena, potem je to zelo kratkovidno planiranje turizma.

Ustavno sodišče Slovenije sedaj presoja ustavnost in zakonitost predpisov in postopkov glede posega v strugo Kravjace v Triglavskem narodnem parku s pravnega vidika. Znani oziroma javno objavljeni

so tudi strokovni razlogi naravovarstvene stroke v odprtem pismu TV glede nasprotovanja gradnji II. variante HE. Zato mislim, da mora javnost zvedeti tudi za strokovno mnenje za to pristojnih drugih ustanov, in sicer katedra za krajinsko arhitekturo pri Biotehnični fakulteti, društva krajinskih arhitektov, Slovenske akademije znanosti in umetnosti in obeh univerz. Tu ne gre za noben politični problem, pač pa za strokovno odločitev z vidika spoznanj vseh strok. Če pa je že potrebna kakšna politična rešitev v zvezi z gradnjo te MHE, potem je to odločanje oziroma izbira med pridobitnim interesom skupine ljudi — rentnikov in med interesom skupnosti ter njenim perspektivnim turističnim razvojem. Prav gotovo pa rentniki ne bodo reševali pretečnega demografskega vprašanja gornjega Posočja. Se posebej pa bi se naše akademske ustanove morale jasno opredeliti do vprašanj različnih posegov v prostor, ki jih vedno več načrtuje in ocenjuje vrsta arhitekturnih birojev in inženiringov, ki rastejo kot gobe po dežju. Pod kolizivskom, ki si ga prilaščajo, dajajo ocene v soglasju z željo naročnika. Pri vsej današnji mnenjski neskladnosti in veljavnosti njihovega pustofovičnega lahko pričakujemo le še večje napade z »obetavnimi« projekti na naravne nacionalne dobrine. V Franciji so na pobudo znanega varuha narave J. Y. Cousteauja lani ustanovili »odbor za pravice prihodnjih rodov« s sedežem pri akademiji znanosti z vlogo razodnika v spornih ekoloških vprašanjih. Čas je, da tak odbor kot svetovlastno telo ustanovimo, tudi pri nas, sestavljen iz strokovno neoporečnih in popolnega zaupanja vrednih oseb, ki bo svoje mnenje o posegih v okolje obvezno javno objavljali.

Alenka Bizjak, Ljubljana

Delo, 30. aprila

Delna zmaga Asociacije

Mojci Kumerdji so se v odgovoru na moje pripombe na njen članek, ki sem jih zapisal zgolj kot opozorilo na avtoričine neresnične hipoteze o domnevnem skupnem gostovanju SNG Drama Maribor in Slovenskega mladinskega gledališča v Caracasu in Bogoti, v prejšnji Sobotni prilogi Dela zopet zapisale nekatere problematične izjave, ki so posledica nezadostne informiranosti. Tako npr. navaja moje trditve, da se je prej imenovalo gledališče predstavilo tudi na Dunajskih slavnostnih dnevih in festivalu Teter der Welt, kar naj bi bilo po njenem mnenju »polresnica oziroma neresnica«. Predstava Zenit režiserja Dragana Živadinova in njegovih sodelavcev, s katero smo gostovali na teh dveh festivalih, naj bi namreč ne bila produkcija SMG, ampak koprodukcija gledališča Rdeči Pilot in SMG. Na žalost to ne drži. Predstava Zenit je nastala v okviru rednega programa SMG in v produkciji SMG, režiser in njegovi sodelavci pa so tako kot pri vseh ostalih predstavah, ki jih režirajo gostje režiserji, seveda avtorji koncepta ter njegove izvedbe. O kakršni koli koprodukciji torej ni bilo govora. Šlo je za klasično in nadvse plodno sodelovanje med gledališčem kot producentom in izvajalcem ter režiserjem in njegovo ekipo.

Kljub prijaznemu nizevanju dejstev o pomembnosti festivalov v Caracasu in v Bogoti gospe Moje Kumerdji nisem mogel prepričati o njuni pomembnosti, saj so zanjo Južna Amerika zgolj »gozdovi, za katere lahko rečemo, da so pljuča planeta«, ne pa, recimo, izjemno kvalitetna gledališča in plesna produkcija, ki v svetovnih merilih prav v zadnjem času doživlja svetovni boom, o čemer pričajo specializirani festivali. Toda če se ne morem prepričati nje, bi vsem ostalim, ki so jim ljubši kot osebna mnenja suhoparni podatki, rad naštel samo še nekaj bleščečih imen svetovne gledališke umetnosti, ki so se v dvajsetletni zgodovini caracaškega festivala predstavila občinstvu in med katerimi je bilo SMG prvo gledališče, ki je predstavljalo Slovenijo: Berliner Ensemble, La Fura dels Baus, Philippe Decouflé, Ballet Opéra de Paris, Tadeusz Kantor, Piccolo Teatro di Milano, Giorgio Barberio Corsetti, Stary Teatr, Jose Limon Dance Company, Kazuo Oono, Sankai Juku... SMG se je na festivalu, ki se lahko pohvali s tako pomembnimi imeni, predstavilo pred vedno nabito polno dvorano, več tisoč gledalcev, vse prej kot zgolj protokolarno publiko, bi lahko rekli. Pa še to: O vsem tem so v času gostovanja izčrpano poročali vsi slovenski dnevnikarji in TV Slovenija.

Za konec mogoče samo še tole: Glede na še vedno precej skromno udeležbo slovenskih gledališčnikov na mednarodnih festivalih se mi zdi vsakršno pljuvanje v lastno skledo in osebno rangiranje po pomembnosti skrajno neproduktivna zadeva. Se posebej, če temelji na nepoznavanju dejstev. Saj bi konec koncev tudi Dunajske slavnostne dneve zaradi parade konj in pa teka po dunajskih ulicah za pokal Wiener Festwochen, ki ju reklamirajo v katalogu letošnjih slavnostnih tednov, lahko označili za karnevalski festival.

Tomaž Toporišč, Ljubljana

Delo, 11. maja

Intervencijski zakon na ustavnem sodišču

V članku pod gornjim naslovom je novinarka gospa Alenka Leskovic zapisala, da upokojenci ne dobivajo več pribojlovk poročna pokojnika za nazaj. Poslanec gospod Miran Potrč si je dovolil prepričati državni zbor in uspelo mu je radikalno poseči v upokoježen žep.

In kaj so sploh ti pribojliki? Upokojenci smo dobivali osnovno 85-odstotno statistično potrjeno pokojnino z zamudo 60 dni. Ko je statistični urad ugotovil zvišanje povprečja plac aktivnih delavcev, je ZPIZ šele nato pokojnike usklajdal. Seveda do napak na takšen način ne more priti.

Brez tega Potrčevega popravka bi upokojenje intervencijski zakon enako prizadel kot druge aktivne delavce. Kakšno je danes razmerje med povprečno slovensko plačo in pokojnino, se uradno še ne ve.

Ferdo Zupančič, Ljubljana

Delo, 18. maja

Danilo Kovačič pred skupščinsko komisijo

Incident na seji parlamentarne komisije za proučevanje afere HIT (njenih izdelavcev), je dokaz, da so poslanci v sedanjem sestavu parlamenta s svojo imuniteto postavljeni nižje od vseh ostalih občanov Slovenije.

Saj je nedopustno, da odvetnika »tovariša« Danila Kovačiča na komisiji predlagata izločitev treh članov (poslancev z imuniteto) iz omenjene komisije.

Sprašujem se, kako in kdaj bomo postali pravna država, če na poslance lahko »vpijejo« odvetniki, ki si jih za denar (državni) najame tovariš Danilo Kovačič.

Parlamentarna komisija je parlamentarna in ima, ne glede na to, ali za to obstaja poslovnik ali ne, parlamentarno dikcijo in je imunitetna, kar pomeni, da je sestavljena iz vrst poslancev, ki to imuniteto imajo. Vsi navzoči (če so) pa so podrejeni tej dikciji in ne obratno in imajo besedo, ko jim (če jim) ti (člani komisije) dovolijo.

Zato sta gospoda (ali tovariša) odvetnika grobo kršila ne samo imuniteto poslancev (kar jim je dalo ljudstvo s svojim glasovanjem), pač pa tudi imuniteto in avtoriteto (to je bil njun in Hitov namen) vseh članov komisije. Zato je zahteva po odstranitvi treh poslancev iz komisije zastrafiranje, češ ali boste delali po naših navodilih ali pa... To je delo (način) že tolikokrat imenovane družine, v katero se omenjena afera in tisti, ki se vanjo vključujejo, vedno bolj pogreza.

Se bolj grobo kršenje poslanske imunitete pa je, da predsednica komisije (in komisija) in državni zbor sprejmeta sklep o ponovnem glasovanju (o neoporečnosti) omenjenih članov komisije. Tak predlog bi lahko dala le skupina članov komisije ali skupina poslancev in ne na zahtevo gostov (odvetnikov) na seji komisije, ki imajo omejene pravice (nimajo glasovalne pravice).

Zato se ponovno sprašujem, kdo koga vara in vleče za nos. Vem samo, da narod (slovenski) plačuje ceno, ki pa ni majhna. Predlagam, da vsi trije poslanci iz komisije samovoljno odstopijo in s tem pokažejo slovenskemu narodu (volivcem), koliko pomeni njihovo zaupanje (nič) v zakonodajno oblast. Za omenjena odvetnika pa predajo ovadbo javnemu tožilstvu (in odvetniški zbornici!), ker sta poslancem kršila imuniteto, ki so jo kot izvoljeni predstavniki ljudstva dobili z ustavo Slovenije.

Prav tako se »sprašujejo, kdo bo krotil »brezzakonsko pravno«, če jo zakonodajalcu (to so poslanci) lahko odvzame vsak odvetnik.

Franci Feltrin, Ljubljana

Delo, 11. maja

Lovci na glave, Videm in vlada

Z zanimanjem sem prebral prispevek novinarja Igorja Guzelja. To pa zlasti zato, ker sem si ga zapomnil kot izjemno pogumnega in objektivnega novinarja iz t.i. svinčnih časov, o katerih je tudi Mile Setinec pred nekaj leti večkrat govoril. Pred kakimi desetimi leti sem se zaradi zavzemanja za oskodovalnega strokovnjaka zapletel v polemiko s takratnim vsemogojnim direktorjem IBI Kranj. Pripisovali so mu epohalne izjume in vse mogoče zasluge. Dobil je celo najvišje možno oblikovanje red junaka socialističnega dela, ki je bilo sicer rezervirano za kalibre tipa Dolanc, Kardelj, Popiž itd. Politika je omenjenemu direktorju »ščitila hrbe«, tudižato, ker je v dachauskih procesih odigral izredno negativno vlogo. Kot takratni odgovorec pa je tudi dobri vedel, kdo je v dachauskih procesih imel v rokah dirgensko palico.

Stanje je bilo tako, da se je vsaka polemika končala z odgovorom direktorjevih pandurjev in ni bilo možno spraviti v tisk nikakršne resnice, tudi če je bila 100-odstotno matematično utemeljena. Igorju Guzelju pa je uspelo spraviti v takrati Teleks arhivirani in objektivni članek in od svojih stališč ni odstopil tudi potem, ko so mu zelo resno grozili. Čelo njegovih novinariskih kolega in v tem času najbolj znani karikatristi mi je napisal pismo, v katerem je bil suavek: »Igor, ne igray se sam s seboj.« Ko je bil Igor Guzelj obveščen, da ga je obravnavala tudi partijska organizacija v IBI, jim je v tekstu napisal približno tole: »Hvala lepa za pozornost, toda jaz nikoli nisem bil član vseh organizacij in nikoli ne bom.« Danes to zveni čisto normalno, na vrhuncu slovenskega neostalinizma pa je bilo to pogumno dejanje.

Osebnih izkušenj s nimam le z Igorjem Guzeljem, temveč tudi z Miletom Setincem iz časov, ko je bil urednik sobotne priloge Dela. V tem času je zlasti v okviru SZDL velikokrat odločno in na videz pogumno nastopal, zato sem pričakoval, da je tak tudi pri konkre

Druga nevornost je v interesu mafije, da steg svoje lovke v Slovenijo. Hipotetično bi bilo možno preko igralniškega denarja vrstni v proces lastne njenja in organizirati prodajno pralnico denarja.

Za ilustracijo naj navedem še, kaj primerjalno o jansko pomeni tako enormen strošek za posojilno službo. Da bi turistična agencija ustvarila toliko prihodka kot omenjena služba, bi morala pripeljati samo v Portorž tedensko 600 turistov skozi leto, kar bi bilo preprosto nemogoče. Če bi imeli pa pozornost na denar, ob tem pa morajo turisti ne agencije plačevati vse davke in prispevke, ki posojilniške službe vsaj uradno ne. Popoln absurd je upravičevati ogromne stroške tako, kot to počnejo direktorji obeh največjih slovenskih bank.

Kam denarjsko gre ta denar, bo morala pokazati prav dejanska, saj bi morala biti vsa ta sredstva namenjena za plačilo obližev, ki so slabo, ali sploh niso splošno denar, ni nakladi zgotoviti, so si sposojeni denar od igralnice, da so ga lahko posojali naprej. Zamislimo si lahko, kaj vse bi

lahko privoščili posamezniki, če bi danes dobili v roke igralnice.

Kako torej rešiti dilemo glode privatizacije ali podzavljanja? Alternativni predlog bi bil v tem, da bi država oz. agencija v njenem imenu kot edina možna lastnica igralnih avtomatov in igralnih miz dajala v najem hotelom igralne mize in avtomate. Fiksna najemnina in najmanj 50 odstotkov dnevnega inkasa (za igralne avtomate tudi več) bi bili prihodki agencije brez velikega tveganja in velikih stroškov. Če bi se v enem kraju pojavili dve ali več zahtev, bi to dejansko postavilo trg in s tem selekcijo in prodor najboljših, država pa bi, kot že rečeno, skrbela predvsem za nadzor. Možna je tudi varianta, da bi agencija plačevala najemnino hotelu, v katerem bi sama oz. preko podjetij, registriranih za izvajanje posebnih iger na srečo, organizirala te igre. Tudi v tem primeru bi bil strošek le nabava igralnih miz in najemnina brez dragih investicij v zidove.

Odrredba, da v enem kraju lahko stoji le ena igralnica, pomeni umetno vzdrževanje monopola, ene vodstvene garniture, ki bi se kljub slabemu delu lahko obdržala na svojih položajih, saj konkurence nikoli ni bilo in s tem tudi primerjave uspešnosti ne. V Portorju se tudi ni vsadil dvom o lastnem samozadovoljstvu, ko so skupaj z liški igralno prireditelji zaostajali za rezultati goriske igralnice. Vsi izgovori so prišli prav, ko se je bilo treba obdržati na položajih.

Vprašanje lastništva bi se postopoma, lahko pa tudi vzporedno reševalo takole. Odrediti bi se moralo, da je edino država lahko lastnik igralnih avtomatov in igralnih miz, ki jih tudi trži, poslovi in igralniški prostori in objekti pa so lahko v lasti kogarkoli, tudi tuja, ki bi bil še dodatno motiviran, da pripelje tuje goste v Slovenijo.

Prav ta vprašanje se bodo odprla v zvezi s kranksko-nsko in ljubljansko igralnico. Igralnica v Kranjski Gori namreč posluje v objektu, ki je privatna last, in plačuje lastniku objekta najemnino. Zato pravim, da je ena izmed rešitev glede težej po sodelovanju privatnega kapitala v igralništvu prav oddajanje igralniških pripravi ali pa najemanje primerh prostora. V vsakem primeru bi veljala izključna pravica agencije oz. vlade, da odloči komu in kje bo oddala igralne mize oz. kje bo najela igralniške prostore. Država kot 100-odstoten lastnik igralnih avtomatov in miz bi plačevala ustrezen delež najemnine lastnikom prostorov, kjer potekajo igre, zaslužek pa bi šel državi po uzakonjenem ključu. Lastnik prostorov bi uspešno tržil gostinske storitve, kar bi lahko pomenilo, da bi bile najemnine lahko zelo nizke. Igre na srečo namreč privlačijo več vsakodnevnih individualnih gostov kot katera koli druga dejavnost. Ustanovitev javnega podjetja igralnice Slovenije, kot smo predlagali že leta 90, bi omogočilo, da to podjetje v imenu in za račun države opravlja posebne igre na srečo. Glede na najboljšie učinke lahko igre privlači ali pa odbija, kar bi igralne mize samo oddajali, bi lahko to podjetje »oddajalo« tudi svoje osebe, če sami najemniki ne bi poskrbeli za svoj kader. Najemanje ali oddajanje bi moralo potekati na podlagi tarifnih določil agencije.

Vsekakor bi bilo priporočljivo vzporedno s podzavljanjem delati tudi ta eksperiment. Moj predlog je torej, da se podzavljanje obstoječe igralnice, ki poslujejo v objektih, narečenih z družbenih kapitalom, prouči pa se tiste primere, kjer so stavbe v mešani lastnini npr. Avstrotel, Kranjska Gora in Tolmin.

Določilo o monopolnem položaju igralnic je kot preostanek starih interesov posledica strahu pred konkurenco v obstoječih poslovdstvih in predstavlja interpretacijo, ki jo so posvajali v preteklosti direktorji igralnic. V zakonu, ki vsebuje ta določila interpretaciji, ki izhajajo iz miselnosti preteklega časa, ki bi poslovodstvom, če bi ohranila svoje pozicije, še naprej omogočale zlorabo. Eden takih elementov so napitnine, ki za seboj povlečejo cel kup notranjih razmerij in odnosov in so še to ustrezno opredeljene. Iahko rešitev za marsikateri problem. Če ne moremo izločiti eno v drugo, smo manipulirana z zaposlenimi. Ozko so povezane s sistemom napredovanj, ki ga želi poslovodstvo portorške igralnice šele po tridesetih letih obstoja igralnice ponuditi delavcem v obnavnavo. Zagotovo si s to potezo ne bode oprali vesti za vse privilegije, ki so jih bili deležni člani partije in posameznih klanov, ki so se zaredili v 30 letih obstoja igralnice. Poslovodstvo portorške igralnice je ves čas samo upravljalo preprečevalo uvedbo jasnega sistema napredovanj, pa čeprav so nekoč v portorški igralnici že veljali standardi, ki jih pozna večina evropskih igralnic. Izničila jih je garnitura, ki se je na svoje položaje prebila na podlagi negativne selekcije je prejšnjega režima.

S stališča, da je za ureditev razmer v igralništvu podzavljanje nujno, je koncept predloga zakona dovolj dober, saj ima tudi nekaj zelo pomembnih prvih. Prvi je namreč bolj odločno oporedeljena tudi upravljavska funkcija in s tem tudi odgovornost, kar se mi zdi zelo pomembno. Vsi določeni osnutki zakona so ta element izpuščali ali pa ga niso natančno definirali. Pretežno lastništvo potegne za seboj tudi odgovornost, ob dobrem delu pa zato tudi večji zaslužek. Zelo pomembna se mi zdi tudi izoločitev igralnic iz obstoječih turističnih podjetij, kjer so igralnice le izgubljali del dobička na račun nesposobnih vodij nekaterih enot. Glede vsebine zakona imajo delitev napitnin namreč reši vrsto problemov, poleg tega pa bi jasna delitvena razmerja onemogočila poslovodstvom neverjetne manipulacije z zaposlenimi.

2. Prireditelji
39. člen
4. (nov) odstavek

Igralnice morajo biti povezane v sistemu, imenovanim »Igralnica Slovenije«, ki ga upravlja agencija za razvoj turizma. »Igralnica Slovenije« poslujejo v imenu in na račun agencije.

Drugi odstavek 44. člena se črta.
57. člen
Agencija ima nadzorni odbor.
Predsednika in člani nadzornega odbora imenuje državni zbor R Slovenije.

58. člen
Potjuje imenovanje direktorjev v posameznih igralnicah (v primeru večinskega deleža države).
Podpisuje kolektivno pogodbo za igralništvo.

Posebej bi rad opozoril na nujnost oblikovanja lastne branže, saj je igralništvo kot panoga že dovolj močno, da se bi lahko tako organiziralo. V igralništvu je zaposlenih ca. 2000 ljudi, do sedaj pa je bilo utopljeno v turizmu, da ne bi preveč bodlo v oči. Že nekaj let opozarjam, da je igralništvo popolnoma neurejena dejavnost, saj npr. policia croupier ne boste našli v šifranti poklicev, ta poklice pa obstaja v Sloveniji že 30 let. Vzrok za to je interes direktorjev, da z nekakšnimi nepopolnimi splošnimi akti izvajajo vse močnega manipulacije nad zaposlenimi, zato da ti ne bi imeli prevelike moči. O blikovanje kolektivne pogodbe za igralništvo je nujno zaradi velikih specifik v igralništvu, ki niso primerljive z nobeno drugo dejavnostjo. Vzemimo samo primer napitnin. Z njimi se zbere dovolj denarja za nagrajevanje zaposlenih (povsod po svetu je tako), obstoječa poslovodstva pa njihovi delitvi oporekajo. Delitev napitnin namreč reši vrsto problemov, poleg tega pa bi jasna delitvena razmerja onemogočila poslovodstvom neverjetne manipulacije z zaposlenimi.

65. člen
... se uredijo s kolektivno pogodbo in splošnimi akti igralnice.
8. Napitnina
66. člen

namesto drugega in tretjega odstavka: Napitnina je namenjena izključno nagrajevanju delavcev, ki napitnino ustvarjajo. S kolektivno pogodbo se določa način delitve, delitvena razmerja in ostale pogoje, ki vplivajo na njihovo razdelitev. Napitnine do izplačila upravičenec niso predmet obdavčitve.

Močno problematičen je četrti odstavek 76. člena ter 77. člen. Boli primerno je zato 80-odstotno

lastništvo države in 20-odstotno lastništvo lokalne skupnosti, kjer igralnica stoji.

74. člen predlog:
Lastništvo igralnih avtomatov, igralnih miz in drugih priprav, na katerih potekajo posebne igre na srečo, se v popolnosti prenese na agencijo.

75. člen
Lastnost hotela v Kranjski Gori, kjer je odprta igralnica, bo po tem zakonu ob dohodu del imetja. Bolj pomembna je zatorej lastnina nad igralnimi pripravami, zidovi igralnic pa bi načeloma lahko bili od vsakogar. V primeru družbene lastnine bi lahko prešel 34-odstoten delež na sklad za razvoj, ki bi jih prodal podjetjem, ki prireajo posebne igre na srečo.

86. člen
4. če v za to namenjeno skrinjico vžgane žetone, ki niso podarjeni v obliki napitnine (mancie).

Zakon pod vplivom afer izpušča tudi določilo o posojilniških službah. Trdim, da problem ni v posojilniških službah, ampak v tistih, ki so sprevrgli to dejavnost v kriminal. To so oblastine in vodilne strukture bivšega režima, ki so se z napenjanjem teža stroška izdatno finančno okoriščale.

Posojilniška služba lahko dejansko pripomore k boljšim rezultatom, vendar na drugačen način kot do sedaj. Povabiti bi bilo treba več ljudi, ki se s temi posli ukvarjajo, in ne samo enega kot do sedaj. Ljudje, ki ta denar posojajo, ga navadno posojajo ožjemu krogu znanih in bogatih ljudi, ki ne želijo nositi večje količine gotovine s seboj. To opravilo omogoči posojevalci, za to pa si zaračunajo 5 odstotkov provizije. Nudenje gostinskih in nočitvenih storitev za omenjene ljudi in njihove goste je ustrezen strošek igralnice, ne pa tako ogromne cifre, kot so jih igralnice do sedaj porajale tem službam. Ustrezna opredelitev v zakonski obrazložitvi bi lahko bila, da posojanje denarja ni izrecno prepovedano. Dosedanja zakonska definicija, da igralnice sodelujejo z agencijskimi organizacijami, ki skrbijo za pridobivanje igralcev in za njihovo plačilno sposobnost, bi se lahko glasila: »Igralnica lahko povabi k sodelovanju ljudi, ki se ukvarjajo s posojanjem denarja in jim nudijo osnovne pogoje za delovanje, brez denarnih obveznosti z ene ali druge strani.« To bi pomenilo, da igralnica lahko pogosti, v mejah vplivnosti in dohoda običajev, tiste, ki denar posojajo, in njihove kliente, ne da bi imela dodatne denarne obveznosti do teh služb kot do sedaj. Na ta način bi lahko delovalo več posojilodajalcev, ki bi v igralnico vozili svoje kroge premožnih igralcev. To je tudi normalen potek poslov v igralnicah, kjer dovoljujejo posojanje denarja. Vsekakor je interes igralnic, posojanje pa se slovenski, da se te dejavnosti ne prepreči. Zagotoviti je treba ustrezne pogoje, da se zadeva ne izrodi, tako kot se je v obdobju komunizma.

Verjetno je v pomankanju časa tudi kar izpuščeno, zato upam, da bom imel priložnost nekateri predloge in pripombe tudi osebno bolj natančno obrazložiti.
Miran Lipovec, Lucija

Za kaj se potegujemo mobilizirani Slovenci v nemško vojsko 1941–1945?

V zadnjem času je javnost bolj obveščena o položaju mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko 1941–1945, pa tudi o njihovih zahtevah, kaže pa, da še vseden premalo. Zato jih naj ta kratki zapis predstavi. Seveda je njihova problematika zelo obsežna; začrtal jo je posvet o mobilizaciji Slovencev v nemško vojsko na Slovenskem Stajerskem, Koroškem in Gorenškem v 2. svetovni vojni, ki je bil 14. maja 1992 v Mariboru, na njem pa so sodelovali dobro poznavalci z njo povezanih pravnih, socialnih in zgodovinskih vprašanj. Govor je bil o več deset tisoč Slovencev letnikov 1908–1929, ki so jih nacistični okupatorji popisali in jih pod grožnjo represalij zoper njih in svoje, če se mobilizaciji ne bi odzvali, vstrelili v nemške bojne formacije. Vlada Republike Slovenije je 1. oktobra 1992 določila sestavo in naloge medresorske komisije za obravnavo vprašanj vojne škode; ta komisija mora pripraviti tudi predloge rešitev zahtev mobilizirancev, o katerih bo odločal državni zbor.

1. Prva zahteva mobilizirancev je, da se nam naj prizna status vojnih žrtev s sklepom državnega zbora. Zahtevo utemeljujejo z določili Haške konvencije iz let 1899 in 1907, po kateri je vojskujoci se državi prepovedano mobilizirati državljane sovražne države s tem, da bi sodelovali v vojaških operacijah proti lastni državi. Prav tako je prepovedano prisiljevati prebivalce okupiranega ozemlja k prisegnanju zvestobe sovražni državi. Četrta ženevska konvencija iz leta 1949 pa v 51. členu natančno določa: »Okupacijska sila ne sme siliti zaščitenih oseb k služenju v svojih oboroženih ali pomožnih silah. Prepovedana sta tudi pritisk in propaganda, ki imata za cilj doseči prost pristop v te sile.« Vse to pa je nemški okupator počel na ozemlju Slovenije, ki si ga je priključil s posebnim okupacijskim režimom v nasprotju z mednarodnim pravom. Spričo tega smo bili mobilizirani Slovenci žrtve treh kršitev.

Naj navedemo, da je parlament Republike Francije 1981. leta sprejel nacelo, da so mobiliziranci v nemško vojsko z njenega ozemlja (Alzacija in Lotaringija) žrtve vojne in nacizma. Zanje je bilo sklenjeno, da morajo dobiti odškodnino »za ponižanje, ki so ga tiste čase morali trpeti ljudje, ki so bili prisiljeni služiti v tej vojski«.

2. Zakon o pokojninskem in invalidskem varovanju Republike Slovenije naj mobilizirancem v nemško vojsko šteje v pokojninsko dobo čas, ki so ga prebili v delovni službi, v nemški vojski, ujetništvu ali na bolnišničnem zdravljenju za posledicami vojne. S tem bi se v pravicah izenačili s tistimi Slovenci, ki so bili mobilizirani v vojsko Kraljevine Italije. Tako imajo urejeno pokojninsko dobo tudi mobiliziranci v nemško vojsko z med 2. svetovno vojno okupiranih ozemelj Francije, Luksemburga, Belgije, Poljske, Češke in Slovaške republike.

Vojne invalide – nemške mobilizirance je treba izenačiti z vsemi drugimi vojnimi invalidi, saj to izhaja iz 50. člena Ustave Republike Slovenije.

Do pokojnine ali invalidnine iz tega naslova so upravičene tudi vdove mobilizirancev ali njihovi svojci, ki jim to omogoča zakon.

Iz tako določene invalidnine se izločijo priznavalnici, ki jih nekateri mobiliziranci ali njihovi svojci prejemajo od nemških oblasti.

3. Republika Slovenija naj se z Zvezno republiko Nemčijo dogovori za ustanovitev posebnega sklada, iz katerega bi mobiliziranci ali njihovi svojci prejeli enkratno odškodnino za služenje v tuji vojski, podobno kot sta Zvezna republika Nemčija in Republika Francija 31. marca 1981 ustanovili sklad fran-

cosko-nemške zaveze, iz katerega je bila plačana odškodnina mobilizirancem francoskim državljanom (250 milijonov DEM za 84.000 upravičenec).

4. Republika Slovenija naj se dogovori z Zvezno republiko Nemčijo, da naj je njeni pristojni organi ne vršijo med »vzhodne države« in tako znižujejo priznavalnino, ki jo nekateri vojni invalidi mobiliziranci prejemajo od njih. Zlasti zdaj, ko je Slovenija sprejeta v Svet Evrope, je takšno razlikovanje docela nevzdržno.

Navedene zahteve so usklajene z mednarodnimi konvencijami, temeljnimi določili slovenske ustave, zgledujejo pa se tudi po zakonskih določilih evropskih držav, ki so probleme svojih mobilizirancev v nemško vojsko rešile že pred mnogimi leti. Zato lahko ti zahtevi cel desetletja. Nam, ki smo že ostareli, bodo v prid le še malo časa.

A tudi tako bomo veseli zadovoljenja, ki nam ga bo zagotovila naša država. Poravnala bo, četudi le deloma, krivice, ki smo jih bili deležni po koncu 2. svetovne vojne, ko smo se po večletnem prisilnem vojskovanju z velikimi pričakovanji vrtili domov. Zlasti velja to za invalide, s katerimi so nemalokrat ne-človeško ravnali.

Društvo mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko 1941–1945, glavni odbor Celje

Vedeti ali znati

(Ob TV omizju o reformi osnovne šole)

Ponedeljkovo TV omizje (17. maja) o reformi osnovne šole je bilo zelo tehtno in bogato informativno. Vodila ga je J. Tepina, ki ji je uspelo, ker zanesljivo obvlada relevantno problematiko tematiko v vseh aktualnih razsežnostih, da so govorili o bistvenih dilemah predvsem gostje in ne ona. Že kar uvodoma je z mnenjem s pedagoškega inštituta poskrbela za to, da je pogovor vse do konca oddaje potekal, problemsko in ne deklarativno.

Nihče, ki je sledil omizju, ni mogel prezeiti, da gre za bistven napredek v javnih šolskih razpravah. Šolskemu ministru g. dr. S. Gabru je treba priznati, da je s svojimi sodelavci postavil slovensko šolsko politiko na povsem nove temelje, kar je zlasti očito v naslednjih dejstvih:

– da se stvari lotevajo z mednarodno primerljivih izhodišč, ki so razvidna iz številnih študijskih ekspertiz, vendar ne z namenom, da bi tuja dognanja mehanično prenašali na slovenska tla. To študijsko gradivo jim rabi kot orientacijski smerokaz, da bi vključevali slovensko šolstvo v svetovne pozitivne šolske trende;

– sodelavci dr. Gabra ne poznajo samo akademskega parketa, saj mnogi prihajajo iz neposredne šolske prakse. Neposrednih šolskih izkušenj pa ne morejo nadomestiti nobeni magisteriji in doktorati, zato je idealno, če je prisotno oboje: teoretska utemeljenost in praktične izkušnje;

– ne zapirajo se zviščno v samozadostno oblastno samozaverozanost, ampak iščejo za vsa svoja videnja in hotenja povratne informacije v zelo široko zasnovanih tudi izvajanih, njih kontaktil, tako z učitelji in ravnatelji kot tudi z akademskimi strokovnjaki, od pedagogov, didaktikov, psihologov, sociologov in filozofov;

– uspelo jim je, da je prevladalo smiselno prepričanje, da je mogoče resnično napredovati, ne čež not, ampak postopoma, s številnimi, dobro premišljenimi in poprej izkustveno preverjenimi koraki. Tako zasnovani novni slovenski šolski politiki je res mogoče zavpiti in se je vsakomur vredno truditi za njeno uresničitev.

Če pa se ustavimo ob konkretni problematiki, ki jo je omizje obravnavalo, potem moramo povedati, da obravnavani problemi seveda niso novi. Gre za stare, znane probleme v delno novih formulacijah. Na to je opozoril dr. V. Troha, resda neupadljivo in z njegovo znano tolerantnostjo, ko je v zvezi z enotno osnovno šolo omenil leto 1958. Generalni problem celotne omizne razprave bi mogli strniti v naslednjo »kvadraturu kroga«: kako doseči, da bodo končni učni rezultati zaključene osnovne šole ne samo evropsko primerljivi, ampak da bodo tudi na ravni v šolstvu naprednih držav v svetu (dr. Gaber, dr. Zakrajšek), a hkrati vzporedno doseči, da bi učenci radi hodili v šolo, da bi bila šola, kot so rekli, prijazna (dr. Medved, mag. Valenčič, dr. Kramer). Ob tem sem dobil vtis, da se je to »kvadraturu kroga« najbolj zavedal edini prisotni neposredni praktik, ki sedaj dela v osnovni šoli, ravnatelj g. Merc. O pravkar navedenem idealu bi bilo seveda mogoče napisati gore knjig, zelo veliko so jih že napisali zlasti na tujem, pa tudi domo.

Mogoče pa bi se nakazanega osrednjega problema lotili z druge strani in bi se vprašali: zakaj pa sedanja šola ni prijazna. Kot bivši učitelj, ravnatelj, pedagoški svetovalec in pedagoški raziskovalec bi rekel, da predvsem in pretežno zato, ker šola še vedno, kljub mnogim izboljšavam v zadnjem času, temelji pretežno na spominski fotografiji. Osebno nisem nikdar videl in tudi danes ne vidim problemov v intelektualni zmogljivosti povprečnega slovenskega otroka in mladostnika. Nimajo prav tisti, ki trdijo, da slovenska šola ni zahtevna. Je celo zelo zahtevna, vendar žal napaka zahtevna, zato kljub garanju učiteljev in učencev ni ustreznih učnih rezultatov, kar dokazuje lanska mednarodna učnostorilnostna primerjava, ko so naši učenci bili podpovprečni in so vidno zaostajali za drugimi.

Še vedno sem trdno prepričan, da za to niso krivi ne učitelji in ne učenci, izhodiščni vzrok je v načinu šolskega učnega načrtovanja, kar pa se z uvajanjem katalogov znanj že počasi spreminja.

Če govorim o hipertrofiji špomskega vedenja, ne govorim na pamet, kar utemeljuje s pedagoškim eksperimentom, ki sem ga opravil kot raziskovalec pedagoškega inštituta v Mariboru. Rezultati tega eksperimenta niso danes in za prihodnost slovenske šole nič manj aktualni, kot so bili takrat. Eksperiment je temeljil na hipotezi, da v naši šoli prevladuje predvsem ocenjevanje spominskega vedenja, ne pa operativnega znanja, ki je končni namen vsakega šolskega pouka. Kot učitelj kemije sem izbral za verifikacijo te hipoteze 7. razred osnovne šole. Izdelal sem dvajset kontrolnih vprašanj oziroma nalog na štirih različnih zahtevnostnih stopnjah z ustreznimi testnimi merskimi karakteristikami. V eksperimentu smo vključili pet mariborskih osnovnih šol (N=150). Testiranje so opravili pedagoški svetovalci mariborske organizacijske enote ZŠ tako, da so učenci reševali naloge najprej običajno, brez kakrš-

nikoli pripomočkov, se pravi »na pamet«. Po krajšem odmoru pa so učenci reševali iste naloge še enkrat, vendar z dovoljenjem, da smejo uporabiti učbenik in svoje zapiske. Ko smo nato razčlenili in primerjali ocene iz redovalnic, rezultate prvega in drugega preverjanja, smo dobili navdse poučne rezultate, ki jih na tem mestu seveda ne morem podrobno navesti. (Potek in rezultate eksperimenta je mogoče prebrati: Zamenjajemo bistveno z nebistvenim, Teorija in praksa, št. 1/1973; Vedeti ali znati, Vzgoja in izobraževanje, št. 1/1973; Katere ocene so prave?, Otroci in družina, št. 3/1973.) Na kratko pa tole: po ocenah iz redovalnic je bilo v zajetih petih oddelkih iz kemije 16 negativnih očen. Po drugem preverjanju, ko so si smeli(!) učenci poiskati manjkajoče spominsko vedenje iz učbenika in iz zapisov, pa ni bilo negativnih očen in tudi vse ostale ocene so se pomaknile navzgor, skupno so se zvišale za 44%. Druge povedano: ocene v redovalnici so bile za 44% nižje izključno na račun manjkajočega spominskega vedenja, ne pa zaradi nerazumevanja preverjane učne tvare, ki je bila za to učno stopnjo dokaj abstraktna, se pravi učno zahtevna (elementi, spojine, zmesi, kemijske vezi; kemijske enačbe; zgradba atoma; periodni sistem elementov), zato testnih nalog brez razumevanja, brez vzročno posledičnega sklepanja, samo s spominskim vedenjem ni bilo mogoče pozitivno rešiti. Sledi zaključno vprašanje: katere ocene so bile prave, se pravi upravičene, tisti v redovalnici ali tiste iz drugega preverjanja znanja? Zunaj razprave je, da morajo učenci določene informacije brezpozojno spominsko obvladati in da je smiselno, da tako spominsko vedenje tudi preverjamo in ocenjujemo. Iz nacionalnega učnega načrtovanja pa bi moralo biti razvidno, kaj se meje tega spominskega vedenja v šolski učni zahtevnosti, kar je zlasti še danes, v času elektronskih medijev vsak dan bolj aktualno.

Eno je torej nekaj vedeti, drugo pa je nekaj znati. Nekdo lahko zelo veliko ve pa zelo malo zna. Če pa nekaj znamo, potem tisto tudi vemo, ker znanje vključuje vedenje.

Dr. Jože Širc, Laško

Odprto pismo državnemu svetu RS

Na podlagi 56. in 58. člena Zakona o državnem svetu predlagam državnemu svetu, da zahteva od vlade RS pojasnilo, kako je ravnala ob vesti, da je ministristvo za šolstvo republike Italije z dekretom določilo, da se s šolskim letom 1993/94 slovensko učiteljske oz. pedagoški lice v Gorici priključi klasičnemu liceju Primož Trubar.

Čeprav s formalnega vidika ne gre za ukinitve ene izmed italijanskih državnih šol s slovenskim učnim jezikom, pač pa za priključitev drugi šoli in za odpravo samostojnega didaktičnega ravnateljstva ene šole, je ministrski dekret več kot sporen, saj pomeni de facto konkreten korak k »racionalizaciji« slovenskega šolstva v Italiji.

Italijanska država izvaja vrsto ukrepov za zmanjševanje javnega dolga in za racionalizacijo javne porabe, v sklopu katerih poteka tudi krčenje državne šolske mreže na področju vsedravnega zakonata št. 426. Jeseni je tržaški šolski skrbnik pripravil predlog racionalizaciji je tržaških šol, v katerem je predvideval tudi združevanje slovenskih šol. S skrajnimi napori manjšinskih organizacij je uspelo to nameri za letos preprečiti, niso pa uspeli preprečiti prej navedenega ukrepa na Gorškem, ker ni bil predviden niti v predlogu gorškega šolskega skrbništva.

Ukrep je ob vsej svoji pravni spornosti simptomatičen in predstavlja konkretizacijo nevarnosti, na katero sem slovenske državne organe že večkrat neposredno in javno opozoril (prim. Šolski razgledi 21. 9. 1992, str. 4; JIS 1992/93, str. 135; Šolski razgledi 22. 2. 1993, str. 5; Pdk 23. 4. 1993, str. 3; Šolski razgledi 10. 5. 1993, str. 4 itd.). Če bo italijanska država obravnavala šolstvo slovenske manjšine z enakimi kriteriji kot šolski sistem šestdesetmilijonskega naroda, bo v kratkem izničeno. Kaj to pomeni za obstoj slovenske manjšine v Italiji, pa verjetno ni treba posebej pojasnjevati.

Po kriterijih zakona št. 426, ki nikakor ne bi smeli veljati tudi za slovenske šole, bi morali šole pred leti združiti v skupni in rojansko osnovno šolo, sedaj pa bi ukusili ravnateljstva šol na Opčinah in Proseku, združili šolo v Na brežini s Krško, šolo pri Svetem Jakobu z Rojansko, Katinarsko s šolo pri Sv. Ivanu. In namesto devetih bi imeli na Trzškem le pet samostojnih nižjih srednjih šol (naših višjih razredov osemletke), manjšina pa bi poleg tega izgubila tudi desetino državnih službenih mest.

Istočasno naj opozorimo, da je zaradi nezainteresiranosti naših državnih organov v bližnji preteklosti že prišlo do ukinitve slovenskih lektoratov v Benetkah, Torinu, Milanu in Padovi, sedaj pa grozi podobna usoda tudi lektoratu v Trstu, čeprav je zanimanje za študij slovenščine nadpovprečno. Tudi v tem primeru se spletajo različne okoliščine, ki na videz le posredno ogrožajo slovenski lektorat. Inštitut za slovensko filologijo, v okviru katerega deluje tudi slovenski lektorat, namreč ne dobi dovoljenja za zasedbo praznih delovnih mest in tako ostaja brez stalno zaposlenih profesorjev in bi ga zato morali ukinuti, kar bi posredno vplivalo tudi na obstoj visokošolskega študija slovenščine na tržaški filozofski fakulteti. Potrebno bi bilo torej ukrepati tudi na področju visokega šolstva.

V slovenski državi ima manjšinsko šolstvo poseben status in posebna določila tako pri normativnih in standardih kot pri nagrajevanju učiteljev, česar v Italiji ni, in bi bilo potrebno doseči, da bi se dosledno spoštovala dosežena stopnja razširjenosti slovenskih šol, poleg tega pa bi morali doseči tudi, da italijanska država jasno opredeli poseben položaj teh ustanov in jih zaščiti pred mehaničnim prenašanjem meril za organizacijo šolstva večinskega naroda.

Slovenska država bi morala neprestano bedeti nad razmerami, v katerih deluje manjšinsko šolstvo, skrbeti za njegov razvoj, ga vključiti v potekajoča meddržavna pogajanja in sprejeti druge ukrepe, s katerimi bi ga zaščitila.

Vsekakor so ti pojavi izredno zaskrbljujoči, saj so med drugimi neposredno povezani s substanco slovenske manjšine v Italiji.

Državni organi RS, predvsem pa vlada s svojim zunanjim ministrstvom in sekretariatom za Slovence po svetu je v takšnih primerih dolžna uporabiti tudi najostrejša sredstva, ki so ji na razpolago, vendar nam zaenkrat ni

znano, da bi se do izpostavljenega problema kakorkoli opredelila.

Zoltan Jan, prof., član drž. sveta, Nova Gorica

Bodo vrednote antične kulture odrešile naše šolstvo?

V prelomnem obdobju, polnem problemov, od katerih v vseh postsocialističnih državah izstopa identitetna kriza, tako radi nostalgicno zahrepenimo po dobrih starih rešitvah. Pri tem se je težko izogniti nekaterim pomankljivostim, ki pa lahko imajo usodne posledice pri načrtovanju tako pomembne družbene dejavnosti, ki ne zaobide nikogar, tj. splošno-izobraževalnega sistema. Naj poskusim natišeti nekatere:

– V zadnjih petdesetih letih so se v razvitem svetu dogajale v šolstvu spremembe, ki zadevajo v jedro samo paradigmo učenja. Šola, ki bo sposobna pripravljati mladega človeka na zahteve hitrega sodobnega razvoja, je postala bolj skeptična do programov v ozkem smislu, ki so ali dobri ali slabi, njihovo vrednost predstavlja pomen za intelektualno in osebnostno rast učenca, na katero enakovredno vplivajo drugi pomembni motivacijski dejavniki, npr. usposabljanje za samostojnost in kritičnost, učenje z odgovornostjo, učenje za uspešnost in dobro samopodoba itd., zlasti pa »učenje za neprenehno dosmrtno učenje, kar nujno vključuje učenje, kako se učiti«. Po mnenju Rimskega kluba, institucije za interdisciplinarno raziskovanje prihodnosti, ki definira učenje ... »Približevati si znanje in tudi življenje, pri čemer je poudarek na človekovi spodbudi. Takšno učenje postavlja proces pred metodo; način, kako naj se učim, je pomembnejši od tega, kar se učim, hkrati pa nikakor ni vseeno, kaj se učim (Novo pojmovanje učenja na pragu 21. stoletja. A. Jenko, RR 9, 1990).

Praksa realsocialističnega šolstva se je trdovratno oklepala vsebin ali, bolje, programov, ki jih je s togo zastavljenostjo možno nadzorovati, razločevati in zlorabiti učitelja, ki postane neavtonomni »ozvočevalec programa« (izraz je uporabil mag. Bognar v zvezi z ustanovitvijo »Osijškega projekta«), in učenca, ki se naj uči, še uči, čimveč uči, s čimer se kar uspešno preprečuje pri obeh tisti nevarni proces, ki se imenuje mišljenje. Velik sovražnik neučinkovitega izobraževanja pa je postal čedalje večji razpon v proizvodnih učinkih med vzhomom in zahodom, potrebe po bolj učinkovitem znanju so bile očitne. Reformam sledijo reforme, ki jim je skupno nekaj: kopičenje snovi in drage reorganizacije, ki uspejo nesporno v dvojim: v odporu učiteljev in (pogosto nesmiselnem) preobremenjevanju učencev s programi. Po udarja se pretežno poznavistična komponenta znanja, zlasti memoriziranje podatkov, v kar so usmerjeni vsi, tudi danes oblikovani preizkusi znanja s maturo vred, zanemarjajo se vsi drugi vidiki.

– Med najpomembnejše cilje sodobnega izobraževanja, uvrščamo: kultiviranje šole in učenca v najširšem krogu, naj se

JANEZ STREHOVEC

Boj neodvisnih in zasvojenih

Polemike o t. i. neodvisni kulturni produkciji na Slovenskem so v zadnjih mesecih aktualizirale pojem neodvisnega ustvarjalca, že desetletja poznanega na Zahodu in še posebno v Thatcheristični Veliki Britaniji, kjer neodvisnost in 'free lance' dejavnost opredeljuje številna področja, od plesa in novinarstva do gledališke produkcije in celo nacionalne televizijske mreže.

V Sloveniji, kjer se je vrsto let govorilo predvsem o alternativni kulturi in se je v ta civilno-družbeni projekti novih družbenih gibanj, oblikovan v napetostnem odnosu do eline nacionalne kulture in njenega disidentskega političnega programa, neustrezno vmešavala tudi umetnost (pojem 'alternativna umetnost' sprito avangard in neavangard ne pomeni ničesar), pa neodvisnost ni bila ustrezno tematizirana, vrednotena in upoštevana. Tudi real-socijalistična in samoupravna država je sprito mehanizmov, namenjenih ohranjanju miru, kar velikodušno pramenilo neinstitucionalnim pobudam, tako da so ob elini institucijski kulturi brez večjih težav preživljali tudi neodvisni in na robu nastajajoči projekti. Kulturna politika pri tem ni forsirala nikakršne kompetitivnosti, nikoli ni skušala zaostriiti odnosa med postavkami nacionalnega programa in usmeritvi vsaj k povezovanju, subvencije novim projektom (recimo revijam, gledališčem, muzejem...) je povsem brezkonfliktno dodajala obstoječim, že etabliranim in s tem proizvajala ohlapno ekstenzivnost.

Današnji položaj, povezan z gospodarskimi pretrsti, socialnimi, političnimi krizami in koncem političnega namestništva kulture, je seveda drugačen. Neodvisnost bo vedno bolj postajala izrazita statusna opredelitev producentov intelektualnih storitev, vzpostavil se bo trg njihove ponudbe in z njim se bo uveljavila večja konkurenčnost med kulturnimi in drugimi intelektualnimi programi. Na Zahodu je takšno stanje že dolgo uveljavljeno, prepričanje, češ da pesem, slika ali film govorijo (zadostno) sami zase, je že davno preseženo. Na vsak umetniški proizvod oz. storitev se zato večje teoretske govorice osmišljajo in kritika, ki vzpostavljajo in eksplicirajo njegovo mesto znotraj hkrane produkcije, ga uveljavljajo in opravičujejo, tovrstnim teoretskim govoricam pa se pridružujejo tudi diskurzi promocije, ki skušajo opredeliti in profilirati zadevni proizvod tudi v tržnem smislu.

Justify my love, poje popevkarica Madonna, in če je treba opravičiti in utemeljiti celo ljubezen, je takšna opravičevanja že toliko bolj potrebna umetnosti, ki se v 20. stoletju dogaja kot problem, kar nam izrazito kažejo že vsi močiji in nemogoči avangardizmi. Praviloma pospremljeni z močno programske teoretske refleksije, torej z manifesti. Utemeljevanje in opravičevanje pa nikakor ni stvar, ki zadeva le neodvisne projekte, ampak je naloga, pred katero bodo vedno bolj postavljeni tudi 'odvisni' ustvarjalci etablirane, se pravi institucionalizirane kulture. Ko je zadnjič na nekem političnem srečanju v Društvu slovenskih pisateljev eden ideologov slovenskega nacionalizma 'oddeklamiral', češ mi smo utopisti, se je ob tej izjavi lahko javnost samo zakrohotala v smislu: ravno pravi se je oglasil, kajti tudi nacionalizem (tudi ločim od mlade in mlajše slovenske literature) se danes vedno bolj oklepa pragmatike in skuša se naprej kerseda podjetno tržiti na podlagi konjunkturnih navezav z nacionalno politiko.

Zapisi smo odvisni ustvarjalci etablirane kulture. Kdo je dejansko na nasprotnem bregu neodvisnih in kako ga poimenovati? Tisti, ki niso neodvisni, so pač odvisni, pri tem pa odvisnost praviloma pomeni močno, preko redne zaposlitve regulirano navezavo na institucije. Bi odvisne lahko poimenovali še kako drugače? Zakaj pa ne? Zamenjamo teritorij in posejemo na področje drog in odvisnosti od njih. Tam odvisne poimenujemo tudi z zasvojenimi... Odvisni torej kot tisti, ki so zasvojeni in instituciji in njeno varnostjo. Kar zabaven izraz, ni kaj, in če ga prenesemo na področje našega razmišljanja, dobimo dvojico neodvisni-zasvojeni. Konflikti, o katerem pi-

šemo, se potem glasi kot boj neodvisnih z zasvojenimi.

Kako se bo končal? Bo neodvisna kultura 'off ustvarjalcev' lahko karkoli spremenila in zamajala razmere na področju eline institucijske kulture? Bodo alternativni programi neodvisnih lahko tudi na trgu (sprito odvisnost) njihovih sprejemalnih aparatov) učinkovito konkurirali dejavnosti zasvojenih? Je tu sploh možen kak večji in produktivnejši prepih, ki bi prevetril in omajal obstoječa razmerja in vzpostavil produktivno kompetitivnost med neodvisnimi in zasvojenimi?

Je večje zaostrovanje in celo boj med tema partnerjema na Slovenskem sploh smiselni, lahko takoj zaslišimo protivprašanje. Je, kajti kakršnokoli večje zadovoljstvo nad domačimi dosežki na kulturnem področju pomeni topo, se pravi nekritično samozadovoljstvo, ki kaže tudi na omejeno obzorje tistega, ki se nad njimi navdušuje. V kolikšnem smislu je kulturna Slovenija nedvomno fenomen, predvsem institucionalna razvejenost kulture je ob 2 milijonih prebivalcev naravnost fascinanta. Ze v obstoječe prostore in mreže bi recimo Ljubljana lahko naselila mednarodni program prireditelj ES, kakršni sta Evropski kulturni mesec in Evropska kulturna prestolnica, vendar je kvaliteten konic malo. Verjetno celo veliko premalo glede na razvejenost in institucionaliziranost slovenske kulture.

Ne rečem, saj je fino kdaj obiskati kako domačo kulturno prireditev, prebrati knjigo ali kakšen krajši literarni tekst v materinščini, prisluhniti kakemu domačemu glasbenemu delu

DRAGO KOS

Nelegitimnost ljubljanske mestne oblasti ali Šprinca Marogla na magistratu

Dokler mi ni v roke ponovno začela znamenita študija Frana Milčinskega, sem se večkrat spraševal, kako na naj primernejši način opisati nenavadno dogajanje pod ljubljanskim grajskim hribom. Čeprav prvič objavljena že pred 76 leti, predstavlja njegova knjiga zelo primeren način zgodega opisa razmer v lokalnih skupnostih tipa Butale. Literarni zgodovinarji so sicer menili, da gre pri Butalcih za humorističen oris kraja, ki bi ga 'zaman iskali na zemljevidu', prebivalcem Ljubljane pa se zdijo mnoga poglavlja nedvomno zelo znana.

Urbana sociologija na žalost v svojem metodološkem registru nima na voljo takšnih specifičnih metod analize in interpretacije, kakršne je razvil Fran Milčinski. Moja obravnava bo zato bolj suhoparna. Bralcem, ki ne preneajo takšnega stila, pa svetujem, da si ponovno preberejo Milčinskega. Le z nekaj domislije je mogoče njegove butalske zgodbe brati kot aktualno socialno – politično analizo dogajanja na ljubljanskem magistratu in bližnji okolici.

ipd., toda če hočeš priti na sled kvalititemu novemu, se izobraziti in biti razgledan po dejanskih vrhuncih sedanje umetnosti (pa tudi filozofije, humanistike in družboslovja...), je pač treba pripraviti kovček in poiskati poimni list. Če hočeš zares kaj videti in profitirati, je pač treba na tuj, ali pa si doma pomagati vsaj s tem, da bereš tuj časopis in revije in si omisliš kabelski priključek satelitskih tv programov... Komaj da je doma kaj imen, recimo na področju nacionalne literature, ob katerih lahko upravičeno pomisliš, da je škoda (in se avtorjem godi krivica), ker jih ni v programih tujih založb. Zelo malo zamudijo tujci, ker nas tako slabo poznajo in ne znajo našega jezika, kajti cel kup stvari, ki jih domača klasična kritika povzdičuje v oblake, je praviloma samo ena izmed že znanih variant ali podvariant poetike, ki jo je že davno trasiralo to ali ono veliko ime zahodnjakov, in pozna svoje, različnim okoljem prirejane 'fenotepe' tako v Sloveniji kot v Islandiji in na Danskem, v Južni Afriki, Južni Koreji in Alžiriji. Zadržni mi je znanec dejal, da se mu zdi Almadorjev film Privezi me! boljši kot vsi slovenski filmi skupaj. Do takšnih pavšalnih sodb imam seveda rezervno, vendar pa je ta gledalji, enostaven in v čistem filmskem jeziku posnet film 'neameriške proizvodnje', ki pomeni kelcio slovenskih filmskih kompikatorjem, zelo všeč tudi meni, zato sem mu posredno pritril, seveda s pripombo »razen prvega Kekca«.

Vprašanje, ki se tukaj pojavlja, je, ali lahko neodvisni sploh kaj spreminjajo v svojem konkurenčnem dialogu z zasvojenimi? Je med njimi sploh dovolj kompetentnih imen in skupin,

Najbolj je nedvomno poučna zgodba o načinu, kako so Butalci volili svojega župana. Kot je znano, jim je bila v veliko pomoč us z imenom Šprinca Marogla. Ta si je izbrala največjo brado enega občinskih veljakov in tako določila glavnega v mestni hiši. O legalnosti takšnih volitev ne gre dvomiti, pravnik Milčinski bi o tem nedvomno poročal. Več skespe pa zbujajo legitimnost postopka. In prav to vprašanje je nadvse aktualno tudi pri aktualnem ljubljanskem županu in seveda pri drugih, ki svoj položaj ohranjajo po zaslugi njegovih proceduralnih manevrov.

Pred ne tako davnimi leti, vendar se v 'szdljevskih' časih, je bila organizirana razprava o problemih prostorskega urejanja mesta. Neposreden povod so bile vedno pogostejše blokade oz. operativna nemoč legalnih mestnih organov. Glavna interpretacija je temeljila na razločevanju legalnosti in legitimnosti delovanja takratnih politikov. Legalnost ni dovolj, je zgolj nujni pogoj delovanja. Učinkovitost demokratičnih oblasti zagotavlja legitimnost, tj. večinsko spoznanja in sprejete upravičenosti delovanja. Izpolnjevanje tega kriterija pa je seveda logično odvisno od (mestne) javnosti. Za tiste čase je bila ta argumentacija precej nenavadna saj se še spominimo, da je stari režim temeljil na poudarjeni deklarativni hkratnosti legalnosti in legitimnosti. Še samo zastavljanje tega vprašanja je torej postavljalo pod vprašaj osnovne značilnosti sistema. Vendar to so bili zaključki časi t. i. »slovenske pomladi«, ki je v svoji zaključni fazi vrgla na površje tudi sedanjo mestno oblast, o čem pa ne tudi nove politične kulture.

Sedaj je tudi politično manj pismenim že jasno, da ima vrh sedanje mestne oblasti velike probleme z obema temeljnima kriterijema demokratičnega političnega delovanja, tj. z zagotavljanjem legalnosti in legitimnosti. Kakšen 'szdljevski' seminar bi bil za mnoge prav koristen. Na teoretični ravni naloga ni ni tako težka. Razločevanje legalnega in nelegalnega delovanja je relativno enostavno, čeprav je treba priznati objektivno dejstvo, da v prehodnih družbah zapleti niso nepričakovani. Ker nisem specialist za to področje, bom kljub prepričljivim drugačnim znamenjem (naivno) predpostavil, da te kriterije sedanja mestna oblast izpolnjuje. S preverjanjem se ni ukvarval pravnik. Ta domneva je dejansko nujna, če naj bi sploh razpravljali o drugem ključnem pojmu, tj. o legitimnosti. V porevolucionarnih

ki se lahko merijo s profesionalci institucijske kulture? Gotovo jih je, lahko brez težav odgovori že bežen poznavalec razmer na tem področju. Če samo za trenutek pogledamo na področje založništva, lahko brez težav ugotovimo, da bi vsak drug slovenski književnik, ki je v svobodnem poklicu ali se ob pisanju ukvarja s s kako drugo dejavnostjo, brez težav nadomestil večino urednikov slovenskih založb, ki so si v zadnjem času bogato olastnili svoje stole in očino bolj od relevantnega leploslovja in humanistike prebirajo dnevna borzna poročila.

Je rešitev za zatohle slovenske razmere v bližnji in že potekajoči privatizaciji? Veliko vprašanje, kajti vse kaže, da bo privatizacija na Slovenskem v sedanjih zakonodajnih okvirih ali ob odsotnosti pristnega trga delovne sile pomenila le kapitalizacijo obstoječih delovnih mest, cel kup povsem neproduktivnih (otopelih, fosilnih in konfeksijskih) kadrov, ki jim je bila vse življenje tuja sleherna samoiniciativnost, tveganje in delovanje v kompetitivnih razmerah, se bo s privatizacijo dokončno zacementiral na svojem položaju, ki ga bo do upokojitve brez težav branil pred vsakršno konkurenco. Privatizacija bo namreč na Slovenskem sprito neustrezne zakonodaje s področja delovnega prava, nestimulativne fiskalne politike do novega zaposlovanja in zelo okrnjenega trga delovne sile pomenila predvsem zmagoslavno etabliranje starih struktur, ubogljivih, predvsem s pomočjo negativne selekcije še iz udobovskih časov zdresiranih, pretežno konfeksijskih delavcev in administratorjev, ki so praviloma vse življenje ogreli samo en stol v eni delovni organizaciji.

Časih je vprašanje legitimnosti smiselno zastavljati šele takrat, ko je izpolnjen kriterij legalnosti. Še vedno trdno upam, da kombinacija legitimnosti in nelegalnosti ni možna.

Nelegitimnost legalne oblasti pa je nasprotno vprašanje, ki izhaja iz temeljnega problema modernih družin, in to je dejstvo, ki ne dopušča mirnega spanca nobenemu izvrševalcu javnih funkcij. Nasprotno, če se legalnost razume sama po sebi, je legitimnost nenehno pod vprašanje in vsaka konkretna oblast se mora s tem problemom ukvarja vsak dan. V konkretnem ljubljanskem primeru pa se zdi, kot da si tega vprašanja sploh nihče ne zastavlja. Lepo po butalskih načelih, če se nihče nič ne vpraša, si tudi odgovoriti ne more. Skratka, odgovorni na magistratu očito menijo, da legitimnosti delovanja ne podeljuje javnost, temveč jo zagotavlja nekakšna postsocialistična Šprinca Marogla.

Prav in to je največja poudobnost s prejšnjimi časi. Sprenevanje in izogibanje praviim vprašanjem je bilo dolgoletna samoumevna taktika pred velikim preobratom. Reči je celo treba, da je bila glede na takratni politični režim takšna ignoranca dokaj logična in konsistentna: Teže pa si je predstavljati, kako naj bi nelegitimnost svojega položaja utemeljevali sedanji mestni oblastniki. Ali gre res za najbolj preprosto formulo: če je prejšnja oblast držala 45 let, bomo tudi mi v nelegitimni pozji preživeli vsaj štiri leta in pol.

Verjetneje se mi zdi razlaga, da se na magistratu zanašajo na dejstvo, da tudi v demokratični nelegitimnosti oblasti ni mogoče takoj sankcionirati. Nelegitimno pozicijo je dejansko mogoče ohranjati, dokler niso izbrbljeni vsi formalni proceduralni postopki in to, upam vsaj, res ne more več trajati desetletja. Vendar si ni težko predstavljati, kakšni bodo dolgoročni politični učinki takšnega skrajnega formalistično proceduralnega ohranjanja nelegitimnega položaja.

Odgovor na to vprašanje bi seveda moral zanimal predvsem širše politično zaledje najbolj zastopanih mestnih funkcionarjev. Krščansko demokratični »think tank« je očito presodil, da je obramba nelegitimnih pozicij manjša nesreča kot pa predčasno usklajevanje legalnosti in legitimnosti, tj. predčasne volitve. Težko namreč verjamem, da bi gospod s tako prijetnim poklicem protovoljno vstreljal na golgoti nelegitimnega županovanja. Krizni ga nosi, je zanj očito pretežak, močnejši pleč pa očito v siranki nimajo na izbiro.

Skoraj odveč je poudariti, da bo šel ta proces predvsem v škodo današnje študentske generacije, torej perspektivnih mladih in šolanih kadrov, ki jim bo sedanja generacija razpotegnjenih srednjih let (od 30 do 60) tako rekoč pred nosom polastnila vse. Lahko se sicer tolažijo, češ, da stari, se pravi zasvojeni, bodo enkrat le morali v pokoj oziroma bodo biološko odslužili, toda iz naslova »trde intervencije narave« bodo profitirali kvečjemu njihovi otroci... Videti je, da bo torej bližnje lastninjenje večino mesta le potrdilo obstoječa razmerja moči in nemoči v slovenski družbi, da je to proces, ki bo omogočil odkup (seveda ob močni asistenci družbene lastnine) cele vrste neproduktivnih, konfeksijskih delovnih mest in tudi njihovo recimo kar fevdalizacijo.

Smo se z omebo tega kleča lastninjenja oddaljili od uvodoma skiciranega konflikta med neodvisnimi in zasvojenimi na področju nacionalne kulture? Mislim, da ne. Pravzaprav nam je omenjeni, le bežno in površno skicirani konflikt med institucionalno kulturo in neodvisno produkcijo (ki je sprito slovenskih razmer vsaj štirinast cenejša od prve ob vsaj približno primerljivih projektih) rabil le za

izhodišče, kajti nič manj konfliktna razmerja med neodvisnimi in – v naši terminologiji – zasvojenimi se bodo kmalu realizirala tudi po drugih področjih – od visokega šolstva in naravoslovnih raziskav do množičnih medijev in – na kulturnem področju – neodvisnih, na posamezne projekte osredotočenih gledališč.

Kritične besede, ki smo jih v tem besedilu namenili nekaterim kulturnim področjem, lahko poznavalci drugih logov namenili tudi njim. Videti je, da bo Slovenija kot uspešno zgodbo vedno bolj vodila prav nikakršna sedanjost, ko so se na številnih področjih (od vrhovne politike navzdol) vsi konflikti samo likajo in stiskujejo ter se s tem omogoča brezkonfliktna reprodukcija starih razmerij. In v to jalovo spravo se vpišuje tudi bližnja privatizacija, ki bo, tako vse kaže, vrsti konfeksijskih kadrov, katerih zasvojenost je bila skozi cela desetletja čista sociala in bi si v najboljšem primeru zaslužili predčasno upokojevanje, omogočila, da bodo kapitalizirali in celo fevdalizirali svoja delovna mesta. Nekaterim, zaposlenim v javnih zavodih, pa očito ne bo treba niti s prstom migniti za ohranitev svoje-ga položaja.

Obstoječe razpoloženje je res zelo neprimerno za vzpostavitev »normalnega stanja«, tj. za nastanek vplivne in učinkovite mestne občine, ki bi bila Ljubljani nadvse potrebna.

Problem nelegitimnosti mestnih oblasti je mogoče zaznati tudi na najbolj pragmatični vsakdanji ravni, npr. pri prostorskem urejanju, ki je in bo v vsakem primeru ostalo mestna kompetenca. Urbanisti se srečujejo z neznanjskim odporom pri povsem razumljivih in dobro premišljenih posegih in regulacijah. Vendar to niti ne preseca čase posebej. Problem je v tem, da tisti nižji mestni uradniki, ki bi radi delovali legalno in legitimno, nimajo »zaledne podpore«. V normalnih političnih razmerah bi jo zanje pomenila pozitivna avtoriteta najvišjih mestnih oblasti. Čedalje pogostjeje so zato frustrirane »holcerske« regulacijske intervencije, ki uveljavljajo red z najbolj elementarno fizično avtoriteto.

Zatika se torej pri majhnih, celo drobcih vsakdanjih zadevah, o večjih mestnih projektih pa nelegitima oblast sploh ne more, verjetno pa tudi ne zna resno razpravljati. Najjasneje se to vidi pri primeru »Projekta za Metelkovo«, kjer ima mestna oblast idealno priložnost za promocijo novega razumevanja mestnega prostora in s tem tudi za učinkovito samopromocijo. Vendar te priložnosti ni niti zaslutila. In tako gre po zlu priložnost, da bi prelomne čase izbrabili za okrepitev pripravl na reševanje mnogih zelo aktualnih razvojno-prostorskih problemov v mestu. Jasno je, da denarja ni. Kljub temu bi pričakovali, da bo nova postsocialistična mestna oblast vsaj na projektni ravni prevzela iniciativo. Zdi pa se, kot da sta ideološko motivirana sprememba imen ulic in trgov in ilegalno »peskanje« stebrov prejšnje oblasti, izčrpal skromno zalogo idej.

Očito je prevladala pragmatična, čeprav nič kaj prijetno spoznanje, da sta neaktivnost in neodvisnost dejansko še najbolj racionalno »početje« nelegitimne oblasti. V senci velikih afer nacionalnih razsežnosti je le malo možnosti, da bi se javna pozornost za dalj časa preusmerila k marginalnemu dogajanju na mestni politični sceni. Povsem očito postaja, da mestna politika razen redkih zagrzencev ne zanima nikogar več. Zelo močan je tudi vtis, da ne zanima niti najbolj odgovorni. Ti seveda raje strokovno razpravljajo o cvetenju mestnih topolov, povsem topi pa ostajajo ob vprašanju, kdaj se bo nadaljevala znamenita prekinjena seja mestne skupščine. Morebiti pa bo tudi na to vprašanje odgovorila Šprinca Marogla.

16. julija 1984 je začel z italijanskimi pravosodnimi oblastmi sodelovati Tommaso Buscetta in to je datum začetka prave revolucije v boju proti organiziranemu zločinu. Obdobje, za katero je značilen pojav spreobrnjenec iz mafijjskih vrst, ki jim v Italiji ljubeznivo pravijo »skesanci«. Tega mafijca z rangom, drugače pa trgovca z mamili, je po dolgem in konfliktnem postopku izročila Brazilija, v razmerje so vstopile tudi ZDA, ki so mu dale v zameno za pričevanje popolno zaščito, po mednarodnem dogovoru med Italijo in ZDA pa je tudi varen pred kazenskim pregonom zaradi kaznivih dejanj v Italiji.

Buscetta je zdaj »zgodovinski« skesaneec, prvi pomemben član iz vodilne strukture mafije, ki je prelomil stoletno zapoved molka in je bil pripravljen zaupati pravosodju tajnosti o notranji organizaciji sicilske Cose nostre v zvezi z ameriško. Povod je bil zasebna narave. Znašel se je s hrbtom proti zidu v sočenju z nasprotniki, ki so mu v notranji mafijski vojni ubili številne sorodnike, in se je odločil za korak, po katerem ni bilo več poti nazaj: pravzaprav nikamor več kot v skrbno nadzorovano prostost v Ameriki. Njegove izjave so prvič omogočile vpogled v sistem, pravila, vodstvene strukture, dale so skratka ključ, s katerim je bilo mogoče začeti prodirati v fenomen, ki je iz Sicilije zastopil dve celini. Na tej podlagi je lani v atentatu ubil javni tožilec Falcone, s katerim je Buscetta uspešno vzpostavil dober stik, zgradil obožnico za tako imenovani palermški maksiproces, najobsežnejši pravosodni udarec mafiji v zgodovini.

Poleg Buscetta je zdaj v vrstah sodelavcev oblasti še kakšnih 200 nekdanjih mafijcev, ki so se iz različnih vzrokov, praviloma iz maščevanja za ubite sorodnike, v manjši meri za denar, toda ob zagotovljeni varnosti, odločili za tvegan prestop. Tu nastaja problem. Kako verodostojni so? Kdo lahko izključi možnost, da ne bi hoteli obračunati z drugimi sredstvi s svojimi nasprotniki, tako v mafijjskih vrstah kot med politikom? Se pravosodje lahko zaneza na? Nezaščitljivost – to je ključna točka obrambe dosmrtnega senatorja italijanske re-

publike Giulia Andreottija, ki ga Buscetta in še sedem nekdanjih mafijcev šteje za »rimsko zvezo« prvega krščanskodemokratskega sicilskega politika Salva Lima. Z umorom slednjega – v opozorilo Andreottiju, pravijo skesanci – in s kriminalistično preiskavo, ki je sledila, se je lani začel zapleten obračun z zvezo med politikom in mafijo, kar je zdaj doseglo samega Andreottija.

V Italiji se glede teoretične, splošne presoje verodostojnosti prič lahko naslonijo na bogate izkušnje boja ameriškega pravosodja z organiziranim kriminalom. Pogled v zgodovino pove, da je polna skesancev, pomembnih in manj pomembnih ljudi iz notranjske mafije. Nekateri so se reševali pred že izrečeno smrtno obsodbo, ko so izgubili boj s kakšnim konkurentom, drugi so se zbal, ko so spoznali organizacijo, nekateri za denar.

Zgodovinska priča je bil v Ameriki Joseph Valachi, ki je, ko ga je ogrožala tolpa Josepha Bonana, leta 1967 senatni komisiji za preiskovanje pojave mafije »povedal vse, kar je vedel« o organizaciji. Za preiskovalce je bilo njegovo pričevanje verodostojno zlasti zato, ker je povedal vse tudi o prijateljih, ne le o sovražnikih. Seveda tudi zato, ker so njegove izjave križali z drugimi indici in dokazi. Dal je podatke o 19 družinah, ki so delovale po različnih ameriških mestih, kar je pravosodju omogočilo množičen prodor v organizacijo ameriške Cose nostre. V Italiji je bil v tem pogledu petelin, ki je prezagodil zapel, Gaspare Pisciotto iz tolpe sicilskega razbojnika Salvatorea Giuliana, katerega naj bi bil izdal in je pozneje umrl zasrpljen v palermski ječi ravno tedaj, ko je nameraval preiskovalcem začeti pripovedovati o naročnikih prvomajkega po-

kola leta 1947 v Portelli delle Ginestre na Siciliji, ko je bilo med napadom Giulianove skupine ubitih 11 in ranjenih 51 udeležencev prvomajkega izleta. Pisciotto je govoril, da bo izdal imena politikov, ki naj bi bili ta politični množični umor z odmevnimi negativnimi posledicami za poznejši razvoj siciliskega gibanja na Siciliji naročila. Poznavalci pravijo, da se je Pisciotto odločil za tveganje pot zaradi razočaranja nad ravnanjem politikov (na Siciliji je bila odločujoča politična plast vedno krščanskodemokratska), ki so mu obljubljali marsikaj in potem besedo pojedli. Pisciottova namera govoriti o mafijfem ozadju je bila začetek nedokonanega poglavlja italijanske povojne zgodovine, katerega pisanje so zdaj obnovili na podlagi neprimerno boljše zavarovanih nekdanjih članov organizacije.

Italija ima izkušnje s skesanci tudi na področju levega terorizma. Če tem pravosodje ne bi bilo verjelo, ne bi bili mogli tako hitro in gladko prodreti do jedra, se manj koga obtožiti in obsoditi, ker neposrednih dokazov o izvršitvi kaznivih dejanj praviloma ni bilo. Toda italijansko pravosodje ni naredilo enačaja med skesanci iz vrst »rednih brigadirjev« in mafije. Narobe celo, ena od sekcij vrhovnega sodišča je do nedavnega (dokler niso suspendirali njenega predsednika Carnevala prav zaradi same pristranosti in korist mafijjskih obsojencev), razveljavljala sodbe, ki so temeljele zgolj na pričevanju skesancev, tudi tedaj, ko je šlo za prave priče. Dve merili, ki ju je uporabljalo pravosodje, sta povezani z naravo dveh kriminalnih fenomenov: brigadirji so bili skupina, ki je prihajala od zunaj in se vsiljevala s terorističnimi sredstvi, mafiji pa so bili zelo dolgo del sicilskega družbenega sistema in

zlasti na lokalnih ravneh tudi del političnih elit, ki so jim pripadali sodniki, tožilci in policija. Šele potem ko je zaradi posledele ekonomske in družbene preobrazbe Sicilije nekdanja posredniška in urejevalna vloga tradicionalne mafije postala nesmiselna in se je vedno bolj organizirala kot mestna gangsterska mafija, ki se ni ustavila pred pokoli, se je lahko izoblikovala podoba koristnega odpadnika, ki je prekršil zapoved molka.

Buscetta je posebej problem, o katerih se je vedelo na splošno. V spopadu med ostarelim vodstvom tradicionalne mafije in novim timom mafija je bil uspešen, vendar ga je zlomil pokol družine; ubili so mu dva otroka, brata, svaka, tasta. V obupu je v Braziliji, kjer so ga aretirali, sklenil spregovoriti in je tedaj močno prestrašil organizacijo. Kot oseba je bil nepredvidljiv, čustven, govoril je o stvareh, ki jih včasih ni bilo mogoče preveriti, in največji ugovor proti njemu je bil v tem, da ni povedal ničesar o tistih, s katerimi je bil v dobrih odnosih in jih je ščitil. Na drugi strani tehnicne so bile za pravosodje nesporne vrednosti: 366 aretirani mafijci ali do najhujšega udarca proti mafiji v zgodovini. Tisto, kar je povedal, je držalo in na podlagi njegovega pričevanja je v Palermu propadel imperij Vito Ciancimino, ki je bil tri desetletja krščanskodemokratski voditelj, podpredsednik »struje« Amintora Fanfanija in 25 let župan v Palermu. Od leta 1963, ko ga je prvič omenilo poročilo takrat ustanovljene senatne preiskovalne komisije za boj proti mafiji, so se vrstili številni sumi in preiskave, toda nič ga ni moglo spraviti na kolena, dokler se ni pojavil Buscetta. Njegove zasluge so bile znane tudi zato, ker so po

njem v Palermu kar tekmovali, kdo bo povedal več. Ni skratka dvoma, da so izpovedi siciljskih mafijjskih spreobrnjenecv omogočile kazenske preiskovalne izide brez primere in so rabile za napad na bande »zmagovite mafije«, to je tiste okoli Korneleonežanov zbrane mafije, ki so zmagale v nekajetni notranji vojni v sedemdesetih letih in dale nov obraz gangsterskega vzorca.

Ko so palermski javni tožilci začeli preiskavo o Giulio Andreottiju, so se naslonili na »izkazano verodostojnost« Buscette in drugih, ki jo senatorjevi odvetniki zavračajo nasploh, za vse skesance. Tak posplošen prijem pa kritizirajo dobri poznavalci pojave skesancev, ki trdijo, da ni mogoče govoriti akademsko o nekdanjih mafijjskih nasploh, ampak o konkretnih ljudeh, ki imajo ime, in primke, določeno zločinski preteklost in tudi že natančno določen položaj v pravosodni zgodovini zadnjih let. O vsakem posebej in o vsaki izjavi posebej. Ne a priori zanje, toda tudi ne vnaprej proti njim. Sociolog Pino Arlacchi, avtor dveh temeljnih del o mafiji, je mnenja, da je Buscettaova verodostojnost dokazana v številnih kazenskih postopkih. Na njegovih izjavah je temeljila najobsežnejša policijsko-pravosodna preiskava proti mafiji in njegova verodostojnost je tesno povezana z ugledom pokojnega tožila Falconeja, ki je na to naslonil svoje življenjsko delo in katerega hipoteze so sodniki mnogokrat sprejeli. Toda Andreotti pravi, da ga obtožujejo zato, da bi se prilililni sodnikom, ki naj bi mu bili sovražni. Kaj pravi Arlacchi na to?

»Neumnosti. Buscetta je svobodno državljan, nima nobenih nedokončanih zadev z italijanskim pravosodjem, nobene potrebe nima pri-

lizniti se ne sodnikom ne policistom. Od leta 1984 je njegovo življenje zgledno, ves čas je pod najstrožjo kontrolo, ločen od družine. Zvest je svojim starišem, med drugim se je držal načela, da ne bo govoril o zvezah med mafijo in politikom, ker ni hotel, da bi ga steli za norca, dokler ne bo država zrela. Zadržanost je pretrgal, ko je izvedel za umor Falconeja in začel govoriti o političkih šele potem, ko so se močno spremenile politične razmere v Italiji. Buscetta je z ameriški oblastmi podpisal pogodbo, da bi v trenutku, ko bi izpovedal kaj neresničnega, samodejno prenehal veljati zaščita, ki jo država zagotavlja njemu in članom družine. Eno samo obrekovalje, ena sama laž ga lahko stanele življenje. Na stotine ljudi je po ječah, obsojenih na dosmrtno zaporne kazni, ki bi v trenutku organizirali Buscettova umor, če bi se pokazal brez krivja. Buscetta in drugi v podobnem položaju imajo, potem ko se sestejejo dobre in slabe stvari, več potekom, da bi v tem trenutku molčali, in se govorijo o zvezah mafije s politiki in se izpostavljajo nevarnostim.«

In zarota iz Amerike proti Andreottiju? In domača zarota, ki bi lahko izbrala skesance? Obtožbe so zelo okvirne in vse se vračajo na isto točko. Izhajajo iz zmedenosti javnosti, ki včasih težko verjame, da bi bil najprijavnejši in najmočnejši italijanski pojovalnik politik sodelavec mafije ali da naj bi bil vsaj trpel, ne da bi ukrenil kaj, kar bi moral ukreniti. Torej mora biti zadaj »nekaj« in zarotniki naj bi uporabljali skesance, nekdanje morilce, ki se prodajajo za denar. Obtožnica proti Andreottiju, če jo bodo javni tožilci po opravljeni preiskavi napisali, ne bi temeljele samo na pričevanju skesancev, toda doberšen del prvotnega gradiva sloni na njihovih izjavah. Za verodostojnost ali proti njej se bo raznel boj in od uporabljenega pravnega kriterija bo odvisna usoda kazenskih procesov proti vsej prednji vrsti italijanskih starih politikov, ki so imeli kaj opraviti s Sicilijo, Kalabrijo in Kampanijo in jih spreobrnjenec dolžijo stalnih interesnih zvez z mafijo.

Majca Drčar-Murko